

**Авторський колектив під керівництвом
Жуковського В. М.**

**Основи
християнської етики
9 клас**

Навчальний посібник

ББК _____
О _____

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією з християнської етики Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти
№ _____)

Авторський колектив:
В. М. Жуковський, Г. С. Самолюк,
В. В. Зоринська, В. М. Махлюк

Рецензенти:

Основи християнської етики. 9 клас: навч. посіб. / В. М. Жуковський, Г. С. Самолюк, В. В. Зоринська, В. М. Махлюк. – К. : Літера ЛТД, 2016. – xxx с.

ISBN

Підручник розроблено колективом авторів для учнів 9-х класів. У ньому висвітлено християнську віру з позиції релігійного плюралізму – сучасної реальності українського суспільства. Із точки зору християнства пояснено низку явищ мікросоціуму (сім'я, родина, коло друзів, поведінка особистості в ньому, самовиховання) та макросоціуму (суспільство, держава, церква, спільнотавірян). Уміщено значний культурно-просвітницький матеріал, запрошено до співпраці широке коло консультантів: науковців, особливо психологів та соціологів, священиків, учителів, митців.

Підручник зацікавить не тільки учнів, а й їхніх батьків, а також кожную людину, яка цікавиться можливостями й особливостями розвитку та вдосконалення своєї душі, а також підвищенням ефективності самореалізації в суспільстві.

ББК

© В. М. Жуковський,
Г. С. Самолюк,
В. В. Зоринська,
В. М. Махлюк

© Літера ЛТД, 2016

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ХРИСТИЯНСЬКИЙ ЖИТТЄВИЙ ВИБІР ЛЮДИНИ.....	
Урок 1. Вступ. Попросимо в Бога мудрості!.....	
Урок 2. Біблія про походження людини.....	
Урок 3. Покликання людини. Уміння служити іншим.....	
Урок 4. Люди, присвячені Богу.....	
Урок 5. Права й обов'язки людини.....	
Урок 6. Свобода вибору.....	
Урок 7. Шлях до зрілості й вдосконалення людини.....	
Урок 8. Гідність людини.....	
Урок 9. Молода людина й навколишній світ.....	
Урок 10. Урок узагальнення.....	
РОЗДІЛ II. МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ У ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ.....	
Урок 11. Розвиток особистих здібностей.....	
Урок 12. Вибір професії – важливий етап у житті.....	
Урок 13. Праця та співпраця.....	
Урок 14. Урок узагальнення	
РОЗДІЛ III. ЛЮДИНА В СУСПІЛЬСТВІ.....	
Урок 15 – 16. Формування волі й характеру. Самостійність і відповідальність	
Урок 17. Авторитет і повага.....	
Урок 18. Дружба й товаришування.....	
Урок 19. Мистецтво спілкування	
Урок 20. Конфліктні ситуації.....	
Урок 21. Давати та приймати. Уміння бути вдячним.....	
Урок 22. Урок узагальнення.....	
РОЗДІЛ IV. МОЛОДЬ І ХРИСТИЯНСЬКА КУЛЬТУРА.....	
Урок 23 – 24. Християнські культурні цінності.....	
Урок 25. Українські християнські традиції та елементи сакрального мистецтва.....	
Урок 26 – 27. Визначні архітектурні церковні пам'ятки України.....	
Урок 28 – 29. Християнство в образотворчому мистецтві.....	
Урок 30 – 31. Християнство в музиці.....	
Урок 32 – 33. Християнство в літературі та сучасному медіапросторі.....	
Урок 34. Урок узагальнення.....	
Урок 35. Підсумковий урок: усебічний розвиток української молоді.....	
ЗАГАЛЬНИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ.....	

ПЕРЕДМОВА

Шановні дев'ятикласники!

Ви тримаєте в руках книгу, яка стала цінним доробком колективу авторів – психологів, соціологів, богословів, методистів. Вона асимілює думку поколінь вірян і священників, репрезентує цінні набутки народної моралі.

Можливо, ви часто ставите собі запитання «Чому я саме так живу?», «Чому в житті так багато страждань?», «Як підвищити ефективність свого існування?», «Як довести всім, що я можу?», «Як покращити свої стосунки з ближніми?», «Чи справді батьки мене люблять?», «Чи варто любити себе?», «Чи має цінність моє життя й інших?», «Що таке суспільство?», «Яка цінність кожної людини для громади?» У вас можуть виникати й інші запитання часто на підсвідомому, інтуїтивному рівні й згасати без відповіді. Ці незнайдені відповіді згубно впливають на життя людини, яке вона починає скеровувати не в найкраще русло. Відповіді на деякі з важливих питань можна знайти в цьому підручнику.

Давно помічено: людина, яка в своїх діях керується прийнятними в суспільстві поведінковими стереотипами, проживає своє життя набагато ефективніше, аніж та, яка керується миттєвими примхами й поривами. Водночас так легко втратити життєвий орієнтир! У східних народів популярне прислів'я, яке частково пояснює людську природу: «Людина як вода: тече туди, де низько». Чому виправдання нашої сутності неповне? Тому що ми можемо зупинити процес «руху вниз» і почати рухатися вгору, підвищувати ефективність власного життя!

Колектив науковців, який розробляв цю унікальну книгу, намагався дати вам керівництво до дії, знаряддя підвищення ефективності життя, вдосконалення власних умінь і навичок, зростання культурного рівня, необхідних для існування в сучасному глобалізованому світі. Чи буде книга ефективною у вашому житті – покаже час після закінчення цього курсу. Усе ж ми сподіваємося, що ви сприймете нашу думку про потребу самовдосконалення. Тоді наша праця не буде марною.

Щиро ваші автори

РОЗДІЛ I. ХРИСТИЯНСЬКИЙ ЖИТТЄВИЙ ВИБІР ЛЮДИНИ

УРОК 1. ВСТУП. ПОПРОСИМО В БОГА МУДРОСТІ

Вірші з Біблії:

Увіходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, – і нею багато хто ходять. Бо тісні ті ворота і вузька та дорога, що веде до життя, – і мало таких, що знаходять її! (Мт. 7:13).

Бо кожен, хто просить – одержує, хто шукає – знаходить, а хто стукає – відчинять йому (Мт. 7:8).

По їхніх плодах ви пізнаєте їх. Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіги – із будяків? (Мт. 7:16).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Із якими думками слід розпочинати нову справу?
2. Чому необхідно заручатися Божою підтримкою?
3. Чому варто бути готовим до несподіванок?
4. Чому в будь-якій діяльності слід бути самовідданим?

Мудрість приносить наступні три плоди: дар добре мислити, добре говорити й добре чинити.

(Демокрит)

Словник термінів:

Щирість– одна з позитивних рис характеру, що проявляється в неупередженому сприйнятті людиною навколишніх та у відкритості характеру й поведінки.

Ревність– наполегливість, ретельність у виконанні якогось обов'язку.

Самовідданість– уміння присвячувати себе цілком якійсь справі.

Діяльність – процес, який полягає в освоєнні людиною реалій навколишньої дійсності.

Самодисципліна– планування, організація й провадження суб'єктом діяльності на основі усвідомлення відповідальності перед власною особою.

Самоорганізація – уміння планувати свої подальші дії.

Поміркуй над проблемою:

Як слід розпочинати нові справи, щоб вони неодмінно стали ефективними?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ІЗ БОГОМ У ПУТЬ!

Відомому українському мислителю Г. Сковороді приписують слова: «Добре почати – означає наполовину закінчити». Усе життя людини – це кипуча, безперервна, плідна й насичена діяльність. Навіть коли людина спить, у її мозку психічні процеси не припиняються ні на мить. У щоденній діяльності ми безперервно розпочинаємо безліч різних справ, проте не всі й не завжди нам

вдається довести до кінця.

За переказом, давньоруські іконописці, перш ніж почати малювати лик святого, довгий час проводили в пості й молитві, просячи в самого Бога благословення на цю нелегку справу – не тільки відобразити в іконі обличчя преподобного, а й утілити Божественну істину та непорочність праведника, який був покірним Господеві. Призначенням ікони було транслювати вірянам Божу благодать, умиротворення й натхнення для добрих справ і благочестивого життя.

Подібно до древніх іконописців і ми повинні перед початком кожної справи заспокоїтися й визначити наші пріоритети. Чого ми очікуємо? Чого прагнемо досягнути? Як ми змінимося після закінчення справи? Що нам дасть її здійснення? А коли ми звернемося до Бога, то Він, як могутній помічник, надихатиме нас на добро та підтримуватиме й даватиме сили йти далі.

Проте як би ми не готувалися, в процесі виконання справи постійно виникатимуть несподіванки. Більшість із них буде неприємною, оскільки спричинена нашими лінощами, невмінням організувати час, відсутністю самодисципліни. Готовим до будь-яких несподіванок слід бути для того, щоб їм запобігти. Необхідно постійно кликати в помічники Бога, Який Один допоможе нам успішно боротися з лінню. Легше тим, у кого самодисципліна досить розвинена, й важче тим, хто не тренував навичок самоорганізації. Будь-якій праці слід віддаватися з щирістю, ревністю, відкинувши будь-які сумніви. Тільки тоді діяльність може дати результат. Як у давнину казали: «Із Богом у путь!»

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що казав Г. Сковорода про діяльність?
2. Що таке самодисципліна? А самовідданість?
3. Навіщо в праці потрібна ревність, як ти вважаєш?
4. Як твої друзі ставляться до праці?
5. Які несподіванки часто виникають із нашої вини?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мр. 4:1 – 20.

ПРИТЧА ПРО СІЯЧА

Ісус Христос перебував над озером, що ще називається Галілейським морем, і весь Свій вільний час присвячував бесідам із народом. Люди Його охоче слухали й ходили за Ним цілим натовпом, щоб тільки почути Слово правди. Безперечно, проповідницька діяльність Ісуса переживала кращі свої часи. На березі озера зібрався настільки великий натовп, що задні люди тиснули на передніх, а ті ледь не зіпхнули Ісуса в озеро. Отож Господь позичив у Симона човна й відплив трохи від берега, й так – із човна – почав проповідувати людям.

Насамперед поневолених римлянами юдеїв цікавило, що ж таке Царство Боже. Ісус пояснив їм, що воно полягає у вченні, а провісник того Царства подібний до сіяча. Ісус Христос розповідав: «Вийшов сіяч, щоб сіяти зерно. Одне зерно впало край дороги, на нього відразу ж налетіли пташки й повидзьобували. Друге впало на кам'янистий ґрунт, де для нього не було достатньо землі, та швидко зійшло, а як сонце припекло – то зів'яло й всохло. А інше впало між терен, який його

заглушив, і плоду воно не дало. Інше ж упало на добру землю й дало плід, і видало тридцять, у шістьдесят і в сто раз». Наприкінці розповіді Ісус Христос окинув поглядом натовп і збагнув, що не всі з присутніх Його зрозуміли. Тому Він сказав: «Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає!»

Коли Він залишився на самоті, до Нього підійшли апостоли та їхні друзі й запитали, що означає притча. І Він їм відповів: «Ви призначені для того, щоб пізнати таємниці Божого Царства, а ваші послідовники навчатимуться за притчами, щоб оком дивились вони й не бачили, вухом слухали й не зрозуміли, та все ж коли навернуться, то їхні гріхи будуть відпущені їм!»

Ісус Христос поглянув на своїх учнів і побачив, що деякі все ж таки не зрозуміли його пояснення. І Він їх запитав: «Ви не розумієте притчі цієї? І як вам зрозуміти всі притчі!» Ісус Христос збентежився, проте опанував себе й терпляче пояснив: «Сіятіє слово – це проповідник. А слухачі край дороги, де сіється слово, – займають крайнє положення в суспільстві, то сатана відразу приходить в образі ворона й забирає це слово. Так само й на кам'янистому ґрунті: слухачі з радістю сприймають проповідь, та не проростає слово в їхніх душах; а під час утисків і переслідувань вони спокушаються, відрікаючись від почутого. А терен – це клопоти, омана багатства та різні бажання, що глушать у слухачах слово, й воно не дає плоду. А слово, посіяне в добру землю, – це ті слухачі, що слухають слово й сприймають його, й віддають у суспільстві сторицею».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Кому Ісус розповідав притчу?
2. Як, за притчею, різні люди сприймають Слово Боже?
3. Чихотіли б твої батьки чи друзі наслідувати Ісуса? Чому?
4. Чому, на твою думку, Ісус додатково пояснив притчу Своїм учням?
5. Чи хотів би ти сприйняти Слово Боже як зерно, що впало в добрий ґрунт? Чому?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

М. Шубніков

ПСИХОЛОГІЧНА ВИРАЗКА 21 СТ.

Це поняття психології, яке означає бич або чуму ХХІ ст. Варто зазначити, що хоча термін з'явився недавно, проблема існує багато років. Прокрастинація – це не хвороба, але від неї страждають усі без винятку народи світу. Проти неї немає щеплення та вакцин. У перекладі з англійської мови «procrastination» означає «відкладання з дня на день», «зволікання», «відстрочка». Прокрастинацію можна визначити як схильність до відтягування «на потім», що виражається в прагненні людини не братися за виконання певних доручень чи обов'язків, за прийняття рішень. Як не згадати приказку «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні».

Фокус прокрастинації полягає в тому, що людина, відтягуючи на потім справу, повинна чимось заповнити часову порожнечу. Найчастіше вона вигадує собі заняття, яке не потребує зусиль та концентрації – соціальні мережі, блоги,

розважальні сайти. Прокрастинатори не вміють правильно розпоряджатися своїм дорогоцінним часом.

Що ж змушує людей тягнути до «deadline» або зовсім ігнорувати справи? Чому нам легше зайнятися чимось абсолютно недолугим замість необхідного? Психологи стверджують, що прокрастинація може бути пов'язана з тим, що людина відчуває тривогу й дискомфорт, починаючи або закінчуючи справи, приймаючи складні життєві рішення. Боязнь відповідальності під час розв'язання проблем – характерна ознака прокрастинатора.

Побоювання в зв'язку з початком нової справи цілком обґрунтовані: людина не хоче зазнати невдачі, хвилюється через те, що не зможе виконати завдання в термін і на належному рівні. Дехто боїться новизни. Буває, що страх викликають туманні перспективи, відсутність чіткої послідовності дій і способу їхнього виконання, або ж усвідомлення невинуватості ризику. Декого зупиняє почуття внутрішнього боргу через завершення справ, результат яких неодмінно повинен бути відмінним.

Прокрастинація тісно пов'язана з емоційним станом людини, її можна поділити на «розслаблену» й «напружену». Деякою мірою першим її типом страждаємо ми всі. А другий – це серйозна проблема, хронічна недуга, викликана фізичними та психологічними захворюваннями. Вона спричиняє невпевненість людини в собі, відсутність мотивації та життєвих пріоритетів, депресію.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке прокрастинація?
2. Чому, на думку психологів, вона виникає?
3. Яке народне прислів'я застерігає від прокрастинації?
4. Чи зазнавав ти впливу прокрастинації? Як із ним боровся?
5. Чи знаєш людей, які регулярно піддаються впливу прокрастинації?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г. Сковорода

БАБА ТА ГОНЧАР

(байка)

Баба купувала горщики. Любощі молодих літ ще й тоді їй згадувалися.

– По чому сей гарненький?

– За того візьму хоч три шаги, – відповів Гончар.

– А за того гидкого (онде він), звичайно, – шаг?

– А за того менше двох копійок не візьму...

– Що за диво?

– У нас, бабо, – відповів майстер, – не очима вибирають, а слухають, чи чисто дзвенить.

Баба, хоч мала непоганий смак, однак нічого на те не змогла відповісти, а лише сказала, що й сама вона давно це знала, але зараз не подумала.

Сенс байки в тому, що ця премудра Єва – прабаба тих, що цінують людину за одяг, гроші, хороми, а не за плоди життя. Її правнуки – плід цієї райської яблуни. Чисте й незадрісне серце, милосердне, терпляче, натхненне, прозорливе,

стримане, мирне, – ось чистий дзвін і чесна ціна душі! Довелося мені в Харкові бачити між родовими емблематами* таке: намальований схожий на черепаху гад із довгим хвостом, а посеред його черепа сяє велика золота зірка... А під ним написано: «Під сяйвом – виразка»...

**Емблемат – символічне зображення.*

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. На що баба звертала увагу в горщиках?
2. Що порадив їй гончар?
3. Як ти можеш розтлумачити мораль байки?
4. Як демонструєш людям свою суть?
5. Чи є в твоєму оточенні хтось, про кого можна сказати: «Зовнішність оманлива»?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Кожен може скласти притчі, але щоб створити такий твір, слід вкласти в нього зміст, який потрібно було б донести тільки для обраних читачів?
2. Відомо, що в усі віки притчі писали аристократи. Чи підходить народна творчість для створення й передавання притч? Чому?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Є люди, яким не викладали християнську етику в школі. Що ти їм відповідатимеш, коли почуєш, як вони насміхаються з цього предмета?
2. Можливо, тобі доводилося бачити, як деякі люди в церкві перешіптуються між собою й обговорюють тих, хто прийшов молитися Господу. На твою думку, чи можна таку поведінку вважати християнською? А як потрібно поводитися в церкві?
3. Ти випадково побачив, як бабуся чи дідусь хрестяться перед початком важливої справи. Як ти поставишся до цього? Чи виглядає це смішно збоку? Чому?

7. Поміркуйте в групах:

Чи всі задуми слід здійснювати?

8. Домашнє завдання: поміркуйте й напишіть кілька питань, які вам не вдається з'ясувати. Складіть план, якими шляхами їх можна вирішити?

УРОК 2. БІБЛІЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Вірші з Біблії:

І сказав Бог: «Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою...» І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх (Бут. 1:26, 27).

І створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею (Бут. 2:7).

Прославляю Тебе, що я дивно утворений! ДивніділаТвої, і душа моя відає вельми про це!(Пс. 138:14).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Звідки походить людина з точки зору християнства?
2. Для чого спочатку було створено людину?
3. Чи довершеною Бог створив людину?
4. Чи передбачав Господь її еволюцію?

Май серце, май душу, й будеш людиною повсякчас.

(Д. Фонвізін)

Людина є людиною виключно з Богом.

(Р. Хоркавий)

Людина – це велика глибина... Легше порахувати її волосся, ніж почуття та схильності її серця.

(Св. Августин)

Словник термінів:

Еволюція – наукова гіпотеза про виникнення складних форм і систем життя із простих шляхом поступового ускладнення їхньої будови.

Верифікація – перевірка фактів шляхом доведення їхнього документального існування чи відтворення в експериментах.

Гіпотеза – наукове припущення, яке не було піддане верифікації.

Теорія – наукове припущення, яке пройшло верифікацію.

Мікроеволюція – здатність живих організмів пристосовуватися до умов і змін довкілля.

Космогонія – система поглядів й уявлень древніх народів про виникнення світу й людини.

Примат – тут: моральна перевага.

Догмат – основні тези того чи того віровчення, «азбука віри».

Індивідуальність – сукупність певних властивостей і характерних рис людини, які відрізняють її від інших.

Особистість – людина як носій певного характеру, поведінки, культури.

Образ Божий – подібність людини до Бога за здатністю мислити, почувати й проявляти волю.

Подоба Божа – досконала й безгрішна, тобто подібна до Бога.

Дух – Божественне начало в людині, сукупність сил та здібностей.

Душа – центр самоусвідомлення людини через розум, почуття й волю.

Тіло – фізичний складник людини.

Поміркуй над проблемою:

Чи важливо досліджувати, звідки виникло життя і яким способом?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на питання:

Думки авторів

ЯК ВИНИКЛО ЖИТТЯ?

За сучасними науковими концепціями, життя – це процес існування організмів. Біологічна наука солідаризується з матеріалістичним світоглядом. У її рамках існує кілька гіпотез (наукових припущень) щодо виникнення життя: креаціонізм (життя було створене Богом); самозародження (життя виникло з неживої речовини); стаціонарного стану, або ж етернізму (життя існувало завжди); панспермії (життя занесене на Землю з інших планет); низка біохімічних гіпотез (життя виникло в земних умовах унаслідок дії фізичних та хімічних чинників, або в результаті біохімічної еволюції). На сучасному етапі останні найбільш визнані біологами.

За креаційною гіпотезою, яка ґрунтується на древніх іудейсько-християнських космогоніях, усе існуюче було створене Богом під час акту творення. Із самого початку кожен вид живих істот був досконалий та мав здатність пристосовуватися до умов довкілля (мікроеволюція). Релігійні лідери, які прагнуть визнання креаціонізму науковою теорією, обстоюють примат релігійних догматів над науковими дослідженнями.

Акт створення світу, як й інші процеси, які стали центрами гіпотез, уявляється як одноразовий, а тому недоступний спостереженню й непіддатний відтворенню. Тому креаційна гіпотеза не може бути ані доведена, ані спростована поряд із науковими припущеннями про походження життя. Бо щоб наукові гіпотези мали право називатися теорією, вони повинні піддатися верифікації – перевірці. Верифікувати ж можна тільки факти – дані, яких стосуються ці твердження, які може бути змодельовано в експерименті. На жаль, свідчень, які підтверджували б еволюцію, немає. Жоден організм у лабораторних умовах не хоче розвиватися від простого до складного, зберігаючи свою генетичну і фізіологічну сталість та видову приналежність. Виявлені рештки теж свідчать не на користь гіпотези еволюції. Наприклад, пласт біля озера Констанц був описаний 1726 року Й. Шойхцером як такий, що містить скелет допотопної людини. 1811 року Ф. Кюв'є дослідив кістки й виявив, що це була гігантська вимерла саламандра. Так само й «людина з Небраски», «пітекантроп», «синантроп», модель якої була витворена на основі шматка черепної кістки та одного зуба. Тож чи не підміняється доведення «теорії» еволюції фальшуванням доказів?

Тисячоліттями люди вірили в зародження живих істот із неживої матерії (абіогенез), особливо в Середні віки. Спростував цю гіпотезу Ф. Реді 1668 року, обґрунтувавши концепцію біогенезу – життя може виникнути тільки з попереднього життя. Підтвердили його погляди А. ван Левенгук та Л. Пастер. За гіпотезою стаціонарного стану (етернізму), Земля ніколи не виникала, а існувала вічно разом із видами. У контексті сучасних астрономічних знань ця гіпотеза не є науковою. Гіпотеза перенесення життя з інших планет на Землю отримала назву

панспермії – її висловив Г. Ріхтер 1865 року. Справді, спори бактерій та інших організмів могли бути занесені на Землю з метеоритами, або, як вважають її сучасні прихильники, космічними прибульцями.

Першу наукову теорію – хімічної еволюції сполук вуглецю – створив біохімік А. Опарін, який уважав, що вирішальна роль у перетворенні неживого в живе належить білкам. Широко поширене «статистичне» заперечення абіогенного механізму виникнення життя. Так, 1966 року було підраховано, що ймовірність випадкового поєднання 6000 нуклеотидів у РНК-вірус тютюнової мозаїки становить 1 шанс на 102000. Це надзвичайно низька вірогідність, що вказує на цілковиту неможливість випадкового утворення РНК.

Тенденція відкидати Бога корениться в переконаннях людей, які насамперед визнають «чистий» розум. Ч. Дарвін, пропагуючи еволюційні погляди, казав, що «природний добір пояснює світ живого ліпше, ніж ідея про існування Творця». З. Фройд постулював думку, що Бог – це ілюзія. А проголошена Ф. Ніцше теза «Бог помер» популярна й нині. Наукові гіпотези можуть спробувати пояснити, як зародилося життя, але основне питання в тому, чому воно почалося й із якою метою існує.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чим гіпотеза відрізняється від теорії?
2. Назви імена вчених, які заперечували створення світу.
3. Чи узгоджуються наукові дослідження зі словами Біблії? Чому?
4. Чому, на твою думку, вчені не верифікували жодної гіпотези походження життя на Землі?
5. Які наукові гіпотези походження життя ти можеш назвати?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Бут. 1:1 – 31.

СТВОРЕННЯ СВІТУ

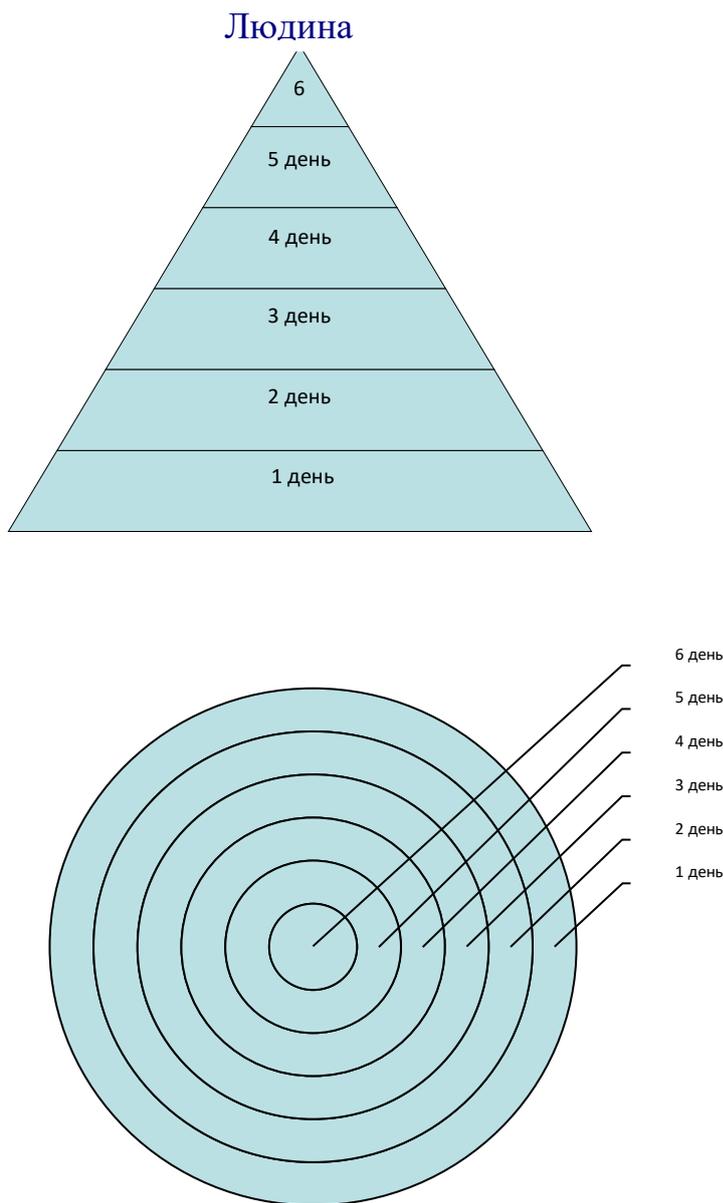
На початку Бог створив Небо та землю. А земля була порожня, й вкрита темрявою й водою, й Дух Божий ширяв над поверхнею води. Господь сказав: «Хай утвориться світло!» Й утворилося світло. Бог назвав світло «день», а темряву – «ніч». І був вечір, і був ранок, день перший.

На другий день Господь створив твердий ґрунт, відділивши воду, що під ним, і воду, що над ним. На третій день Він утворив суходіл і море. Окрім того, Бог наказав землі вродити траву, ярину, дерева. Земля послухалася Його, й створені рослини були досконалі. На четвертий день Бог створив стратосферу – твердь небесну – й крізь неї стало видно небесні світила. Настав час, окреслений рухом Сонця, Місяця й зірок. На п'ятий день наказав Господь воді породити дрібні істоти й птаство. Також Він створив великі риби, земноводних і птахів «за родом їх». Бог був настільки задоволений, що поблагословив істоти, кажучи: «Плодіться й розмножуйтеся, й наповнюйте воду в морях, і простір під небесами!»

На шостий день Господь наказав землі утворити худобу, плазунів та звірів «за родом їх». Бог був дуже задоволений творивом. І сказав Він до Свого Сина: «Створімо людей за Нашим образом і подобою, й хай панують над усіма живими

істотами на землі». І Бог створив людей на Свій образ, Богоподібними, як чоловіка та жінку, й поблагословив їх. Господь сказав їм: «Плодіться й розмножуйтеся, й населяйте землю, оволодійте нею, пануйте над морськими рибами, над птаством небесним і над кожним плазуном на землі!» Бог подумав і додав: «Оце на всій землі Я вам дав усю ярину з насінням і дерева з плодами для їжі! Усі звірі й птаство, й усі плазуни їстимуть зелень і плоди з вами». Так і сталося. Тепер наш земний світ був доведений до ладу й добре впорядкований, і Бог побачив усе твориво й зрадів, що дуже добре воно! Так минув шостий день створення світу.

Місце людини в створеному світі

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Назви послідовність, у якій Бог творив світ.
1. Назви послідовність, у якій Бог творив світ.
2. Чому, на твою думку, все творіння слухалося Господа?

3. Чому Бог благословляв живі істоти, створені Ним?
4. Чому, на твою думку, Господь у світі створив не все відразу?
5. Що Бог сказав людині після створення? Чи слова Бога можна сприймати як обов'язкові для виконання?

**3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:
Думка науковця**

ЮВЕЛІРНА РОБОТА ТВОРЦЯ

Кожна річ і жива істота, кожен орган і система будь-якого організму викликає в нас подив своєю довершеністю та доцільністю. Матерія та енергія нашого світу взаємодіють за певними законами фізики. Учені дослідили, що життя існує завдяки чотирьом базовим взаємодіям фізичного світу, які певним чином упорядковують матерію. Першою з них є гравітація – дуже слабка взаємодія на рівні атомів. Її дію особливо помітно на великих об'єктах (планетах, зорях, галактиках). Другою взаємодією є електромагнетизм – притягування між протонами й електронами, завдяки чому формуються молекули. Третьою є «сильна» взаємодія між протонами й електронами в ядрі атома. Четвертою є «слабка» взаємодія, яка керує розпадом радіоактивних елементів та термоядерними процесами на Сонці.

Науково доведено, що якби електромагнітна взаємодія була слабшою, електрони не трималися б ядра атома, тому не могли б з'єднуватися в молекули й не утворювали б живих організмів. А коли б вона була набагато сильнішою, ядро атома притягнуло б електрони до себе, й хімічні реакції між атомами не відбувалися б. Сильна взаємодія, яка зв'язує протони й нейтрони в ядрі атома, утворює різні елементи – легкі (водень, кисень) та важкі (золото, свинець). Якби вона була на 2% слабша, існував би тільки водень, а трішки сильніша – тільки важкі елементи. Слабка взаємодія якраз такої величини, щоб водень у Сонці горів повільно, але постійно, без нищівних вибухів.

Наша планета має просто ідеальні розміри для життя людини. Якби Земля була трохи більшою, то її атмосфера складалася б із водню й була б непридатною для життя, а якби трохи меншою, то не мала б ні атмосфери, ні води. Крім того, наша планета розташована на ідеальній відстані від Сонця. Якби Земля повільніше оберталася навколо своєї осі, то з одного боку перегрівалася б, а з іншого – переохолоджувалася. Вона повністю обертається раз на добу, що зумовлює створення помірних температур. Істотною в Божому задумі є й траєкторія Нашої планети навколо Сонця – по коловій орбіті, що сприяє підтриманню атмосфери та збереженню рівноваги її магнітних полюсів. Таке розташування Землі в Сонячній системі наштовхує на роздуми про мудрість Творця й доцільність Його творіння.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому вчені на поч. ХХ ст. уважали, що життя виникло без участі Творця?
2. Які ти можеш назвати фундаментальні фізичні взаємодії?
3. Що можеш сказати про космічні характеристики нашої планети?
4. Звідки виникла така рівновага?
5. У що в твоїй сім'ї більше схильні вірити – в еволюцію чи в розумний задум?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

РАЙСЬКА ЕЛЕГІЯ

Зажурилася Єва, і Адам заклопотаний ходить,
і посивілі хмари висмикує Бог з бороди.
Щось у цьому раю вже нічого не родить,
вже нічого не родить, тільки родять запертні плоди.

Бог трясє кулаками: та що ж це настало за врем'я?!
Кинеш оком з небес, а запертні плоди оніно!
Єва сушить узвар, Єва робить із них варення,
засипає у бутлі, і вже шумує вино!

Бог їй каже: О жінко! Ти ж тільки слабке створіння.
Ти забула, що я унатурив тебе із ребра?
Не скузуйся зі мною, бо із того варіння,
бо із того варіння не буде тобі добра.

А вона йому каже: На те ж воно, Господи, й літо,
щоб плоди достигали. І що ж ти створив за світ?
Ще ж немає ні людства, ні преси, ні головліта,
а цензура вже є, і є заборонений плід!

Бог тоді до Адама: Ти приборкай свою половину,
бо ж, анахтемська віра, отак розпустилася, ич!
– Я б їй, Боже, зварив незапертну якусь картоплину,
так збутвіло ж усе, і не родить в раю анігич.

І підкрався тоді до Адама Змій-Іскуситель,
підтягнув портупею та й муркоче ласо, мов кіт:
– Тут же є гнилички, тебе ж хоче спасти Спаситель.
Ну зірви, ну скуштуй хоч один незапертний плід!

Безпринципний Адам, хоч боявся божої довбні,
а сказав, потонувши по самі вуха в гріху:
– Коли ж, Боже, плоди незапертні – такі неводобні,
і червиві такі, що тільки й сказати: тьху!

– Так за те ж, що ви їли плоди запертного древа,
покараю вас тяжко і безсмертія вам Я не дам!
Чимчикує із раю репресована Єва...
І трюхикає вслід «поражонний в правах» Адам...

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як описує Л. Костенко створення світу?
2. Чи релігійним є цей опис?

3. На які часи натякає авторка? Із чого це можна зрозуміти?
4. Чим цінна точка зору митця?
5. Чи не виглядає така позиція як блюзнірство?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Життя – це процес існування складних систем, які складаються з органічних молекул та неорганічних речовин, здатних самовідтворюватися, саморозвиватися й підтримувати існування в результаті обміну енергією та речовиною з довкіллям. Усі теорії його походження не піддаються відтворенню й перевірці в лабораторних умовах.

1. Наскільки правильне це визначення?
2. Чи можна навести інші визначення поняття «життя»?
3. Чому жодну теорію його виникнення неможливо перевірити?
4. Чому досліди з клонами живих істот не увінчуються успіхом?
5. Чому генна інженерія викликає в суспільстві більше боязні й занепокоєння, аніж радості й задоволення?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. А. Ейнштейн дуже драгувала теорія еволюції, проте нею захоплювалося багато його друзів. Щоб не витратити часу на суперечки, вчений одного разу продемонстрував їм механічну модель Сонячної системи. На вигуки захоплення А. Ейнштейн запевнив їх, що накидав металевих деталей у лабораторію й зачинив її на тиждень, а прийшовши, виявив, що чудова модель виникла сама. Друзі почали навперебій доводити, що жоден механізм не може створити себе, бо для цього потрібне втручання людини. Тоді А. Ейнштейн сказав:

– Ви не вірите, що механізм виник сам. То чому ж примушуєте мене повірити, що Всесвіт не мав Творця?

Друзі не відповіли, проте більше не переконували А. Ейнштейна в правдивості теорії еволюції.

А як би ти доводив правильність своїх поглядів?

2. Зустрілися одного разу еволюціоніст і креаціоніст. Опиши зовнішній вигляд і характер кожного з них.

3. Ч. Дарвін, засновник теорії еволюції, був запрошений на званий обід. Одна з присутніх леді запитала його:

– Якщо коротко, в чому полягає теорія еволюції, яку ви розробили?

Ч. Дарвін пояснив. Леді здивувалася:

– Ви що, всерйоз уважаєте, що і я походжу від мавпи?

– Так! – без тіні зніяковіння відповів учений. – Але, безперечно, від чарівної мавпи!

А що б ти відповів на місці Ч. Дарвіна? На захист якої з наукових теорій став би? Чому?

7. Поміркуйте в групах:

Чому люди надають таке велике значення розмірковуванню над тим, звідки й як саме виникло життя?

8. Етичний практикум «Як проявити кращі людські якості?»

1. Чому людина повинна творити добро?
2. Як ви розумієте слова: «Людина – вершина й центр створеного світу»?
3. Що означає «прагнути до подоби Божої»?
4. Чи зростає духовно людина, яка чинить добро?

9. Домашнє завдання: викладіть свої думки з приводу того, чи можна вважати богоподібною людину, яка «сама себе створила»? Чому? Що означає «самому себе створити»?

УРОК 3. ПОКЛИКАННЯ ЛЮДИНИ. УМІННЯ СЛУЖИТИ ІНШИМ

Вірші з Біблії:

Не так буде між вами, але хто з вас великим бути хоче, – нехай буде він вам за слугу. А хто з вас бути першим бажає, – нехай буде всім за раба (Мр. 10:43 – 44).

І не стосуйтеся до віку цього, але перемініться відновою вашого розуму, щоб пізнати вам, що то є воля Бога, – добро, приємність та досконалість (Рим. 12:2).

Бо ви, браття, на волю покликані, але щоб ваша воля не стала приводом догоджати тілу, з любов'ю служити один одному (Гал. 5:13).

Яка ж користь людині, що здобуде весь світ, але душу свою занапастить? (Мт. 16:26).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. У чому полягає покликання людини?
2. Навіщо плекати в собі християнські чесноти?
3. Яке служіння людина несе в сім'ї?
4. Для чого Господь призначив людину?

У чому сенс життя? Служити іншим і творити добро.

(Аристотель)

Бути святим, бути подібним до Отця, що на небі, – це єдина мета життя для кожної людини.

(І. Лужецький)

Кожна людина має три покликання: до життя, до щастя (щастя там, де Христос), до улюбленої праці.

(Л. Гузар)

Покликання людини – тримати небо близько до землі.

(Б. Ферреро)

Словник термінів:

Благодійництво – діяльність, зумовлена благородними поривами душі, що полягає в матеріальних пожертвах на благо інших людей. Цю діяльність високо цінував Ісус Христос.

Пристрасть блудна – невгамовне бажання тіла чинити блуд, перелюб.

Меценат – людина, що систематично здійснює благодійну діяльність у сферах культури й мистецтва.

Чеснота християнська – позитивна риса людського характеру, розвиток якої є корисним для самої людини та приносить благо іншим.

Служіння – дбання людини про інтереси Церкви, докільця, сім'ї, суспільства, держави й підтримка ладу в цих сферах.

Патріотизм – віра громадян держави в кращу долю своєї країни; любов до Батьківщини, відданість своєму народові, готовність заради них на жертву; усвідомлення своєї відповідальності перед Богом за долю народу.

Громадянин – особа, що належить до населення якоїсь держави, користується її правами та виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави; той, хто

підпорядковує свої інтереси громадським, служить Вітчизні.

Покликання людини – зусилля, яких людина докладає для підтримки ладу там, де живе; служіння. Воно реалізується тоді, коли людина усвідомлює, що служіння є християнською чеснотою й починає виконувати його в житті.

Обов'язок – справа, яку людина повинна неухильно здійснювати щодо себе та інших.

Лад – гармонія, гармонійне співіснування людини з іншими та з собою.

Фарисеї – представники релігійної та суспільно-політичної течії в іудаїзмі, що визнавали законним не тільки релігійне вчення – Тору, а й численні перекази та легенди.

Книжники – представники будь-якої релігійної чи суспільно-політичної течії, які користувалися авторитетом у юдейському суспільстві.

Кесар, або ж цезар – римський правитель, що завоював ізраїльтян.

Іродіани – вузькополітична течія релігійної еліти юдеїв, що обстоювала законність і богообраність влади римського ставленика над юдеями – Ірода.

Поміркуй над проблемою:

Чи потрібно догоджати іншим?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думка авторів

ПОКЛИКАННЯ, ЗУМОВЛЕНЕ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Ви, напевно, замислювалися над тим, чому Бог не припинив існування перших людей після гріхопадіння, а дозволив їм «населяти Землю»? Разом із духовною сутністю Господь дав кожному з нас фізичну оболонку – тіло. Ви не замислювалися, для чого? Наше тіло потребує задоволення базових фізичних потреб – у їжі, теплі, відпочинку тощо. Його треба годувати, одягати, доглядати. Людина фізично може впливати на довкілля: руйнувати або ж упорядковувати згідно зі своїми вподобаннями й метою. У цьому полягає призначення нашого тіла.

Завдяки божественному походженню ми можемо підтримувати лад там, де живемо. У цьому покликанні полягає християнська чеснота служіння. Її слід розуміти як підпорядкування людини Церкві, довкіллю, сім'ї, суспільству, державі. Християнське служіння зароджується глибоко в душі, коли ми усвідомлюємо необхідність уникнення гріхів та життя за Божими Заповідями. До речі, всього 10 Божих Заповідей регулюють усі сфери нашого життя: релігійну, сімейну, суспільну та державну. Людям лиш необхідно навчитися жити за Господніми приписами. Покликання людини – не тільки дбати про своє тіло та душу, а й про сім'ю та державу. Сам Бог призначив її для життя на Землі, давши в розпорядження всіх істот та зобов'язавши займатися продуктивною працею.

Реалізуючи чесноту служіння в сім'ї, людина дбає про її членів, поводить з ними так, як хотіла б, щоб поводитися з нею, любить своїх ближніх «як саму себе». Служіння в родинному житті вимагає й уникнення таких гріхів проти сім'ї, як-от: громадянський шлюб, зрада, розлучення, блудна пристрасть. У суспільстві – в колі свого спілкування – людина реалізуватиме заповіді християнського життя, не чинитиме злочинів, сумлінно виконуватиме обов'язки

та користуватиметься правами, не виступатиме проти його ладу. У державі намагатиметься бути ідеальним громадянином, патріотом, визнаючи, що інтереси держави – насамперед. Патріотизм – це усвідомлення історичної місії своєї країни. Державу можемо лаяти всі ми, а зробити щось добре для неї здатен не кожен. Проте християни розуміють патріотизм трохи по-іншому – як процвітання всіх держав під керівництвом Бога.

Благодійну діяльність завжди вважали особливо престижною. Нею в усі часи займалися меценати, проте Ісус високо оцінив дві лепти – пожертву бідної вдовина храм. Ви здійснювали сім християнських благодійних справ щодо тіла: голодного нагодувати, спраглого напоїти, нагого зодягнути, хворому послужити, подорожнього в дім прийняти, ув'язненого відвідати, померлого поховати. Проте слід робити сім благих учинків і щодо душі людини: грішника скерувати, незнаючого навчити, людинів сумнівах добру пораду дати, сумного втішити, кривду терпляче зносити, образу прощати, за живих і за мертвих молитися.

Ще одним видом суспільного служіння є вибір майбутньої професії. Необхідно, щоб праця приносила задоволення. Над вибором слід добре поміркувати. Що складніша праця, то тривалішої підготовки вона вимагає. Той, хто в зрілому віці забажає перекваліфікуватися, виявить, що повинен жертвувати задля додаткової освіти чимось іншим. Від професії значною мірою залежить і наш життєвий рівень. Отже, людина, яка прагне жити в достатку, повинна усвідомити: їй необхідно здобути кваліфікацію, працювати багато й якісно.

Кожен, зрештою, має вибір, утілювати Господній ідеал у чесноті служіння в сім'ї, родині, суспільстві, державі й Церкві, чи не втілювати, а якщо втілювати – то як?

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чи Бог просто так створив людину?
2. Яке служіння людини в суспільстві та державі?
3. Яке служіння несе людина в сім'ї та родині, а також щодо себе самої?
4. Чи легко тобі віддаватися служінню за Божим задумом?
5. Чи всі люди належно несуть служіння в своєму житті?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мр. 12:13 – 44.

ІСУС НАВЧАЄ СЛУЖІННЮ

Ісус Христос наполегливо проповідував, і релігійні провідники юдеїв були дуже розчаровані тим, що народ більше їх не слухає, а ходить за Сином Божим і ловить кожне Його слово. Вони замислилися, як повернути собі колишній вплив. Найпростіше було звинуватити Ісуса Христа в підбурюванні юдеїв до повстання, в бунті проти державної влади. Тоді кесар неодмінно накаже стратити Його.

Послани запитали в Христа: «Учителю, знаємо, що Ти щиросердий і не зважаєш ні на кого: бо не дивишся на обличчя людей, лише по правді наставляєш на дорогу Богу. Отож, чи личить давати данину кесареві, чи ні? Давати, чи не давати?» Він попросив: «Принесіть мені динарій». Вони принесли. Ісус Христос

питає: «Чий образ і напис на монеті?» – «Кесарів!» Тоді сказав їм: «Віддайте кесареві кесарево, а Богові – Боже». Фарисеї та іродіани дужездивувалися з Ісусової мудрості.

Один із книжників, що чув цю суперечку, запитав Христа: «Яка перша з усіх Заповідей?» Ісус відповів: «Люби Господа, Бога твого, всім серцем, усією душею, всією думкою й усією силою своєю. А друга: Люби ближнього свого, як самого себе. Інших Заповідей, важливіших від цих, немає». Книжник сказав, що ці дві Заповіді, справді, значать більше, ніж усі ритуали – всепалення та жертви. Ісус Христос похвалив його, сказавши: «Ти недалеко від Божого Царства». І ніхто не смів Господа більше ні про що питати.

Христосповчав: «Остерігайтеся книжників, що люблять проходжуватися в довгих шатах, вітання на майданах, перші сидіння в синагогах, перші місця на бенкетах, що з'їдають доми вдовині й довго моляться для видимості. На Страшному Суді Бог винесе їм суворіший присуд». І сівши навпроти скарбниці, Ісус Христос дивився, як народ кидає в неї гроші. Заможні люди кидали багато. Й ось прийшла одна вбога вдовиця й укинула дві лепти. І прикликавши Своїх учнів, Господь сказав їм: «Істинно кажу вам, що ота вбога вдовиця вкинула більше за всіх, які робили пожертви. Більшість людей позбавлялася від свого надлишку, вона ж усе, що мала, вкинула, – увесь свій прожиток».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які дві Заповіді служіння дав Ісус? Чи всіх вони стосуються? Чому?
2. Що Ісус сказав про служіння книжників? Чому їм буде суворіший присуд?
4. Яку позицію Ісус визначає престижнішою – служити церкві чи державі?
5. Кому, на твою думку, служив Ісус? Навіщо він віддавався цій справі з таким запалом?
6. Чи ти особисто знаєш людей, які цілком пожертвували собою для служіння церкві або державі?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця-теолога

ЦАРСЬКЕ ЗАПРОШЕННЯ

Ісус Христос навчав притчами про Боже Царство, яке чекає кожную людину. Він розповів Своїм учням, що служіння Богу подібне до відвідин царського весілля. Але, як усе в цьому житті, весілля вийшло не ідеальне через низку життєвих нюансів та обставин, які трапилися запрошеним гостям. Ісус розповідав:

«Царство Небесне подібне до одного царя, що справляв весілля для свого сина. Царзапросив на весілля людей, але вони не хотіли прийти. Знову він послав запрошення через інших рабів. Та гості не надали значення й порозходилися хто на поле, хто на торг, а дехто навіть повбивав царських рабів. Розгнівався цар і зі своїм військом знищив невдячних гостей, а їхнє місто спалив. Тоді послав рабів на роздоріжжя, щоб вони запросили на весілля всіх, кого тільки спіткали, злих і добрих. І весільна кімната гістьми переповнилася. Під час церемонії цар побачив на весіллі чоловіка, в одезу весільну не вдягненого, та й питає його: «Як ти, друже, ввійшов сюди, не мавши одези весільної?» Той мовчав. Тоді цар сказав

своїм слугам: «Зв'яжіть йому ноги та руки, та й киньте до зовнішньої темряви, буде плач там і скрегіт зубів... Бо багато покликаних, та вибраних мало».

Бог готував Царство Своє для гідних, обраних євреїв; кликав їх через пророків; кликав через Івана Хрестителя; кликав Ім'ям Сина Свого, але вони не прийняли Його. Ісус послав Апостолів по всьому світі звати всіх охочих увійти в Царство Небесне. Успіх апостольської проповіді був неймовірний: за ними на весілля потягнулося багато народу. Але лише одного бажання увійти в Царство Небесне недостатньо... Як на свято східних царів запрошені могли увійти не інакше, як у весільному вбранні, яке пропонував цар, так і в Царство Небесне можна увійти лише з чистою душею, в світлому одязі добра й Божої правди. І як неохочого одягнути запропоновану йому від царя одіж викидають зі свята за стіни палацу, так і в Царство Небесне не буде допущений той, хто свою брудну від гріха одіж душі не змінить на білосніжну Праведності, яку Бог пропонує нам у дарунок...

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чи друзі царя поприходили на весілля? Чому?
2. Що означає одяг в християнському трактуванні?
3. Яка доля чекає на тих, хто «не має одягу весільного»?
4. Із ким можна порівняти Христових учнів-апостолів? Чому?
5. Чи добре бути чистим душею? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

**ДАВИДОВІ ПСАЛМИ.
ПСАЛОМ 1**

Блажен той муж, воістину блажен,
котрий не був ні блазнем, ні вужем.
Котрий вовік ні в празники, ні в будні
не піде на збіговиська облудні.
І не схибнеться на дорогу зради,
і у лукавих не спита поради.
І не зміняє совість на харчі, –
душа його у Бога на плечі.
І хоч про нього скажуть: навіжений,
то не біда, – він все одно блаженний.
І між людей не буде самотнім,
стоятиме, як древо над потоком.
Крилаті з нього вродяться плоди.
і з тих плодів посіються сади.
І вже йому ні слава, ні хула
не зможе вік надборкати крила.
А хто від правди ступить на півметра, –
душа у нього сіра й напівмертва.
Не буде в ній ні сили, ні мети,
лиш без'язикі корчі німоти.

І хто всіляким ідолам і владам
ладен кадити херувимський ладан
той хоч умре з набитим гаманцем, –
душа у нього буде горобцем.
Куди б не йшов він, на землі і далі,
дощі розмиють слід його сандалій.
Бо так воно у Господа ведеться –
дорога нищих в землю западеться!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Порівняй авторську поезію з Давидовим псалмом. Що в них спільного?
2. Які нові мотиви вписала Л. Костенко в псалом?
3. На які роздуми наштовхнув тебе цей твір?
4. Чи хочеться тобі бути «блаженим мужем» (жоною)? Чому?
5. Чи порівняв би ти когось, кого знаєш добре в житті, з блаженим мужем (жоною)?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Яку користь у суспільстві приносить уміння служити іншим?
2. У яких сферах можна задіювати здатність?
3. Чи схвалює Бог її?
4. Яку особисту вигоду можна отримати з уміння служити іншим?
5. Чи в нашому суспільстві цінується здатність слугувати ближнім? Чому?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уявіть ситуацію: ви йшли на іспит, і раптом хтось облив кавою ваш дорогий костюм. Що ви можете зробити в цій ситуації?
2. Ти опиняєшся перед вибором: піти з друзями в кіно чи вивчити уроки та приготувати вечерю для домашніх. Що обереш? Чому?
3. Одна старша людина, яка поводить себе дуже дивно, почала переконувати тебе у правильності теорії абіогенезу (зародження живих організмів із неживої матерії). Як ти вчиниш, щоб уникнути конфлікту?

7. Поміркуйте в групах:

Чи може вміння служити іншим завдати комусь шкоди? Якщо так, то яким чином?

8. Етичний практикум «Як розпізнати своє покликання?»

1. Яке загальне покликання людини?
2. Які фактори впливають на вибір покликання?
3. Як правильно його обрати?
4. Чи варто прислухатися до порад під час вибору покликання?
5. Як не зрадити покликанню?
6. Складіть рекомендації «Як розпізнати своє покликання?»

9. Домашнє завдання: у відомої рівненської письменниці Л. Рибенко є п'єса про те, як відома меценатка відкрила низку притулків для дітей після того, як виїхала за кордон, де працювала стриптизеркою. Чи приймає Бог таку благодійність? Чому? Напишіть твір-роздум на тему: «Яка благодійність добра в очах Божих?»

* П'єсу «Патронеса сиротинців» уміщено в книзі: Рибенко Л. Некерована/ Л. Рибенко. – Рівне : Овід, 2007. – С. 208 – 218.

УРОК 4.ЛЮДИ, ПРИСВЯЧЕНІ БОГУ

Вірші з Біблії:

Бо син Людський не на те прийшов, щоб служили йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох (Мр. 10:45).

І взяв Господь Бог людину, і в еденському раї вмістив був її, щоб порала його та його доглядала (Бут. 2:15).

Хіба ви не знаєте, що священнослужителі від святині годуються? Що ті, хто служить віттареві, із віттаря мають частку? (1 Кор. 9:13).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. У чому полягає покликання людини за її походженням?
2. Яке служіння людина повинна нести в суспільстві?
3. Які обов'язки має виконувати людина перед державою?
4. Як повинна людина слугувати Церкві?

Доказ істинності будь-якого покликання – любов до тяжкої праці, якої воно й вимагає.

(П. Сміт)

Я живу, розумію життя, люблю життя лише тоді, коли я існую для когось, комусь присвячую себе, для нього терплю, відрікаюсь, помираю...

(І. Боско)

Словник термінів:

Тоталітарна держава – держава, у якій регламентуються всі сфери суспільного існування, а також не визнається незалежність від державної влади таких окремих сфер приватного й суспільного життя, як економіка (господарство), релігія, виховання, сім'я тощо.

Атеїзм – світоглядне вчення, що заперечує існування духовних істот.

Матеріалізм – світоглядне вчення, за яким буття, матеріальне, речі вважаються первинними, а дух, духовне, ідеальне – вторинним.

Пристрасть згубна – це діяльність людини, яка мотивується її бажаннями й призводить до руйнування органів і систем фізичного тіла.

Місія – особливий вид діяльності, що є почесним або важливим.

Култ – віра в щось, що супроводжується обрядами жертвування й шанування, й має значну кількість прихильників. Одна з ранніх форм релігії.

Літургія – богослужіння з приношенням Святих Дарів у православних і греко-католицьких церквах.

Епікуреї – послідовники грецького вчення мудреця Епікура, які вважали етичний закон основним, а задоволення – вищим благом.

Стоїки – послідовники грецького вчення про рівність усіх і необхідність праці заради спільного блага, а також життя за природним покликанням.

Поміркуй над проблемою:

Чому віра зазнавала утисків із боку держави?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

ПОКЛИКАННЯ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ

Різні види служіння людина здійснює для себе, а також для сім'ї, суспільства та держави. Особливе підпорядкування людини перед Богом.

У часи Старого Завіту Бог проголосив Ізраїль обраним народом, поставивши перед ним тільки одну умову: виконувати Його Заповіді. Кожна нація здійснює в історії якусь місію, й кожна людина відповідає за її долю. Дії, до яких вона вдається з метою примножити праведність і лад, є служінням. Саме тому його вважають християнською чеснотою. Взірцем служіння є Ісус Христос, Який вів праведне життя й скрізь проголошував Царство Небесне. Він був зразком служіння Богу, а також суспільству, державі й сім'ї. У християнських святоотцівських писаннях ми натрапляємо на приклади, коли на прохання святих подвижників відгукувалася Діва Марія або святі угодники. Вони як духовні істоти демонстрували Господню велич і могутність, а також власну покору в підпорядкуванні людям.

Служіння Богові з-посеред інших посідає особливе місце. У древніх ізраїльтян було особливе плем'я, призначене для слугування Йому, – левити. Люди перед лицем Господа повинні бути чисті в помислах і вчинках, фізично та духовно. У Заповідях Бог особливо наголошував на цьому. Чи легко нести таке служіння? Як бачимо, ні. Первосвященики Ізраїлю грішили, так що Бог за їхні провини карав цілий народ.

У нашому суспільстві є спеціальні покликання, пов'язані з ризиком для життя (військові, лікарі) або з почесною місією (священики, вчителі). Слід цінувати жертвовну працю цих людей на благо суспільного розвитку, бо вона досягається ціною нехтування особистим життям та безпекою. Так військові обороняють інтереси й територію своєї держави. Лікарі під час епідемій та а щоденній практиці зосереджені, самовіддані й безстрашні. Учителі щоденно виховують цілі покоління учнів, навчаючи їх розумному, доброму, вічному. Священики в нашому суспільстві за умови толерантного ставлення до релігії – Божі служителі, вихователі та сповідники душ. За часів Радянського Союзу бути священнослужителем було небезпечно, адже тоталітарна держава оголосила релігії війну. Офіційно був проголошений атеїзм – заперечення віровчення та існування Бога. Священиків за їхню віру переслідували, розстрілювали, засиляли в далекі табори, де їхнє служіння та відданість Господеві ставало подвигом.

Проте й в буденному житті можна слугувати Богу, виконуючи й не порушуючи три Його Заповіді, які регулюють наші з Ним стосунки. Для цього слід добре розуміти їх. Перша Божя Заповідь повчає: «Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене». Вона оберігає істинну релігію. Нині люди порушують її матеріалізмом, а також згубною пристрасстю до тютюну, алкоголю, наркотиків, токсичних речовин, грошей, популяризацією культу тіла, якому люди намагаються чи не найкраще догодити. Друга Божя Заповідь закликає: «Не клич даремно імені Господа, Бога Твого». Слід шанувати Боже ім'я: не божитися, не взивати Його за свідка, не проклинати, не кривоприсягати, не зневажати святих, святі речі, святі місця. Третя Заповідь рекомендувала святкувати суботній день. У Новому Завіті обов'язкове віддання пошани Богові переноситься на неділю тому, що саме в цей день Ісус

Христос воскрес із мертвих, у неділю Дух Святий зійшов на апостолів. Недільний святковий день було закріплено Декретом II Ватиканського Собору «Про святу Літургію».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. У чому полягають особливості служіння Богу?
2. У чому полягає особливість слугування вчителів і священників?
3. У чому полягає винятковість служіння військових і лікарів?
4. Чи люди, обрані для Божого підпорядкування, безгрішні?
5. Чи хотів би ти в перспективі присвятити своє життя Господеві? Чому?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Дії. 17:1 – 33.

ПРОПОВІДЬ АПОСТОЛА ПАВЛА ДО АФІНЯН

Апостоли Павло, Сила та Тимофій прийшли до Солуня, де була юдейська синагога. Павло, як звичайно, ввійшов до неї та сперечався з юдеями щодо Писання, доводячи, що мусив Христос постраждати й воскреснути з мертвих, і що Він – Ісус. І повернулися безліч побожних греків та немало шляхетних жінок. А невірні юдеї назбирали на вулицях негідників та почали бунтувати місто, шукаючи апостолів, щоб заарештувати.

А брати негайно вночі відправили Павла й Силу до Верії. Прибувши, апостоли пішли в юдейську синагогу. Верійці були шляхетніші за солунян, і проповідь прийняли з запалом, і досліджували Писання щодня, й багато з них повернулося. Коли солунські юдеї довідалися, що Павло проповідує у Верії, прибули туди й почали бунтувати народ. Тоді браття негайно Павла відпустили далі до моря; а Сила та Тимофій zostалися в місті. Павла провели аж до Афін, а потім повернулися якнайшвидше до Сили та Тимофія.

В Афінах епікуреї та стоїки повели апостола Павла в ареопаг, щоб дізнатися, про що він проповідує. Афіняни хотіли щось нове говорити та слухати. Павло став посередині ареопагу й промовив: «Мужі афінські! З усього видно, що ви дуже побожні. Бо, оглядаючи святощі ваші, я знайшов жертівника, на якому є напис «Незаномому Богові». Слово Того, Кого навмання ви шануєте, я проповідую вам. Творець неба й землі проживає не в храмах, рукою збудованих, і Він не вимагає служіння рук людських, бо не має ні в чому потреби, бо Сам дає всім життя й дихання, й все. І весь людський рід Він з однієї пари створив, щоб заселити всю поверхню землі, й визначив час доби, щоб люди прагнули шукати Бога, щоб Його відчували й знаходили, бо Він недалеко від кожного з нас. Ми в Ньому живемо й рухаємося, й існуємо, як деякі з ваших поетів казали: «Навіть рід ми Його!» Отож, будши Божим родом, ми не повинні думати, що Він подібний до золота, срібла, каменю, твору мистецтва чи людської вигадки. Бог у сучасні часи наказує всім людям, щоб скрізь каюлися, бо Він визначив день, коли хоче судити по правді весь світ через Ісуса Христа. Бог дав доказ усім, коли воскресив Христа з мертвих». Афіняни, почувши про воскресіння мертвих, насміхатися стали, а інші казали: «Про це будемо слухати тебе іншим разом». Так вийшов Павло з-поміж них.

Бачимо, що апостол Павло в I ст. виголосив одну з найзнаменитіших промов, яку записав лікар та історик Лука. Із її допомогою ми можемо дійти остаточної думки про першопричину, зрозуміти свою роль у світі. У часи апостола Павла не було такої кількості наукових доказів на користь існування Творця, як нині. Проте він не мав жодних сумнівів, що є Розумний Конструктор-особа, чії риси повинні приваблювати нас до Нього. Отже, апостол Павло тактовно показав, що, спостерігаючи за творивом, можна знайти докази існування його Творця.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як аргументував апостол Павло афінянам необхідність повірити в Бога?
2. Із чого видно самовідданість апостола Павла?
3. Чи доцільною була його проповідь? Чи все зрозуміли афіняни?
4. Чи виконав апостол Павло, на твою думку, наказ Ісуса: «Ідіть і проповідуйте всім народам?»
5. Які докази ще, на твою думку, слід було навести афінянам?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця-біографа

ОТЕЦЬ АРСЕНІЙ В ОСОБЛИВОМУ ТАБОРІ

Отець Арсеній (у миру А. Стрельцов) потрапив у табір для ув'язнених півроку тому й уже зрозумів, що звідси не вийти. Репресовані були різні: одні – за необережне слово (більшість – за брехливими доносами), другі – за віру, треті – ідейні комуністи, яких комусь треба було прибрати з дороги, але всім їм належало померти в «особливому» таборі. Усім! Сюди переводили небезпечних для влади ув'язнених умирати не від розстрілу, а від встановленого режиму.

Якось о. Арсеній дізнався, що хворого, якого він доглядав, звати Іван Сазіков. Він був небезпечним рецидивістом. Одного разу І. Сазіков промовив до о. Арсенія: «Бога боїшся! А ти Його бачив?» Священик відповів: «Він тут, посеред нас, єднає нас із Вами». «Та що ти, попе, кажеш! У цьому бараці Бог?» – засміявся рецидивіст. Отець Арсеній відповів: «Зійде на тебе, Серафиме, світло, й святий твій, Серафим Саровський, тебе не залишить». Сазіков під час хрещення отримав ім'я Серафим, про це знали тільки близькі люди, а всі інші називали Іваном. Рецидивіст не міг зрозуміти, звідки о. Арсеній знає про це...

Олександр Овсієнко був ідейним комуністом. О. Арсеній згадав, що він затверджував його вирок. Чиновник не бачив із висоти своєї посади реального стану речей подій, утратив зв'язок із живими людьми. Потрапивши в табір, зрозумів, що вершив жахливі справи, засудив сотні тисяч невинних людей. О. Овсієнко дійшов висновку, що більше двох років рідко хто виживав в «особливому» таборі, й думав: а скільки ще залишилося йому?

Одного разу о. Арсеній озвався до О. Овсієнка: «Ми з Вами старі знайомі. Господь нас давно звів разом і зустріч у таборі підготував». «Ви щось плутаєте. Звідки я міг знати Вас?» – збентежився О. Овсієнко. Отець Арсеній відповів: «1933 року, коли почалися гоніння на церкву, вірян висилали в табори, закривали церкви. Уперше мене заарештували 1939 року. Після виходу на свободу тільки одну роботу до друку здав, як заарештували мене вдруге відразу засудили до розстрілу. Спасибі Вам, що його «особливим» замінили. Ось так і

живу, Вас чекав, нарешті зустрілися. Бога ради не подумайте, що я хочу дорікнути, на все воля Божа»...

Життя й робота в таборах нелюдські, страшні. Знаючи це, ув'язнені не бажали помирати духовно. Сперечалися про науку, життя, релігії, іноді читали лекції про мистецтво, наукові відкриття, влаштовували літературні вечори, спогади, читали вірші. Диспути були палкими, люди гарячкували, кожен аргументував так, ніби від його доказів залежало життя. О. Арсеній у суперечках не брав участі, нікого не підтримував, був з усіма товариський і рівний. Розпочнеться дискусія, а о. Арсеній відійде вбік і почне молитися. Одного разу на насмішку професора він відповів: «Любити треба Батьківщину свою й знати її культуру. Багато людей, і Ви теж, наділяє вигадкою й брехнею найсвятіше, що є в людини. Роблять це заради вигоди або політичних, тимчасово виниклих установок і поглядів, заради соціального замовлення».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому, на твою думку, отець Арсеній потрапив в«особливий» табір?
2. Звідки, на твою думку, він дізнався справжнє ім'я Сазікова?
3. Як о. Арсеній ставився до О. Овсієнка, який засудив його?
4. Чи легко священику було не відступати від своїх принципів? Чому?
5. Чи хочеш ти бути таким же послідовним у житті? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

О. Мацюк

МОЛИТВА

Не дай мені, Боже, ступить на широку дорогу,
Де золото й слава ведуть, мов в пісках міражі,
Не інакше куди, як у прірву, до пекла порогу,
Де любов і добро всім далекі. Далекі й чужі.

Не дай мені, Боже, ступить на широку дорогу,
З вузької стежини, порослої терном, зійти.
Не дай відступитись від рідного всього й святого,
Не дай помилитись! Гріхи мої, Боже, прости...

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Про що йде мова в молитві?
2. Чи переказав би ти цю молитву своїми словами?
3. Які ще різновиди молитв знаєш?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Святість: чи потрібна вона людям у модерному світі? Чому?
2. Яка користь від святості в сучасному житті?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уяви ситуацію, що ти йдеш у школу в новому костюмі, а машина, яка проїжджала поряд, забризкала його. Що ти скажеш водієві, який зупинився, щоб вибачитися?

2. Уяви ситуацію: ти прийшов у гості до подруги, але ненароком зачепив і розбив якусь дуже дорогую вазу. Подруга накинулася на тебе з криком:

– Це жах! Ти розбив улюблену вазу моєї матері!

Що ти скажеш у відповідь?

3. Ти знаєш, що під час відвідування церкви чи іншої культової споруди потрібно стримуватися від розпусних думок. Чи будеш дотримуватися цього правила (адже все одно ніхто не почує, про що думаєш)?

7. Поміркуйте в групах:

Чи були б ви християнами й в часи атеїзму, коли таке віросповідання було не тільки не популярне, а й каралося законом? Чому?

8. Домашнє завдання: напишіть твір-роздум на тему: «Як я можу реалізувати своє покликання в майбутній професійній діяльності?»

УРОК 5. ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ

Вірші з Біблії:

І поблагословив їх Бог, кажучи: «Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте воду в морях, а птаство нехай розмножується на землі!» (Бут. 1:22).

І благословляє Він їх, – і сильно розмножуються, і одержують плід урожаю! (Пс. 106:38).

І поставлю місце перебування Свого серед вас, і душа Моя не обрідить вами. І Я буду ходити серед вас, і буду вам Богом, а ви будете Мені народом. (Лев. 26:11, 12).

А хто з вас бути першим бажає, – нехай буде всім за раба (Мр. 10:44).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Якими біблійними Заповідями регулюються права людини?
2. Що таке конституційні права та обов'язки людини?
3. Чи корелюють сучасні права та обов'язки з тими, що прописані в Біблії?
4. Для чого існує законодавче й правове регулювання?

Права без обов'язків – то сваволя.

(Леся Українка)

Словник термінів:

Закон – це нормативно-правовий акт, що приймається урядом на основі Конституції й регулює суспільні взаємини шляхом встановлення норм, що мають часові, класові та територіальні рамки. Це правило, яке має найвищу юридичну силу після Конституції.

Суспільство – це система різноманітних зв'язків і стосунків людей зі своїми механізмами саморегуляції, визначена територіальними, часовими та нормативно-правовими рамками.

Апостол – посланець Бога, який виконує на землі місію утвердження Божого ладу в людському суспільстві.

Право – це система загальнообов'язкових, формально-визначених правил поведінки, які встановлює, охороняє й гарантує держава з метою врегулювання найважливіших суспільних взаємин. Це також здійснювана державою форма законодавства. Це й наука, яка вивчає встановлені державою правила, за якими регулюють суспільні стосунки.

Конституція – основний закон держави, що закріплює основні правові аспекти існування держави та її громадян, визначає правовий напрямок розвитку суспільства та його спільнот.

Конституційні права – права, гарантовані конституцією держави.

Держава – система офіційних органів, що здійснює керівництво певним суспільством, яке територіально організоване, законодавчо врегульоване й незалежне від інших держав. Є учасником внутрішньо- та міждержавних взаємин.

Громадянин – член певного суспільства, який має права та обов'язки щодо держави й підпорядковується прийнятим нормам і законам.

Громадянське суспільство – сфера самовиявлення й реалізації потреб та інтересів індивідів через систему взаємин, організацій та об'єднань, що

охоплюють усі сфери суспільного життя.

Правова свідомість – форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, теорій, уявлень і настанов, що характеризують ставлення особи, суспільної групи чи суспільства до чинної правової системи та до всіх сфер, охоплених правовим регулюванням.

Основні права людини – це можливості, необхідні для існування та розвитку людини в певних умовах.

Поміркуй над проблемою:

Яка користь людині з того, що вона добре знає свої права й обов'язки?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ПРАВА ЛЮДИНИ

Людина – суспільна особа, тобто призначена Богом для життя в громаді. Окрім того, що Господь дав нам мову й дивовижне моральне чуття, Він дав ще й універсальні закони, за якими ми повинні жити в суспільстві, щоб воно процвітало. Гармонійного співіснування вчать сім із Десяти Божих Заповідей.

Четверта Божа Заповідь повчає: «Шануй батька й матір свою, щоб тобі добре було, й щоб ти довго прожив на землі». Батьки дають дітям життя, тому вони – Господні апостоли на землі. П'ята Заповідь – «Не вбивай». У ній Бог проголошує себе абсолютним Господарем життя людини, яка створена за Його образом і подобою. Тому ніхто не має права відбирати його ні в себе, ні в інших. Шоста Заповідь – «Не чини перелюбу» перегукується з дев'ятою – «Не заздри» – й оберігає моральну чистоту й невинність людини. Гріх нечистоти принижує нас до рівня тварини. Сьома Божа Заповідь – «Не кради» – перегукується з десятою – «Не заздри». Від їхнього дотримання залежить добробут усіх людей: особистий, родинний та суспільний. Восьма Господня Заповідь гласить: «Не свідчи брехливо». Бог дав нам дар мови, щоб ми могли говорити правду й уникати лихого слова, неправдивого свідчення.

На відміну від Біблійних, конституційні права – це певні можливості учасників соціального життя. Основні права людини визначаються рівнем розвитку певного суспільства й є загальними та рівними для всіх. Конституційні права, свободи й обов'язки називають основними, бо вони визначають найважливіші взаємини та зв'язки між громадянином і державою. Їх поділяють на підвиди: політичні, особисті, економічні, культурні, екологічні та соціальні.

Політичні права й свободи громадян – це передбачена конституцією можливість особи брати участь в управлінні державними справами. Особисті (громадянські) права й свободи – це гарантовані правом можливості фізичного існування й духовного розвитку людини. Економічні права громадянина – це право мати власність та бути учасником економічних, майнових стосунків. Культурні права й свободи – це право на прилучення до багатств світової культури та на збагачення її здобутками. Екологічні права й свободи – це право людини на здорове довкілля та на відшкодування екологічного збитку. Соціальні права – це права на достатній рівень життя та соціальний захист особи з боку суспільства й держави. Варто зауважити, що, коли ми порівнюємо цей комплекс

прав із Заповідями Божими, то виявимо, що нічого нового в галузі права людство не може винайти за кілька тисяч років розвитку. А деякі правові сфери, наприклад, законодавство про тварин, залишаються ще нерозробленими. Проте ці норми зафіксовано в Біблії!

Нині багато суспільств вважаються громадянськими, тобто такими, правова система яких дбає про своїх членів. Проте вони мають передумову – громадяни повинні знати свої права та обов'язки, тобто мати правову свідомість. Проте закон регулює не тільки права та обов'язки конкретної людини, а й сфери різноманітних міжособистісних стосунків, тобто вчить її поважати права інших. Так виховують відповідальність перед Богом і людьми, виростає гідний громадянин правової держави.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які ти можеш назвати права й свободи громадян?
2. Чому людину вважають суспільною особою?
3. Які сфери стосунків людини в суспільстві регулюють Божі Заповіді?
4. Чи хотілося б тобі іноді порушувати закон?
5. Чи потрібно, на твою думку, слухатися закону?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Вих. 20:1 – 26; Вих. 21:22 – 28.

БОГ ДАЄ ІЗРАЇЛЮ ЗАКОН

Мойсей під керівництвом Бога вивів ізраїльський народ із єгипетської неволі та вже досить довго водив його пустелею. За цей час Господь побачив, що ідолопоклонні традиції дуже зміцнилися серед ізраїльтян завдяки перебуванню в Єгипті. Бог вирішив дати Своему народу Закон, який вимагає неухильного виконання. Перебуваючи в хмарному стовпі, Господь одного дня почав промовляти до ізраїльтян, виголошуючи Заповіді: «Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю, з дому рабства. Хай не буде тобі інших богів передо Мною! Не різьби кам'яних скульптур живих істот і не вважай їх за богів. Не називай Імені Господа, Бога твого, даремно. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працєю, а в день сьомий шануй Господа, Бога твого. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі! Не вбивай! Не чини перелюбу! Не кради! Не свідчи неправдиво проти ближнього! Не заздри!»

Увесь ізраїльський народ чув Божі слова, подібні до звучання сурми, а також бачив грім та полум'я, й гору димлячу. І сказали люди до Мойсея: «Говори з нами ти, й ми послухаємо, а нехай не говорить із нами Бог, щоб ми не повмирили». І промовив Мойсей до народу: «Не бійтеся, бо Бог прибув вас випробувати, щоб ви благоговіли перед Ним та не грішили». І став народ здалеку, а Мойсей підійшов до мороку, у якому був Бог.

І промовив Господь до Мойсея: «Отак скажеш до Ізраїлевих синів: «Ви бачили, що Я говорив із вами з небес». І продовжиш давати їм Мої Заповіді. А коли люди будуть битися й вдарять вагітну жінку, й народить вона мертву дитину, а іншого нещастя не станеться, то той, хто вдарив, буде покараний, і відшкодує матеріальну шкоду за присудом суддів. А якщо станеться нещастя, то даси душу

за душу, око за око, зуб за зуб, руку за руку, ногу за ногу, опарення за опарення, рану за рану, синяка за синяка. А коли хто вдарить в око раба свого, або в око невольниці своєї, й знищить його, той на волю відпустить його за око його. А якщо виб'є зуб раба свого, або зуб невольниці своєї, той на волю відпустить того за зуб його». Так промовляв Бог Мойсееві, даючи Свій Закон народу.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Назви Заповіді, які дав Бог Своему народу.
2. Які права євреїв зафіксовано в 10 Заповідях?
3. Які обов'язки євреїв зафіксовано в 10 Заповідях?
4. Чи всі Божі Заповіді мають відповідників Конституції України?
5. Наскільки актуальні Божі Заповіді в сучасному суспільстві?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця-правознавця:

Є. Ланюк

ПРАВА ЛЮДИНИ В БІБЛІЇ

Права людини в Біблії – як в Старому, так і в Новому Завіті – можна поділити на три групи: ліберальні (або негативні) права, до яких належить право на життя, свободу та власність, які окреслюють приватну сферу буття людини («Не вбивай», «Не кради», «Не заздри»); соціально-економічні права, що мотивують забезпечення основних життєвих потреб людини («Ані вдови, ні сироти не гноби», «Не гноби біженця; люби його як себе самого, бо ви були біженцями в землі Єгипетській»); політичні права.

Особливістю Заповідей Старого Завіту є те, що вони були не лише моральними вимогами, але й підставами для чинного законодавства. У Повторенні Закону сказано, що цар повинен чинити згідно з Законом Мойсея. Духовна влада має обмежувати свавілля політичної сакральними законами, у яких відбувається утвердження прав людини. Старий Завіт встановлює індивідуальну відповідальність за вчинені правопорушення. Про права людини не йде мова доти, доки відповідальність за свої вчинки не несе особисто індивід. У Старому Завіті в основі стосунків між людиною та Богом був Закон.

Світоглядна парадигма Нового Завіту щодо прав людини значуща в контексті рівності людей перед Господом та в контексті морально-етичної поведінки, що визначає шлях особистості до спасіння. В основі різниці між Старим та Новим Завітом – у першу чергу нове розуміння Бога, який, за словами апостола, «є любов». Новий Завіт утверджує два базиси, на яких ґрунтуються сучасні права людини – ідею рівності перед Богом та ідею рівності між собою. Апостол Павло в посланні до галатів пише, що перед Господом немає значення національність, соціальний статус чи стать: «Нема юдея, ані грека, нема невольника, ні вільного, немає ні чоловіка, ані жінки, бо всі ви одно в Христі Ісусі». Стосунки людини з Богом опосередковуються стосунками людини з ближнім. Служіння іншим, за християнським ученням, – це форма служіння Богу: «Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших, ви Мені зробили». У Новому Завіті є уявлення про природне право як закон, не даний Христом, а наявний в умах людей як інтуїтивний порив, що змушує їх чинити правильно: «Бо коли погани,

що не мають закону, ...виконують те, що законне...; вони виявляють діло закону, написане в їхніх серцях, як свідчить їм їхнє сумління й думки..."(Рим. 2:14, 15).

Новий Завіт набагато ближче, ніж Старий, підходить до ідеї прав людини. Квінтесенцією їхнього осмислення є твердження про рівність людей перед Богом та їхню духовну рівність між собою, яка мотивує відповідну моральну поведінку. Отже, права людини в найбільш загальному значенні – це визнана й гарантована можливість реалізації індивідом своєї свободи в межах, які не порушують незалежності іншого.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які сфери стосунків регулюють Божі Заповіді Старого Завіту?
2. Які сфери стосунків регулюють Заповіді Нового Завіту?
3. На які три групи поділяють права людини?
4. Що було вищою інстанцією в древньому світі: держава чи церква?
5. Якими були передумови виникнення християнства?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Ізборник Святослава 1076 року

ПРО СМИРЕННЯ

Поглянь милостиво на того, що сидить голий на морозі, скорчившись; нагнися, щоб покрити його одежею, що лежить у тебе, й Господь дасть тобі сторицею вічне життя.

Простягни руку до заблуканого на вулиці й відведи його до своєї домівки; поділи з ним свій хліб і свою чашу води або напою. Як тобі дав Господь подорожнього, введи до свого дому, беззахисного під свій дах, дай змоклому суху одіж, змерзлому –теплоту, обмий бруд його тіла, бо він дуже бідний і гідний співчуття.

Відвідай замкнених у темниці за Господнім наказом, придивляйся до біди, придивляйся до терпіння й говори: «Горе моє, оці за один гріх терплять, а я, щогодини согрішаючи проти Владики мого, перебуваю в полегкості». Коли побачиш кого з тих, що арештовані за наклепом, допоможи йому Христа ради, вияви правду на його користь, бо велике спасіння – рятувати скривджених.

Сидячи за багатим столом, згадай того, що їсть сухий хліб і не може встати й принести собі води, бо захворів. Попиваючи солодке питво, згадай того, що п'є затхлу й недобру воду. Лежачи на м'якій постелі й потягаючись, пом'яни того, що лежить під одною веретою й не сміє ноги простерти через холод. Коли лежиш у добре покритій хаті й чуєш шум зливи, подумай про вбогих, що лежать пронизувані дощовими краплями, як стрілами, а інші в безсонні сидять і підпливають водою. Коли зимою сидиш у теплій хаті, зітхни, подумавши про вбогих, що клячуть над малим вогником, скорчившись, зігріваючи тільки руки, а плечі й усе тіло виставляючи на мороз.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Про яких нещасних іде мова в тексті?
2. На твою думку, чи всі згадані заходи милосердя були актуальні в минулому?

3. Чи всі ці заходи милосердя актуальні нині?
4. Чи хотілося б тобі займатися милосердям?
5. Які конкретні благодійні справи ти міг би здійснити зараз?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Як права регулюють поведінку людини?
2. У яких випадках обов'язки регулюють поведінку людини?
3. Від чого людині більше користі: від прав чи від обов'язків? Чому?
4. У яких ситуаціях права людини знати корисніше, аніж обов'язки?
5. У яких ситуаціях обов'язки корисніше знати, ніж права?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уяви ситуацію: ви з друзями в кінотеатрі прийшли подивитися якийсь гарний фільм. Проте просто перед тобою всілася дама у вишуканому й дуже великому капелюшку, так що тобі погано видно екран. Як ти вчиниш у цій ситуації? Що ти їй скажеш?

2. Уяви ситуацію: тобі терміново потрібно їхати в інше місто, й родич пообіцяв підвезти тебе машиною. Проте в останній момент його автомобіль зламався, й ти не встиг на поїзд. Що скажеш родичу? Як реагуватимеш у цій ситуації?

3. Ти помітив, що матері потрібно допомогти в домашній роботі, тому що вона сама не встигає все зробити й дуже втомлюється. Яку частину хатніх справ візьмеш на себе? Що тобі подобається робити? Чи проігноруєш утому матері?

7. Поміркуйте в групах:

Як можна було б актуалізувати в сучасному суспільстві Божий Закон, який міститься в 10 Заповідях. Чи потрібно це робити? Чому?

8. Етичний практикум «Як зробити привабливим виконання обов'язків?»

1. Чи існує взаємозв'язок між правами та обов'язками людей?
2. Чому люди не завжди сумлінно виконують свої обов'язки?
3. Як потрібно ставитися до своїх обов'язків, щоб їх було приємно виконувати?
4. Як виконувала свої обов'язки блаженна Тереза Калькутська? Що для неї було найважливішим під час служіння ближнім?
5. Чи несе людина відповідальність за виконання обов'язків перед Богом і людьми?

9. Домашнє завдання: напишіть твір-роздум на тему: «Мої права та обов'язки як християнина» *або*

- 1) виписіть різновиди конституційних прав; знайдіть у Біблії їхні аналоги;
- 2) напишіть приклади порушення конституційних прав; поміркуйте, як їх можна виправити.

УРОК 6. СВОБОДА ВИБОРУ

Вірші з Біблії:

І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла –не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш! (Бут. 2:16 – 17).

А всі ті, хто на діла Закону покладається, –вони під прокляттям. Бо написано: «Проклятий усякий, хто не триває в усьому, що написано в книзі Закону, щоб чинити оте!» (Гал. 3:10).

Ухиляйся від злого та добре чини, та й навіки живи! (Пс. 36:27).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Коли людина робить вибір?
2. Чим керуватися під час вибору?
3. На чому базується істинний вибір?
4. Як уникнути хибного вибору?

Свобода – це панування сумління.

(В. Віндельбант)

Життя таке коротке. Поспішай творити добро.

(О. Довженко)

Добро – це вічна, найвища мета нашого життя. Як би ми не трактували поняття «добро», життя наше –це ніщо інше, як прагнення добра.

(Л. Толстой)

Покаяння – це ключ до Небесного Царства.

(Києво-Печерський патерик)

Словник термінів:

Вибір– волевиявлення людини, що ґрунтується на аналізі кількох варіантів поведінки й наданню переваги найпріоритетнішому з них.

Вибір істинний– вибір, який ґрунтується на точному знанні ситуації й об'єктивному аналізі явищ дійсності.

Вибір хибний– вибір, який ґрунтується на суб'єктивних враженнях від дійсності та хибних, упереджених уявленнях про стан речей.

Мета– кінцева точка будь-яких зусиль людини, яка досягається в майбутньому шляхом послідовної зміни теперішнього стану речей.

Засоби– сукупність мислительних прийомів та матеріальних знарядь, які служать людині для досягнення тієї чи тієї мети.

Персоналії – видатні історичні діячі.

Каяття – психологічне почуття жалю за неправильними вчинками, яке полягає в усвідомленні їхньої шкідливості та в бажанні уникати їх у подальшому житті й по можливості виправити ситуацію.

Сповідь – одне зі Святих Таїнств у житті людини, що сповідує християнство, що полягає в безпристрасному висвітленні своїх неправильних учинків священнику, який має владу передавати людині Боже прощення. Правильну сповідь прирівнюють до духовного подвигу.

Відповідальність – почуття психологічної готовності людини визнати свої вчинки й їхні наслідки, налаштованість діяти раціонально на благо суспільства.

Цілопалення – жертви, які здійснювали для Бога ізраїльські первосвященики щоранку й щовечора на великому жертovníку за певним ритуалом.

Добро – усе, що походить від Бога; усе, що Він позитивно оцінює; усе що важливе для людського життя, дозволяє морально, розумово та духовно зростати, бути щасливим, досягати гармонії та досконалості.

Зло – відсутність добра; виникає через порушення Божого Закону; те, що руйнує життя та благополуччя людини.

Гріх – свідоме й добровільне порушення Заповідей Божих.

Первородний гріх – гріх Адама й Єви.

Поміркуй над проблемою:

Наскільки потрібно обмежувати свободу людини? Чи варто це робити? Чому?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ВИБІР І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Людині важливо усвідомити свій вибір. Не тільки той, який здійснювали стародавні ізраїльтяни. Не тільки той, який зробили Адам і Єва. Набагато важливішим є вибір, який здійснюємо в повсякденному житті. Прямуючи до мети, ми мусимо обирати, якими засобами користуватися для її досягнення. Наприклад, хочеться купити модний рюкзак. Для цього потрібно заробити трохи грошей. Найлегше це зробити, виконуючи неважку, але оплачувану роботу – роздаючи листівки, продаючи газети. Щодня потрібно присвячувати кілька годин цій праці. Перед нами постає альтернатива – робити чи не робити? Вибір – це вольовий крок, який наближає людину до мети. Він проявляється й в прискіпливому аналізі засобів, якими слід її досягати. Наприклад, гроші для задоволення своїх потреб можна заробити, а можна просто відняти в слабшого. У другому випадку людина вчинить і проти совісті, й проти закону. Диявол святкуватиме перемогу. Отже, тільки від нас залежить, який вибір ми зробимо.

Із власного досвіду знаємо, що люди бувають різні. Одні ставляться до життя радісно, інші – спокійно або насторожено, деякі – агресивно. Подібно люди оцінюють можливість обирати варіанти поведінки. Одні байдуже «пливуть» життям, не докладаючи жодних зусиль для його покращення. Другі свідомо обирають гірші з можливостей, бо мають розвинутий комплекс неповноцінності. Треті докладають зусиль, щоб досягти престижної й гідної мети – і їм це вдається. Четверті самовіддано йдуть до мети, проте вона виявляється не такою вже й достойною, наприклад, помста, досягнення якої не приносить ні задоволення, ні користі. Проте деякі люди замислюються, як найефективніше робити вибір. Чим керуватися? Отже, нам потрібно з'ясувати, які критерії формують позитивний вибір і правильний життєвий шлях. Чим керуватися в щоденному виборі вчинків і варіантів поведінки? Інтуїцією? Та не в усіх вона працює... Подумайте, хіба багато людей виграє в лотерею?

Проте джерело істинного вибору все-таки є. Це Біблія. Ця Книга писана віками, а проте вражає дивовижною єдністю її стилю й мети – для слави Божої

такерівництвaЙого народом.Текст Біблії актуальний і нині. Ми можемо звернутися до нього за допомогою в скрутній ситуації. Як? Пригадати, як чинили богообрані персоналії – і зробіть так само. Мудріший вибір, аніж робили вони, уявити важко, тому що він був істинний, базувався на вірності Богу. Є в Біблії й приклади хибного, гріховного вибору, за який Господь тяжко карав. Згадаймо, як ізраїльтяни в пустелі створили золотого тельця й поклонялися йому, поки Мойсей був на горі – і як страшно покарав їх Бог! Отже, свобода вибору передбачає відповідальність людини за її вчинки, що є ознакою духовної зрілості.

Нам може здаватися, що людина так само легко відповідатиме за свої вчинки, як їх робила. Проте це не зовсім так. Коли грішиш, важко зізнатися в цьому навіть собі. Однак слід усвідомити, що рано чи пізно Бог примусить за все відповідати. Тож варто попросити в Нього прощення на таїнстві сповіді. Господь високо цінує каяття людини як початок очищення душі, для якого потрібна вся сила волі. Сповідь має стати постійним вибором християнина. Він правильний, адже Ісус Христос у проповідях закликав до спокути. Покаймося – і крокуймо життям разом із Богом!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чим люди повинні керуватися під час вибору?
2. Що трапляється, коли людина здійснює правильний вибір?
3. Що трапляється, коли людина помиляється у виборі?
4. Що слід робити в разі неправильного вибору?
5. Наведи приклад актуального для тебе життєвого вибору.
6. Чого Бог очікує від духовно зрілих особистостей?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

1 Цар. 3:1 – 15; 1 Цар. 4:29 – 34; 1 Цар. 9:1 – 9; 1 Цар. 11:1 – 13.

ТРИУМФ І ПАДІННЯ СОЛОМОНА

Соломон породичався з єгипетським фараоном й одружився з його дочкою та перевіз її до Єрусалиму, незважаючи на те, що його царські палати, а також Господній храм та мур навколо Єрусалиму були зовсім недобудовані. Ізраїльтяни й далі приносили Богу жертви на пагірках, які були їм замість храмів. Так само чинив і Соломон. Одного разу в Гів'оні юний цар приніс Господу аж тисячу цілопалень!

У Гів'оні Він наснився Соломонув промовив: «Проси, що Я маю дати тобі!» А Соломон попросив мудрості, щоб розрізняти добро й зло. Бог був зворушений і сказав: «За те, що ти просив мудрості, Я даю тобі серце мудре та розумне, так що ніхто не перевершить тебе. І те, чого ти не просив, Я даю: і багатство, й славу. А якщо будеш праведником, продовжу життя твоє!» І дав Бог Соломонові мудрості, розуму, великодушності, таланту, так що цар Ізраїлю перевершив усіх народів і навіть єгиптян. Мандрівників від усіх народів, навіть царі, приходили, щоб послухати його мудрість. Коли він закінчив будувати храм Господній та царські палати, Бог явився Соломонові вдругеуві сні й поновив свою угоду.

Цар мав тисячу чужинок-наложниць, навіть тих, із якими Господь заборонив ізраїльтянам мати справу. До них прихилився Соломон коханням. Коли

він постарів, то почав приділяти увагу й ідолам, як і його жінки. Збудував жертовника для моавського Кемоша та для аммонського Молоха й кадив їм, також його жінки кадили та приносили жертви своїм богам. І розгнівався Господь на Соломона, сказавши: «Тому, що ти не виконав Мого Заповіту та Моїх постанов, Я відберу в тебе царство й дам його твоєму рабові. Із руки твого сина відберу його! Та всього царства Я не відберу, одне племено Я дам синові твоєму».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що Бог пообіцяв Соломонові в нічному сні?
2. Як прославився Соломон, коли став царем?
3. Чому, на твою думку, Бог з'явився Соломонові після того, як він став царем?
4. Що б ти попросив у Бога для себе?
5. Чи слухався б ти Божих Заповідей, якби знав, що тебе, твоїх дітей і внуків очікує винагорода?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

В. Кушерець

БІБЛІЯ ЯК АЛГЕБРА ІСТОРІЇ

Біблію можна зарахувати до реальних книг. Але історія в ній постає нетрадиційною (не як емпірична розповідь про минуле, а як найважливіший елемент пам'яті людства). Тут вона виявлена не описово, а конструктивно, тобто подана не «натуральна» історія, а священний внутрішній сенс, її алгебра. Відтак пам'ять людства «вибудувана» у вигляді Божого плану. Тут реалізовано біблійний (метафізичний) принцип: видиме народжується з невидимого. Усім відомий набір історичних подій – це, по суті, «хід» духовного поступу людства, задуму Бога, що виявлений у Біблії.

Дивно чути дорікання традиційних істориків, що, мовляв, біблійні трактування подій не підтвержені або ж лише частково доведені археологічно. Але археологія працює виключно з видимою реальністю. Духовне ж можна осягнути лише внутрішнім поглядом. Але саме воно визначає справжній набір подій, надає їм змісту та логіки. Низку фрагментів Біблії можна вважати реальними, хоча вони написані як пророцтва (книги Даниїла, Єремії та Апокаліпсису). Історію подано конструктивно, повчально, так, щоб люди могли враховувати минуле під час проектування майбутнього. Інша річ, що люди вигадали «наукову» історію людства. У радянський час популярною була теза «Наука спростовує перекази й міфи». Нині вони відкидають науку. Археологія ж підсилює доказову базу священної історії людства. Біблія не тільки збагачує, а й трансформує наші історичні уявлення.

Ми підійшли до кінця часів із дірявою й перекрученою історичною пам'яттю. Маємо хибне уявлення про своє походження й суть, про періоди та етапи існування людства, про його сьогодення й майбутнє. Стали модними такі напрямки історичної науки як екзистенціалізм (К. Ясперс, М. Гайдеггер), неотомізм – відгалуження сучасної есхатології, що проголошує настання «останніх часів» людства (Ф. Мюллер). «Часу вже нема – залишилися терміни» – теза екзистенціалістів. Більше того, є праці, що проголошують Біблію історією

Людства. Проте вона – не світова історія як така. Це її алгебра. Таким чином, загальнолюдське завдання відходу від безпам'ятства вирішується шляхом звертання до Біблії. Мав рацію американський мислитель Ф. Фукуяма: «Там, де історія закінчується – вона повертається до міфу». Відбувається широкий процес розмивання старих стереотипів неутва.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому події, описані в Біблії, здебільшого не мають археологічного підтвердження?
2. Який принцип уписано в біблійний виклад історії?
3. Коли наука перебуває на такому рівні, що «спростовує перекази й міфи»?
4. Чи можна керуватися офіційною версією історії під час формування свого вибору й життєвих принципів? Чому?
5. Яких ухилів набула сучасна історична наука? Що таке есхатологія?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

ДАВИДОВІ ПСАЛМИ.

ПСАЛОМ 22

Боже мій, Боже мій, Боже! Душу врятуй від грабунку!
Далекі слова мого крику від снів мого порятунку!
Боже мій, я ж Тебе кличу! Що ж Ти робиш зі мною?
Що ж Ти мій голос, Боже, мені ж повертаєш луною?

Боже, хіба ж Ти пустака? Чом же Ти одвернувся?
Наші ж батьки Тебе кликали – і Ти до них відгукнувся.
Ти ж їх визволив, Боже! Були вони, Боже, спасенні.
Були вони вільні, Боже, хоробрі були і пісенні.

А я – ніщо. Одоробло. Опудало власних городів.
Я – посміховисько людське, бидло поміж народів.
Не віддаляйся від мене, дай мені грім Твоїх кроків.
Немає у мене війська, немає у мене пророків.

Бики мене оточили, вже їхня злоба, як хащі.
Вже пси вишкіряють на мене, як леви, криваві паші.
Я ж, як вода, розлитий, душу мою загидили.
Серце, як віск, розм'якло, з нього виліплять ідолів.

М'язи мої розв'язались, вмерло моє терпіння,
язик моєї розпуки спалив моє піднебіння.
Бо пси мене оточили, бики узяли на роги,
обліг злозякикий натовп, протяв мені руки й ноги.

Вже ділять мою одягу, уже й жеребкують шати.

Чому ж Ти не хочеш, Боже, на поміч мені поспішати?!
Врятуй мою душу, Боже, благаю Тебе, нездвиженого,
душу мою, одиначку, із лап собаки скаженого!

Я тихо молився, Боже, тепер я кричу вже криком –
прикрий мою душу, Боже, щитом малим і великим!
Не дай мені, Боже, впасти на цьому барвінку хрещатому, –
на всі свої покоління імення Твоє кричатиму!

Чи я завинив чим, Боже, чи я для того й родився?
Голос мій одинокий об вуха Твої розбився.
Увесь я уже розлитий, мов чаша гіркою тунку.
Далекі слова мого крику від снів мого порятунку!..

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Порівняй псалом Давида з твором Л. Костенко. Що в них спільного, а що відмінного?
2. У чому проявляється майстерність автора під час переспіву Давидових псалмів?
3. Чи зворушила тебе ця молитва-благання?
4. Що тобі більше подобається – оригінальний Давидів псалом чи переспів Л. Костенко? Чому?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Чи були в тебе в житті ситуації, коли було важко зробити правильний вибір?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Світські каральні органи – інквізицію – використовувала християнська церква епоху феодалізму. За підрахунками французького філософа Вольтера, жорстокість інквізиції призвела до того, що населення Європи скоротилося майже на третину. В окремих наукових публікаціях містяться дані про те, що загальна кількість жертв інквізиції становить 9 – 12 мільйонів чоловік (Григулевич И.Р. Инквизиция. – М., 1985. – С.65–100).

Як би могла повернутися історія Європи, якби інквізиції не існувало?

2. Уяви ситуацію: ти купила дуже дорогий годинник, довго відкладаючи на нього гроші. Проте не встигла донести його додому, як він зламався. Ти, не розгубившись, понесла його в майстерню, але там допомагали мало: годинник знову дуже швидко ламався. Ти почала підозрювати майстра в шахрайстві. Коли ти його втретє понесеш у майстерню, що ти скажеш майстрові?

3. Тобі радять на дискотечі спробувати легкі наркотики. Що ти зробиш – приймеш пропозицію й станеш своїм у колі друзів, чи відхилиш її й залишишся зовсім самотнім?

7. Поміркуйте в групах:

Чи прийнятним було б існування інстанції, яка керувала б людьми й робила

вибір замість них? Чому?

8. Етичний практикум «Як запобігти злу?»

1. Чому перші люди обрали зло?
2. Які наслідки первородного гріха?
3. Чому Господь вигнав Адама й Єву з раю?
4. Чи існують перешкоди у виборі добра? Як їх подолати?
5. Чому Господь дав людині свободу вибору?
6. Що було б із людством, якби Адам і Єва не згрішили?

9. Домашнє завдання: напишіть твір-мініатюра на тему: «Я зроблю правильний вибір у Бозі».

УРОК 7. ШЛЯХ ДО ЗРІЛОСТІ Й ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Вірші з Біблії:

Через те ми відваги не тратимо, бо хоч нищиться зовнішній наш чоловік, зате день у день відновляється внутрішній (2 Кор. 4:16).

Я –Виноградина, ви –галуззя! Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви (Ів. 15:5).

І побачив Бог усе, що вчинив. І ото, – вельми добре воно! (Бут. 1:31).

І живу вже не я, а Христос проживає в мені (Гал. 2:20).

І пізнаєте правду, – а правда вас вільними зробить! (Ів. 8:32).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Як ми можемо себе вдосконалити?
2. Чому так важливо пізнавати себе?
3. Чому оточення так на нас впливає?
4. Чому ми повинні заручатися Божою підтримкою?

Удосконалення людини не має меж, але час, відпущений на нього, обмежений.
(В. Черняк)

Пізнай себе –і буде з тебе.
(Г. Сковорода)

Ніщо твоє не пропаде, бо Бог не знає шкоди.
(Г. Сковорода)

Шляхи свої закінчивши усередині себе.
(Г. Сковорода)

Знаходження Господа є бачення початків; бачення початків є знання самого себе.
(Г. Сковорода)

Для внутрішньої праці канікул немає.
(Св. Урсула)

Словник термінів:

Пізнання – процес вироблення людиною в результаті досвіду або запозичення з інших джерел об'єктивних знань про навколишній світ.

Самовдоволення – задоволення людини своїм соціальним статусом, яке може базуватися на хибних думках і враженнях про себе.

Самовдосконалення – прагнення людини покращити свою особистість у будь-якій сфері життя.

Самоконтроль – уміння контролювати свої бажання та пориви.

Самоорганізація – уміння правильно організовувати свій час.

Суспільство – це сукупність осіб, які перебувають між собою в різноманітних стосунках.

Поміркуй над проблемою:

Чи потрібно пізнавати себе?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів:

за І. Томаном

ПІЗНАННЯ СЕБЕ

Ви, мабуть запитаете: «Що робити, щоб бути задоволеним життям?» Якщо в дитинстві та ранній юності нас опікували батьки, які так чи інакше спрямовували наше життя, впливали на інтереси, то в зрілому віці відповідальність цілком лягає на нас самих. Отже, те, чого ми в житті досягнемо, залежить тільки від нас. Кожен повинен усвідомити: ніхто нам нічого не подарує, нічого без зусиль нам із неба не впаде. У суспільстві кожен може виявити свої здібності й таланти, стати гармонійно розвинутою людиною. Із цього погляду інтереси індивідуума цілком збігаються з загальними. Усім хочеться досягти успіху, щастя, завжди відчувати себе задоволеним, бути всебічно розвиненим. Таку мету має й суспільство. Є десять способів пізнати себе й організувати свої сили так, щоб найбільш ефективно співіснувати в громаді й, даючи користь ближнім, відчувати насолоду від життя.

Перший – це добре ставлення до людей. Скільки подій нашого життя походить від стосунків із ближніми? Більшість. Велику роль відіграє наше вміння поводитися з людьми. Той, хто його опанував, може досягти більших успіхів, ніж той, хто ним не володіє. Тому пообіцяймо собі, що зробимо все, аби наше ставлення до людей було якнайкращим. Другий спосіб – добре ставлення до свого супутника життя. Це вміння пристосовуватися один до одного, старанність, практичність, повага, терплячість. Свої стосунки з сім'єю треба вивести на рівень ідеальних, бо відчувати опору в родині – значить могли протистояти багатьом ударам долі.

По-четверте, зацікавленість власною спеціальністю сприяє нашому задоволенню життям. По-п'яте, виявляти інтерес до мистецтва й культури – значить збагачуватися духовно й емоційно. По-шосте, слід стимулювати свої пізнавальні інтереси, адже немає більшої втіхи, як постійно дізнаватися щось нове. По-сьоме, необхідно захоплюватися природою, яка може стати постійним джерелом гарного настрою. По-восьме, варто обрати хобі, яке відволікатиме від неприємних думок. По-дев'яте, спорт поліпшить наше здоров'я і фізичний стан. По-десяте – і найголовніше – необхідно жити для інших. Адже до цього закликає нас Господь Ісус Христос, який своє життя присвятив служінню людям.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які є 10 способів досягнення гармонії з ближніми й пізнання себе?
2. Як у 10 наведених способах проявляються біблійні істини?
3. Чому в пізнанні себе така важлива роль принципу «жити для інших»?
4. Що слід робити людині, щоб отримати задоволення від життя?
5. Чи варто, на твою думку, застосовувати ці принципи в житті?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

1 Кор. 3:1 – 23; 2 Кор. 7:6 – 11.

ПОВЧАННЯ АПОСТОЛА ПАВЛА

Браття! Пишу до вас не як до духовних, бо ви не зрозумієте, а як до тілесних, тобто до людей, що знають лиш про матеріальний світ, а про духовний не відають, як до немовлят у Христі. Ви все ще заздрите один одному та сперечаєтеся, як і звичайні люди, забуваючи про Боже покликання. Сперечаєтеся, хто вас навернув – чи Павло, чи Аполлос – і в кого престижніше вчитися, як тілесні люди. Але слід детально з'ясувати це питання. Хто Аполлос? Або хто Павло? Вони тільки служителі, що покликали вас до віри в Господа за можливостями вашої душі. Я посадив, Аполлос поливав, Бог же зростив, тому ані той, хто садить, ані хто поливає, не грає головної ролі, важливий тільки Бог, Який родить! І хто садить, і хто поливає – усі спрямовують свої зусилля на один предмет, але кожен одержить свою винагороду за результатами своєї праці!

Хіба ви забули, що ви –Божий храм, і Дух Божий у вас пробуває? Коли хтось нівечить Божий храм – того нівечить Бог, бо храм Божий святий. А храм цей – ви! У духовному зростанні хай не буде ніхто сам себе. Якщо комусь вас здається, що він мудрий, нехай учиться як нерозумний –істане премудрим. Цьогосвітня мудрість у Бога –глупота, бо написано: «Він ловить премудрих у хитрощах їхніх!» Або: «Знає Господь думки мудрих: марнотні вони!» Тож нехай ніхто не хвалиться вчителями, бо всіми належимо до одного: чи Павло, чи Аполлос, чи Кифа, чи світ, чи життя, чи смерть, чи теперішнє, чи майбутнє – усе ваше, ви ж –Христові, а Христос –Божий!

Якщо я засмутив вас минулим листом, то не каюся, бо бачу, що тимчасово й на покаяння для Бога. Бо смуток для Бога спричиняє каяття для спасіння душі, а смуток через світське життяспричиняє смерть. Бо те, що ви засмутилися для Бога, породило у вашій громаді бурю благородних почуттів віри: велику пильність, оборону, обурення, страх, бажання, помсту! Ви в усіх справах показали, що є чистими у вірі.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Про яких немовлят говорить апостол?
2. Як апостол дбає про своїх неофітів?
3. Хто є джерелом самовдосконалення людини?
4. Чи можеш погодитися з думкою апостола Павла?
5. Як ти вважаєш, чи ефективність життя залежить тільки від людської мудрості?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

за І. Томаном

А НАВІЩО, ВЛАСНЕ, ВДОСКОНАЛЮВАТИСЯ?

Життя й праця висувають щоразу нові й нові вимоги до людини. Щоб їх задовольнити, вона не має права зупинитися в своєму розвитку. Адже людство за свою тисячолітню історію ніколи не спинялося на досягнутому. Той, кого заспокоїть почуття самовдоволення, хто перестане працювати над собою, неминуче почне відставати. Таке самозадоволення завжди нездорове, більше того, воно шкідливе, оскільки згодом породжує невдоволення життям узагалі.

Щоб здійснити свої прагнення й бажання, необхідно знати дещо більше, ніж те, чого нас навчають у школі, технікумі, інституті. Щоб досягти життєвого успіху, мало одних намірів. Не допоможе й нарікання: мовляв, он як йому щастить, а я... Прислів'я говорить: «Людина – коваль свого щастя». Ми завжди впливаємо на життєву ситуацію довкола нас. Слід навести деякі навички, яким у школах не вчать, але які мають для нашого життя неабияке значення: уміти визначати головну мету свого існування; робити все для того, щоб праця викликала задоволення; виховувати в собі позитивні риси характеру; опанувати принципи раціонального навчання; тренувати наполегливість і силу волі; оволодіти принципами організації праці; виробити необхідні навички в усіх сферах життя; дбати про своє здоров'я й хорошу фізичну форму; добре поводитися з людьми; правильно й гарно говорити; займатися різними видами фізичної праці; розумно поводитися з грішми; учитися на основі життєвої практики; раціонально використовувати час для самоосвіти та улюблених занять; навчитися виконувати всі справи вчасно; наполегливо долати труднощі; створювати умови для задоволення життям.

Як бачимо, це такі справи, які кожна людина робить постійно, аледля себе. Якість їхнього виконання залежить від рівня самоорганізації та самоконтролю, а також від усвідомлення відповідальності особистості перед собою. Від цих та низки інших справ залежить наше задоволення життям та добробут. І щоб добре їх виконувати – ось для цього, власне, й потрібно вдосконалюватися!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які навички та вміння людини є цінними в дорослому житті?
2. Як ми можемо підвищити ефективність свого життя?
3. Чому людині потрібно постійно вдосконалюватися?
4. Хто, на твою думку, може допомогти нам удосконалюватися?
5. Чи є в твоєму оточенні людина, яка постійно вдосконалюється?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

А. Білий

ПОЕТ

Дубове листя висохло і жовкло
(Немов проміння сонця золоте!),
І впало в осінь, повну воску й шовку,
І розлилося, і тепер... мете!

Знайти себе в оцьому хуртовинні,
Своє коріння і своє ім'я –
Ось це найбільша місія людині,
Ось це найменша загадка моя.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яке призначення людини?
2. Яку функцію виконує в творі образ осені?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Г. Сковорода сказав: «Пізнай себе – і буде з тебе».

1. Як ти розумієш цей вислів?
2. Чи справді самопізнання має таке велике значення для людини?
3. Які ще речі, окрім самопізнання, важливі?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уяви ситуацію: тебе в бібліотеці зацікавили три книги, й ти хочеш їх усі взяти собі. Проте бібліотекар не дозволяє, адже, за правилами, читачеві не можна користуватися одночасно більш ніж двома книгами. Як ти вчиниш у цій ситуації? Що скажеш бібліотекарю?

2. Уяви ситуацію: на шкільній перерві тобі було особливо весело, й ненароком ти штовхнув незнайому жінку, яка не була твоєю вчителькою. Вона дорікнула:
– Юначе! Вам не здається, що ви дуже шумите?

Що скажеш їй у відповідь?

3. Ти в тролейбусі помічаєш дуже товсту жінку, й щоб вона сіла, треба встати двом людям. Твій сусід піднявся з сидіння. А що зробиш ти?

7. Поміркуйте в групах:

Чи самопізнання пов'язане з добрим знанням свого організму? Чому?

8. Етичний практикум «Як працювати над духовним самовдосконаленням?»

1. Чи важливо людині пізнавати себе?
2. Як можна пізнати себе?
3. Запропонуйте шляхи духовного удосконалення людини.
4. Чи потрібно людині співпрацювати з Богом під час духовного вдосконалення? Чи варто покладатися лише на себе?
5. Поясніть вислів: «...бо без Мене нічого чинити не можете ви» (Ів. 15:5).
6. Прочитайте молитву про душевний спокій, дайте відповіді на запитання: Чому потрібно мати відвагу, щоб щось змінити? Для чого потрібна мудрість?

Боже, дай мені душевний спокій

Прийняти те, що не можу змінити.

Відвагу змінити те, що можу,

Й мудрість відрізнити одне від іншого.

Жити нинішнім днем,

Радіти кожній миті,

Уважати негоди дорогою до миру,

Приймати, як Він, цей грішний світ, такий яким він є,

А не яким хочу бачити його я.
Вірити, що Він виправить усе,
Якщо я скорюся Його волі.
Щоб я була достатньо щасливою в цьому житті
Й безмежно щасливою з Ним навіки.

9. Домашнє завдання: напишіть твір-роздум на тему: «Чи варто досягати досконалості?»»

УРОК 8. ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ

Вірш з Біблії:

Бо коли ти устами своїми визнаватимеш Ісуса за Господа, і будеш вірувати у своїм серці, що Бог воскресив Його з мертвих, то спасешся (Рим. 10:9).

Кажу ж вам: Кожного, хто перед людьми Мене визнає, того визнає й Син Людський перед Англами Божими (Лк. 12:8).

Хто ж Мене відцурається перед людьми, того й Я відцураюся перед Небесним Отцем Моїм (Мт. 10:33).

Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний! (Мт. 5:48).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що таке гідність і честь?
2. Із якими чеснотами вони пов'язані?
3. Як потрібно розвивати в собі гідність?
4. Які питання потрібно ставити собі, щоб удосконалюватися?

Насолода тлінна, а честь безсмертна.

(Менандр)

Словник термінів:

Гідність – цінність людини для інших, для суспільства незалежно від її соціального статусу, професії, національності.

Честь – сукупність моральних принципів, якими людина керується в громадській й особистій поведінці, визнання, що ґрунтується на усвідомленні ролі й місця кожного конкретного індивіда в суспільстві.

Шана – почуття благоговіння перед видатною особою.

Повага – це цілісне уявлення про людину, про її духовне багатство чи убожество, про її практичні здібності, досягнення й недоліки.

Репутація позитивна або негативна – думка колективу про характер індивіда – чесноти чи вади. Позитивна репутація викликає суспільну повагу.

Самовиховання – процес наполегливої праці над собою з метою виховання позитивних рис характеру.

Самоповага, або ж власна гідність – оцінка людиною себе як морально значущої особистості.

Безсердечність – нехтування почуттями інших людей.

Байдужість – незворушність до чужого горя, нерозвиненість моральних почуттів.

Себелюбство, або ж гордия – непомірне й необ'єктивне самозвеличення.

Поміркуй над проблемою:

Де пролягає межа, яка визначає, коли ще можна «приколюватися» з людини, а коли вже досить?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

Честь і гідність, пошана, повага один до одного – ці поняття пов'язані з любов'ю, повагою, служінням людям. Згідно з цим ставлення до інших – толерантне, відкрите, засноване на взаємоповазі та взаємодопомозі. Честь і гідність потрібно плекати змалечку. Ця праця належить насамперед батькам дитини. Наведемо приклад.

В одній сім'ї народився хлопець, що мав фізичні вади та мовні дефекти. На роботі він не переймався своїми недоліками, поведився впевнено, бо його мати всією поведінкою доводила його непересічність. І досягла неймовірного: хлопець почувався повноцінним, ба навіть дещо кращим за своїх ровесників.

А ось інший життєвий приклад. У сім'ї підросло троє дітлахів, один із яких став мішенню для в'їдливих дотепів не тільки з боку інших дітей, а й із боку батьків. Дитя виросло чоловіком, який був невпевнений у своїх силах, боявся відстоювати власну думку, бойому здавалося, що люди з нього кепкують. Хіба не є злочином таке ставлення до рідної дитини й хіба воно не є причиною її неповноцінності в майбутньому?

Отже, почуття власної гідності розвивається й функціонує, коли ставишся до себе як до суб'єкта моральної діяльності, розумієш обов'язки та права людини й громадянина. Воно міцніше, якщо індивід усвідомлює, що може вільно виявити й реалізувати свої здібності й можливості. Честь і гідність як форма прояву ставлення особистості до себе й суспільства регулює поведінку людини й ставлення до неї оточення. Честь ґрунтується не на принципі моральної рівності, а на принципі диференціації (за соціальним станом, за релігійною, расовою, соціальною, професійною й колективною приналежністю або репутацією). Гідність же – це потреба позитивної оцінки своїх вчинків, самоповага, осмислена гордість за себе. Це те, що більш за все підносить людину. З усіх утрат найтяжче повернути собі добре ім'я. Народна мудрість застерігає: «Бережи честь замолоду». Саме в юності людина заробляє собі честь, творить добре ім'я. Їх важко здобути, але дуже легко втратити.

Пізнаючи навколишній світ, аналізуючи добро й зло, пізнавайте й себе, частіше запитуйте: який (яка) я? Аналізуйте думки, бажання, вчинки: чи варті вони самоповаги? Чи подобається ви собі такими, якими є? Чи прагнете стати кращими? А якщо хочете, то як цього досягти? Такі питання й пошук відповідей на них – це робота душі, без якої нема самовиховання, самовдосконалення. Цінуючи власну честь і гідність, шануйте ці почуття в інших, будьте непримиренними до приниження людини.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке честь?
2. Що таке гідність?
3. Що дає людині честь і гідність?
4. На твою думку, чому Бог заклав у людину ці почуття?
5. Чи був ти свідком приниження людської гідності?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мт. 21:1 – 11.

ІСУС ВЕРХИ НА ОСЛІ

Ісус Христос з учнями наблизився до Єрусалиму. Вони якразпідійшли до Вітфагії, що біля гори Оливної. У село, що розкинулося перед ними, Ісус вислав двох учнів, давши їм завдання: «Приведіть Мені ослицю та ося, яких знайдете прив'язаними. А як господар їхній буде питати, навіщо, відкажіть, що їх потребує Господь, і він із радістю віддасть».

Так збулися слова пророка: «Скажіть Сіонській доньці: Ось до тебе йде Цар твій! Він покірливий, і сів на ося, під'яремної (ослиці) сина». Учні виконали Ісусове прохання. Вони привели до Господа ослицю й ося, й одягу поклали на неї. Ісус Христос сів на ося й, їдучи повільно, навчав людей притчами.

Натовп ріс, багато людей приєднувалося дорогою. Вони захоплено слухали свого Вчителя й перешіптувалися між собою, вважаючи, що Ісус їде визволяти Єрусалим від влади римського кесаря. Ці шепоти ставали дедалі сильнішими, а потім перейшли у вигуки: «Слава Богові у вишніх!» Багато людей стелило свій одяг на дорогу, якою їхав Господь, інші різали гілки дерев, зривали квітки – й усім цим встеляли шлях. Народ перед Ісусом Христом і позаду Нього вигукував: «Осанна Сину Давидовому! Благословенний, хто йде в Господнє Ім'я! Осанна на висоті!»

А коли Ісус Христос увійшов до Єрусалиму, то захвилювалося ціле місто, питаючи: «Хто це такий?» А з натовпу відповідали: «Це Пророк, Ісус із Назарету Галілейського!»

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Куди Ісус послав учнів? Навіщо?
2. Як повинні були учні пояснювати свою поведінку?
3. Чому тріумфував народ? За кого люди вважали Ісуса?
4. Чи приємний був такий тріумф Господу?
5. Як люди відзначають цей тріумф Ісуса Христа нині?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

за В. Сухомлинським

ЯК НАМ ЖИТИ?

Шукаючи відповіді на питання «Як нам жити?», ми звертаємося до набутоків видатних письменників, філософів, митців, учених. У працях В. Сухомлинського знаходимо «Азбуку моральної культури», сформульовану в п'яти вимогах.

1. Ти живеш серед людей. Кожен учинок, кожне бажання відбивається на ближніх. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряй свої вчинки запитанням до себе: чи не завдаєш незручності іншим? Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим – нестерпно.

2. Ти користуєшся благами, створеними іншими. Плати їм за це добром.

3. Усі радощі життя створені працею. Без неї неможливе чесне існування. Умій бути гнівним, непримиреним до неробства, лінощів, недбалості, базікання. Навчання – твоя перша робота. Працьовитість – твоя честь і доблесть.

Нею примножуєш честь сім'ї, роду й створюєш собі ім'я. Справжня людина виникає тільки з праці.

4. Будь добрим і чуйним. Допомагай слабшим і беззахисним. Поважай і шануй матір і батька – вони дали тобі життя, виховують, хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим і непримиренним до зла серцем. Любов до батьків – це праця в ім'я того, щоб вони пишалися твоєю громадянською красою, честю, гідністю. Доброта та великодушність до безпорадних, беззахисних – не слабкість, а сила. Безсердечність пробуджує байдужість, яка своєю чергою породжує себелюбство – джерело жорстокості.

5. Не будь байдужим до зла. Борися з брехнею, несправедливістю. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших, обкрадає суспільство. Найбільше зло – зрада високих ідеалів.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Назви п'ять вимог «Азбуки моральної культури».
2. За що необхідно віддячувати людям?
3. Як потрібно перевіряти свої вчинки?
4. Чому важливо бути сердечним, ставитися до всіх людей по совісті?
5. Чивдалося тобі інтуїтивно виконувати ці вимоги? Наскільки добре?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

ПЕРШ, НІЖ ПІВЕНЬ ЗАПІЄ...

Петро – не Юда. Він любив Учителя.

І вуст він зроду був би не отверз.

...Коли вели Ісуса до мучителя,
була сльота. Петро апостол змерз.

А тут раби і слуги архирейські
такий вогонь великий розвели!

Петро подумав:

– Я лише погріюсь,
бо хтозна, чи ще прийдеться коли».

Він підійшов до нищих і бундючних,
і руки грів при їхньому вогні.

Слуга спитав: – Ти також його учень? –

Була сльота. Сказав апостол: – Ні.

Він так сказав, і той його облишив.

Раби і слуги підкидали хмиз.

Месію били. В груди. І в обличчя.

Вогонь горів. Петро дивився вниз.

Коли ж Ісуса повели, одмучили

і розп'яли в такій височині,
слуга спитав: – Ти був між його учнями?
Горів вогонь. Петро промовив: – Ні.

Він руки грів і зневажав Пілата.
В своєму серці плакав і скорбів.
Але вогонь продовжував палати.
І він сидів, як раб серед рабів.

Бо ж розіпнуть. І хто ж тоді нестиме
святе учення у майбутні дні?
Слуга сказав: – Я ж бачив тебе з тими! –
І втретє він тоді відрікся: – Ні.

Ну, Петре, як? Зігрів свої долоні?
Урятувався? Догоряє хмиз...
Тебе розіпнуть десь аж при Нероні.
Зате інакше: головою вниз.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як у творі зображено відступництво апостола Петра?
2. Чому він не смів прилюдно визнати Ісуса своїм учителем?
3. Чим апостол Петро нагадує пересічного українця?
4. Що засуджує Л. Костенко?
5. Чого навчив тебе цей твір?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Чи потрібно охороняти гідність людини? Чому?
2. Чи є ті, чия гідність непотрібно оберігати?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Науковці тлумачать, що головне значення честі – сукупність вищих моральних принципів. Які ж принципи входять у цю сукупність? Чесноти. Це чесність, гідність, правдивість, щирість, чиста совість, вірність... Чи може мати пошану та добре ім'я людина, якій не властива чесність? Яка фальшива й лицемірна? Яка не має власної гідності?

2. Ось коротка характеристика двох учнів. Хто з них заслуговує більшої поваги? Чому?

Перший домагається високого балу за знання, не гребує списуванням, шпаргалками тощо, хизується оцінками, випрошує їх у вчителів, уважає себе кращим за інших.

Другий навчається посередньо, але кожна його оцінка зароблена; списувати чи слухати підказки вважає негідним. Він скромний, хоча вміє постояти за себе, зневажає зверхність, приниження.

III. Відомий французький письменник Жорж Сіменон писав: «Найстрашніший

злочин перед людиною – це переконати людину в її нікчемності порівняно з іншими людьми. Віднявши у людини почуття власної гідності, самоповаги, можна довести її до відчаю, до крайності, штовхнути її на самогубство і навіть на злочин».

7. Поміркуйте в групах:

Чому сонце світить за Божим наказомі для злих, і для добрих людей? Чи варто нам брати з нього приклад?

8. Етичний практикум «Як зберегти гідність?»

1. Як можна розвивати самоповагу?
2. Чи потрібно шанувати гідність інших людей?
3. Як можна зашкодити своїй репутації або репутації іншої людини?
4. Чи згодні ви з думкою про те, що лише в співпраці з Богом можна досягнути результатів у вдосконаленні?
5. Складіть «Кодекс моральності».

9. Домашнє завдання: напишіть твір-роздум на тему: «Для чого людині гідність?»

УРОК 9. МОЛОДА ЛЮДИНА Й НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Вірші з Біблії:

Покине тому чоловік свого батька та матір, і пристане до жінки своєї, й стануть обоє вони одним тілом, тим-то немає вже двох, але одне тіло. Тож що Бог спарував, – людина нехай не розлучає (Мр. 10:7 – 9).

«Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї, – і будуть обоє вони одним тілом» (Еф. 5:31).

Чи ви не знаєте, браття, – бо говорю тим, хто знає Закона, – що Закон панує над людиною, поки вона живе? (Рим. 7:1).

Хто любить навчання, той любить пізнання, а хто докір ненавидить, той нерозумний (Пр. 12:1).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Для чого людині потрібно пізнавати себе?
2. Як відбувається твій розвиток у всіх сферах життя?
3. Який стосунок до твого розвитку має Церква?
4. Чому знижується рівень духовності суспільства?

Ніякий розвиток знань і блиск матеріальної культури не може компенсувати занепад віри.

(С. Булгаков)

Не буде ніякого оновлення життя, якщо кожен із нас не оновить свою душу.

(Ш. Амонашвілі)

Великі перетворення завжди треба розпочинати від переміни серця.

(Б. Ферреро)

Перед Богом тільки той великий, хто має добре серце.

(Л. де Вега)

Словник термінів:

Особина – представник будь-якого виду живих істот на Землі.

Особа – будь-яка людина.

Особистість – людина, яка наполегливо самовдосконалюється й вирізняється з-поміж інших видатними талантами та позитивними рисами характеру, а також має низку духовних чеснот.

Псалом – пісня, яка прославляє Бога, складена древніми авторами.

Духовні пісні – пісні духовного змісту, які виконують у церкві під час Служби Божої або в релігійній громаді під час зібрання.

Совість – особлива форма самоконтролю, важливий компонент моральної самосвідомості.

Поміркуй над проблемою:

Чи соромишся ти стосунків? Чому?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ХТО ТИ ДЛЯ СЕБЕ?

Ти відчуваєш першочергову потребу пізнати себе та своє оточення, що мотивується становленням твоєї особистості, докладаєш титанічні зусилля для інтелектуального розвитку як провідної тенденції особистісного зростання, самостійно формуєш риси характеру. Ти помічаєш, що нові емоції виникають завдяки стосункам з іншими людьми, завдяки новим видам діяльності, їхньому змістові, перебігові й результатам. Усвідомлення й дотримання певних норм поведінки, прийнятих у суспільстві, вироблення свого ставлення до громадського співіснування породжують глибокі, міцні й тривалі емоції. Головними в твоєму житті є почуття гуманізму, колективізму, дружби, честі, обов'язку, відповідальності. У зв'язку з розвитком свідомості, оцінюванням власних учинків формується совість і вольові якості. А сумління – одне з почуттів, яке регулює моральний мікроклімат у нашому суспільстві. Настає пора виникнення й переживання першого кохання, яке впливає на твоє емоційне життя.

Що ж до сфери суспільного існування, то актуальним для тебе стає вибір професії, побудова життєвих планів, зміна мотивів діяльності. Найважливіші відповідальність перед собою, почуття громадського обов'язку, ідейні переконання, моральні принципи, якими можна керуватися в повсякденні. Відбувається формування самоконтролю й відповідальності. У соціальній сфері фактором становлення твоєї особистості є спілкування з ровесниками та дорослими. Ти все більше уваги надаєш внутрішнім якостям друзів: інтелектуальним запитам, світоглядним настановам, моральним потребам тощо, ставиш високі вимоги до товаришування.

Що ж до внутрішньопсихологічної сфери, відбуваються зміни в ставленні до дорослих, особливо батьків і вчителів. Ти хочеш домогтися рівноправності, внаслідок чого виникає додаткова можливість конфліктів. Уважаєш, що причини виникнення непорозумінь із дорослими можна пояснити якостями їхнього характеру: способом мислення, прихильністю до застарілих правил поведінки, несучасністю етичних переконань, естетичних уподобань, смаків; суворістю, неадекватними методами виховного впливу. Водночас ти відчуваєш незадоволення своєю успішністю, поведінкою, ставленням до батьківських настанов, деякими своїми рисами (неслухняністю, впертістю, егоїзмом, лінощами, самовпевненістю тощо).

Загалом молодь охоче вислуховує поради, аргументовані пояснення, настанови батьків, учителів, знайомих, які користуються в неї авторитетом, довірою. Таке ставлення до дорослих пов'язане з пошуками молодих людей свого місця в суспільстві та друзів як серед ровесників, так і серед старших.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чи завжди молодь вирізняється бунтарством?
2. Чому виникають конфлікти?
3. Наскільки актуальним для тебе є вибір професії?
4. Що відбувається з твоїм емоційним світом?
5. Яка твоя першочергова потреба?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

БУДУЄМО ЦЕРКВУ ХРИСТОВУ

Будьте послідовниками Бога, як любі діти, й братайтеся за прикладом Христа, що полюбив вас і приніс себе в жертву за вас. Розпусти, неохайності, захланності, безсоромності, безглузких балачок, порожніх жартів щоб не було між вами, як це й личить святим. Краще використайте цей час для подяки Богові. Жоден розпусник, нечистий, захланний, язичник не матимуть частки в Царстві Небесному. Нехай ніхто не спокушає вас марними словами, бо за це одержить гнів Божий. Не майте нічого спільного з ними!

Ви були колись темрявою, тепер же стали світлом у Господі: поведітьтеся ж як діти світла. Плід світла є в усьому, що добре, справедливе та правдиве. Шукайте того, що Господу подобається. Не беріть участі в справах темряви, картайте їх, бо про їхні вчинки соромно й казати. Тож уважайте, як повинні поводитися, – не як немудрі, а як мудрі, економлячи час, бо дні лихі. Тому збагніть, що є Господня воля. І не впивайтеся вином, яке доводить до розпусти, а сповнюйтеся Духом. Проказуйте в своїй громаді вголос псалми, співайте гімни та духовні пісні, прославляйте Господа й дякуйте за все Йому.

Будьте смиренні одні перед одними, благоговіючи страхом Господнім. Жінки нехай коряться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік – голова жінки, як Христос – голова Церкви. Чоловіки, любіть своїх жінок, як Христос полюбив Церкву, щоб освятити й мати собі Церкву без вади, щоб була свята й непорочна. Це велика таємниця – стосунки Христа й Церкви. Нехай кожен із вас любить свою жінку так, як себе самого, а жінка нехай поважає чоловіка.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. На думку апостола, що таке Церква?
2. Які рекомендації в тексті мають стосунок до життя перших християн?
3. Чому церква в розумінні апостола настільки близька до сім'ї?
4. Чи актуальні ці рекомендації на сучасному етапі?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

І. Шугаєв

БУДУЄМО СІМ'Ю В БОЗІ

Рано чи пізно перед тобою постає питання: як будувати сім'ю? Багато залежить від того, із яким досвідом ти вже зіткнувся. Яка сім'я в твоїх батьків? Чи дружні стосунки в твоїй родині? Як поводяться в своїх сім'ях твої друзі й знайомі? Ти можеш зробити висновок, наскільки престижною є родина в людському житті, де все залежить від сприятливого морально-психологічного мікроклімату.

Проте в кожній сім'ї є кілька нюансів, які виникають із наслідків дошлюбного періоду. Жінка повинна берегти себе для чоловіка. Якщо їй цього не вдасться зробити, то він повинен буде багато пробачити... А якщо чоловік не зможе цього зробити? Так що вмійте чекати, дівчата. Не засмічуйте своє життя необдуманими, а тим більш незворотніми вчинками. У юності, коли кров кипить, людині часто хочеться забігти вперед, підглянути, вхопити... А для чого так поспішати? Уважається, що дівчата скромної поведінки не користуються успіхом. Але що

таке успіх? Чоловіки вважають, що для жінки успіх – це не багато мужчин, а один.

Хто такий чоловік? Як його розпізнати, за якою ознакою? Слід проаналізувати, якими рисами характеру він володіє. Як ви думаєте? Та головне – в сукупності всіх своїх ідеальних якостей він стає головою сім'ї. Постає питання: Як його відрізнити від самодура й нелюда? У Біблії сказано, що чоловік до жінки повинен ставитися з глибокою повагою та любов'ю.

Найважливіші питання свого життя та життя майбутніх дітей люди вирішують поспіхом. Наслідки – жахливі. У будіванні стосунків усе повинно відбуватися без квапливості. Але ви запитаєте: «Скільки можна чекати? Який термін очікування в дошлюбних взаєминах?» Оптимальний один рік дружніх стосунків. Не статевих, бо тоді все дуже заплутано, а приятельських.

Рік – це природній цикл, коли змінюються сезони й самопочуття людини. Припустімо, ви познайомилися восени. Восени в людини (як у Пушкіна, наприклад) підвищена життєчутливість, вона бадьора й весела. А навесні вона починає сумувати, влітку – втомлюватися... або навпаки. Поспостерігайте за вашим обранцем. Але варто застерегти, що для довгого життя одного року недостатньо.

Слід зауважити, що найбільше розлучень припадає на 1 – 2 роки співжиття. І чому? Бо сім'я – це специфічне утворення. Неначе два камені вкинути в мішок і довго трясти. Якщо вони притруться один до одного, то не порвуть тканину й будуть разом. Якщо ж камені не бажають цього робити, то розривають мішок і розлітаються. Отже, хочете зберегти сім'ю – навчіться пристосовуватися один до одного.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. У чому полягає обов'язок жінки?
2. У чому секрет її успіху? А чоловіка?
3. Який оптимальний термін очікування для того, щоб пізнати людину?
4. Що ти можеш сказати про сімейне життя? Яким воно буде в тебе?
5. Чи потрібно поспішати створювати сім'ю? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г. Сковорода

ГОДИННИКОВІ КОЛЕСА

(байка)

Колесо годинникової машини спитало в Другого:

– Скажи мені, чому ти гойдаєшся не так, як ми, а в інший бік?

– Мене, – відповіло Воно, – так зробив майстер, і цим я вам не лише не заважаю, а ще й допомагаю, аби наш годинник ішов і не зупинявся.

Сенс цієї байки в тому, що в людей із різними природними нахилами й життєві шляхи різні. Однак всім один кінець – чесність, лад і любов.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як потрібно сприймати кожного члена твоєї родини?

2. Як толерантність і терплячість у сім'ї посилює ефективність життя людини?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. На яких засадах потрібно будувати стосунки?
2. Опиши людину, із якою ти зміг/змогла б комфортно жити.

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Зустрілися троє друзів, й один із них зізнався, що його подруга вагітна. Двоє запитали його:

– І що ж ти будеш робити?

– Переживемо.

– Ніну? Не переживеш. Вона з тих, хто нікому нічого не винен. Пелюшки будеш ти прати. І кашку варити.

Друзі вгадали. А що ти думаєш із цього приводу?

II. Один юнак, одружуючись, хвалив свою жінку: «Клас! У неї волосся – чудового зеленого кольору! Вона багато курить. А матюкається як! Не кожен дядько такі матюки знає!» Через рік пара розлучалася. Коли чоловіка запитали, чому, він відповів: «Вона – чудовисько! Волосся – страхітливого зеленого кольору! Багато курить. А матюкається як! Не кожен дядько такі матюки знає!»

Як на вашу думку, чи правильно чинить цей юнак?

3. Ти дізнався, що подруга твого друга зраджує його. Чи розповіси йому про це, розуміючи, що це може зруйнувати їхні стосунки?

7. Поміркуйте в групах:

Наскільки нині важлива довіра один до одного?

8. Етичний практикум «Як знайти себе в світі?»

1. Чому в сучасному світі молодій людині дуже легко занедбати свою душу?
2. Що впливає на формування світогляду молоді?
3. Чому знижується рівень духовності суспільства?
4. Як правильно використовувати час?
5. Запропонуйте шляхи підвищення рівня духовності суспільства загалом та людини зокрема.

9. Домашнє завдання: напишіть, які риси мають бути властиві вашому обранцеві/обраниці? Які стосунки будуть із ним/нею у вашій сім'ї?

УРОК 10. УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Вставте пропущені слова в текст:

1. Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до, – і нею багато хто ходять. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до, – і мало таких, що знаходять її! (Мт. 7:13 – 14).

2. І сказав Бог: «Створімо людину за образом Нашим, за Нашою...» І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як та створив їх (Бут. 1:26 – 27).

3. І не стосуйтеся до віку цього, але перемініться відновою вашого, щоб пізнати вам, що то є воля, – добро, приємність та досконалість (Рим. 12:2).

4. Бо Син Людський прийшов не на те, щоб, Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на за багатьох (Мр. 10:45).

5. Кажу ж вам: Кожного, хто перед людьми Мене визнає, того визнає й перед Анголами Божими (Лк. 12:8).

2. Дайте розгорнуту відповідь на питання:

1. Назвіть послідовність, у якій Бог створив світ.
2. Які дві Заповіді служіння дав Ісус? Чи всіх вони стосуються? Чому?
3. Назвіть Заповіді, які Бог дав Своему народу.
4. Як ви вважаєте, чи ефективність життя залежить тільки від людської мудрості?
5. Чи узгоджуються наукові дослідження зі словами Біблії? Чому?
6. Яке служіння несе людина в суспільстві та державі?
7. Як людина слугує в сім'ї та родині, а також собі?
8. У чому полягають особливості служіння Богу?
9. Чого Бог очікує від духовно зрілих особистостей?
10. Чому в самопізнанні така важлива роль принципу «жити для інших»?
11. Що слід робити людині, щоб отримати задоволення від життя?
12. Чому, на вашу думку, Бог заклав у людину честь і гідність?
13. У яких глобальних категоріях розглядають людину?
14. Чому перші люди обрали зло? Які наслідки первородного гріха?
15. У чому полягає безсмертя людини?
16. Які причини зниження духовності суспільства? Запропонуйте шляхи розв'язання цієї проблеми.
17. Поясніть вислів «Пізнай себе – і буде з тебе» (Г. Сковорода).
18. Який існує взаємозв'язок між правами й обов'язками людини?
19. Чи треба боротися зі злом усе життя?
20. Чому виникають непорозуміння між батьками й дітьми?
21. Запропонуйте шляхи духовного вдосконалення людини.
22. Чи несе людина відповідальність перед Богом за своє життя?
23. Як ви розумієте слова: «Людина – образ і подоба Божа»?
24. Що віддаляє людину від Бога й нищить її особистість?
25. Яке значення в житті людини мають знання й духовні переконання?

3. Поясніть, як ви розумієте біблійну цитату:

1. Через те ми відваги не тратимо, бо хоч нищиться зовнішній наш чоловік, зате день у день відновляється внутрішній (2 Кор. 4:16).
2. Бо коли ти устами своїми визнаватимеш Ісуса за Господа, і будеш вірувати у своїм серці, що Бог воскресив Його з мертвих, то спасешся (Рим. 10:9).
3. Хто ж Мене відцурається перед людьми, того й Я відцураюся перед Небесним Отцем Моїм (Мт. 10:33).
4. Покине тому чоловік свого батька та матір, і пристане до жінки своєї, і стануть вони одним тілом, – тим-то немає вже двох, але одне тіло. Тож що Бог спарував, – людина нехай не розлучає (Мр. 10:7 – 9).

РОЗДІЛ II. МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ У ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ

УРОК 11. РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Вірші з Біблії:

Я – Виноградина, ви – галуззя! Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви (Ів. 15:5).

Будьте ж виконавцями слова, а не слухачами самими, що себе самих обманюють (Як. 1:22).

Ісус же поглянув на них і промовив: «Неможливе це людям, а не Богові. Бо для Бога можливе все!» (Мр. 10:27).

Усяке добре давання та дар досконалий походить згори від Отця світл, що в Нього нема переміни чи тіні відміни (Як. 1:17).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що нагадує розвиток людиною своїх здібностей?
2. Чи можна розвинути хист, який не був закладений природою?
3. Що таке талант?
4. Навіщо й як розвивати свої здібності?

Талант без праці – це феєрверк: на мить засліплює, а потім нічого не залишається.

(Р. дю Гар)

Бог дав мені талант у руки й мовив: «Дій, співай, твори! Не будь, як той черв'як безрукий», – і знявши руки догори, творю Всевишньому псалми я з тієї світлої пори. Це вдячності моєї вияв.

(Р. Хоркавий)

Словник термінів:

Творчість – це процес створення якоїсь мистецької цінності з підручних матеріалів, що передбачає уявлення, проектування та працю митця під час утілення його задуму, а також почуття задоволення після цього.

Ремесло – спеціалізована виробнича діяльність, пристосована до задоволення побутових, утилітарних потреб людей.

Нахил – це сукупність вроджених фізіологічних і набутих регуляційних властивостей, які визначають можливості людини в конкретному виді діяльності.

Здібності – це властивості особистості, необхідні для здійснення певного виду діяльності.

Обдарованість – це сукупність здібностей, яка зумовлює успішну працю людини в широкій сфері діяльності.

Талант – це висока здатність до конкретного виду діяльності, у якій людина досягає значних творчих результатів.

Геніальність – це унікальні здібності, які дозволяють досягати видатних результатів.

Поміркуй над проблемою:

У кожної людини є здібності до якоїсь діяльності. Чи погоджуєшся ти з цим

твердженням?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ЯК ПЕРЕТВОРИТИ АЛМАЗ НА ДІАМАНТ?

Завдяки хімічним реакціям прості сполуки утворюють складніші, складні розпадаються до простих, іноді— до одиничних молекул. А як алмаз перетворити на діамант? На нього потрібно впливати фізичними чинниками. Психологи порівнюють розвиток нахилів і здібностей особистості з процесом шліфування алмазів. Він не миттєвий, і може тривати роками, проте результат перевершує сподівання: у людини розвивається талант. Щоденна праця над собою повинна початися з виявлення нахилів і здібностей. Адже можна розвивати й те, чого в тобі зовсім немає. Наприклад, учитися літати, махаючи руками, – так роблять маленькі діти. Або змушувати kota плавати.

Перший крок до розвитку таланту – виявлення своїх нахилів і здібностей. Кожен вид діяльності висуває комплекс вимог до фізичних і психічних можливостей людини, як загальних, так і спеціальних; набуття вмінь і навичок. Без певного рівня розвитку елементарних здібностей особистість не може бути залучена до жодного з них. Розвивання окремих нахилів створює передумову для обдарованості, таланту чи навіть геніальності, які проявляються в творчості. Проте й будь-яке ремесло є можливістю для створення мистецьких, талановито зроблених речей. Відомо, що батько Ісуса був теслею, але мало хто знає, що сам Господь досконало освоїв цю професію. У юності Ісус добровільно допомагав батькові, навіть збудував кілька будинків для заможних назаретян. Про будь-яке ремесло, будь-яку справу, яку виконували творчо й з натхненням, Христос відгукувався вкрай позитивно.

Та є люди, яким працювати над собою ой як не хочеться! Навіщо завдавати зайвого клопоту? Навіщо проявляти в собі божественну сутність, коли має людина тулуб і чотири кінцівки – і гаразд. Проте уважно прочитавши притчу про закопаний талант, робимо висновок: Господь карає за нехтування здібностями.

Відомий український філософ і просвітитель Г. Сковорода, який вів смиренне життя в Бозі, будучи мандрівником й аскетом, уважав, що найкраще розвивати нахили й здібності, закладені природою. Тоді й праця буде легкою, приносить користь суспільству, а від життя людина одержуватиме радість і вдоволення.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке нахили й здібності?
2. Що таке обдарованість?
3. Як розвинути в собі талант і геніальність?
4. Чи хотів би ти бути різнобічно розвиненою особистістю?
5. Чи знаєш людей, які добровільно відмовляються (не хочуть, не можуть) працювати над собою?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мт. 25:14 – 30.

своє нещасливе життя вони повинні довідатися від тебе. Це твоя місія, бо ти – щасливий і благополучний, про що голосно трубиш, як лицар Роланд, у мисливський ріг на всіх перехрестях, щоб тобі нарешті повірили.

Ти переконаний, що тільки здоровий глузд і є основою щасливого життя. І не відаєш, що є ірраціональність, парадокси, гра, багато сміху та легкості, самоіронія, незламна сила духу, що живиться гумором і добротою, що світ влаштований абсолютно нераціонально, і в багатьох випадках здоровий глузд – перешкода щастя, він як важокзі свинцю, який тягне на дно. Ти не відаєш, що сам граєш у великій трагікомедії на сцені життя, тільки маска у тебе, на жаль, одна – маска життєвого досвіду. Вона приросла до твого обличчя, і ти боїшся зняти її, змінити на іншу.

Але ми все одно любимо тебе, опоненте наш безцінний. Ти потрібний, необхідний як саме життя. Тільки не будь таким кумедно войовничим і наполегливим. Живи щасливо – і спробуй пограти. Спробуй побачити себе нашими очима – і по-доброму посміятися над собою. Посміхнися хоча б своєму міцному розуму – він такий неміцний... Посміхнися ж. Беззлобно, просто так. У тебе може вийти. Я знаю. Ти недурний і не безнадійний. Я вірю в тебе.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. До кого звертається науковець-психолог?
2. Чому науковець вибрала саме фрму звертання?
3. Якими змальовані інші люди, з якими полеміст сперечається?
4. Якими рисами володіє полеміст, як видно з контексту?
5. Чи знаєте ви таких полемістів, чи зустрічали ви їх у житті?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г.Сковорода

ЗМІЯ І БУФОН

(байка)

У час, коли весною Змія скинула линовище, її побачив Буфон.

– Боже, пані, – гукнув здивовано, – відмолоділи! Що за причина? Розкажіть...

– Я вам залюбки дам пораду, – відповіла Змія. – Ходіть за мною!

І повела Буфона до тої щілини, крізь яку вона нещодавно ледве продерлась і скинула з себе усю стару одежину.

– Ну ось, пане Жабо, пролізьте крізь цей прохід. А як пролізете – вщент оновитесь, лишивши по сей бік весь непотріб.

– Ти що, хочеш мене задавити тут? – скрикнув Буфон. – Та хоча мені й пощастить пролізти, то усю шкуру з мене здере...

– Не гнівайтесь, – відказала Змія. – Це єдиний шлях зробити те, що вдалося мені.

Сила: Що краще добро, то більшим трудом, наче ровом, воно обкопане. Хто зусиль не докладе, той до добра не прийде.

*Буфон – жаба.

Линовище – скинута зміїна шкура.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що відбувається в байці?
2. Чи відбувається таке в природі (коли змія скидає шкіру)?
3. Чи щирими намірами керувалася змія, на вашу думку?
4. Яка мораль байки?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Чим, на твою думку, керується людина, яка стверджує, що в ній «немає нічого особливого»? Це комплекс неповноцінності, чи прагнення не докласти зусиль для розвитку здібностей?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уяви ситуацію: ти прийшов у гардероб, але виявив, що хтось узяв твою шапку, а свою залишив тобі. Що ти вчиниш у цій ситуації?

2. Уяви ситуацію: ти домовився позайматися з другом англійською мовою. Проте за годину до зустрічі він телефонує й говорить:

– Вибач, ми не зможемо побачитися, хоча вчора й домовлялися!

Що ти відповіси другові?

3. Ти познайомився з учнем, який має просто фантастичні здібності до різних мов, і запитав, чи може він допомогти покращити знання англійської. Проте хлопець рішуче відмовив.

Які, на твою думку, мотиви такої відповіді? Чи будеш підтримувати з ним стосунки надалі? Що робитимеш зі своїм рівнем англійської?

7. Поміркуйте в групах:

Які здібності й таланти є найбільш корисними для суспільства? Які – найбільш бажаними для вас? Чому?

8. Етичний практикум «Як використати свої здібності?»

1. Як розпізнати свої здібності?
2. Яку людину можна назвати талановитою?
3. Що потрібно для того, щоб здібності переросли в талант? Чи завжди це вдається?
4. Що стоїть на заваді розвитку талантів?
5. Чи можна реалізувати свої здібності без Божої допомоги?
6. Як не «закопати» свої таланти?
7. Як правильно їх використовувати?
8. Запропонуйте схему розвитку талантів.

9. Домашнє завдання: дайте письмову відповідь на питання: Чи слід поважати людину за її надзвичайне обдарування?

УРОК 12. ВИБІР ПРОФЕСІЇ – ВАЖЛИВИЙ ЕТАП У ЖИТТІ

Вірші з Біблії:

Бо ви пам'ятаєте, браття, наше струднення й утому: день і ніч ми робили, щоб жадного з вас не обтяжити, і проповідували вам Божу Євангелію (1 Сол. 2:9).

Так, мої браття, і ви вмерли для Закону через тіло Христове, щоб належати вам іншому, Воскреслому з мертвих, щоб приносити плід Богові (Рим. 7:4).

Майте сіль у собі (Мр. 9:50).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Як обрати професію?
2. Чому юність – важливий етап у житті людини?
3. Який вибір схвалює Бог?
4. Що таке професійно-етичні норми?

Найскладніша професія – бути людиною.

(Х. Марті)

Живе лиш той, хто не живе для себе...

(В. Симоненко)

Словник термінів:

Конкуренція – принцип, за яким кожен працівник повинен намагатися перевершити інших у майстерності, якості, рівні професійної діяльності.

Співпраця – стосунки між працівниками одного колективу, що відповідають професійній етиці.

Самоосвіта – форма самовдосконалення: постійне поповнення знань із того роду діяльності, в якому людина є професіоналом.

Професія – вид трудової діяльності, що потребує певних знань та навиків, набутих шляхом навчання й практичного досвіду.

Професійно-етичні норми – низка суспільних норм і правил, які спрямовані на налагодження гармонійних стосунків у колективі, сприятливої атмосфери між працівниками.

Професійна етика – наука, яка систематизує й вивчає суспільні норми й правила, які регулюють стосунки між людьми в професійному колективі.

Кар'єра – успішне просування в громадській, професійній, науковій та інших видах діяльності.

Посада – службове становище працівника, зумовлене колом його обов'язків, посадовими правами та характером відповідальності.

Безробіття – соціальне явище, яке полягає у вимушеній незайнятості населення, що спричинена надлишком працівників на одне робоче місце.

Поміркуй над проблемою:

Чи змінюється в суспільстві рівень запитів на певні професії, чи змінюється рівень їхньої престижності? Чому?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

ЯК ОБРАТИ ПРОФЕСІЮ?

Ось-ось для нас настане час обирати професію. Легше тим, у кого є здібності до певного виду діяльності, й важче тим, у кого їх нема. На вибір професії впливає й затребуваність її в суспільстві й престиж. Наприклад, усі знають, хто такі сантехнік, учитель, військовий, юрист. А от хто такий наратолог?.. Це спеціаліст вузького профілю.

Психологами доведено, що професійне майбутнє людини, її кар'єрний ріст визначаються ставленням до роботи. У нашому суспільстві сумлінно ставляться до праці як джерела прибутку й суспільного блага. Це виявляється в дотриманні низки професійно-етичних норм, таких як: ввічливість; увага до людини; співчуття при невдачах; бережливе ставлення до робочого та вільного часу; спілкування мовою, зрозумілою більшості; стриманість поведінки; турбота про спокій інших; терплячість до міркувань та смаків інших; захист гідності людини; уміння вислухати співрозмовника; прагнення допомогти, не потребуючи подяки; турбота про свій зовнішній вигляд.

Комплекс цих норм утворює професійну етику кожного виду діяльності. Вона сприяє налагодженню співпраці між людьми в колективі, яка допомагає вирішувати складні завдання, навчає співробітників бути товариськими, толерантними, підтримувати добрі стосунки, гуртуватися навколо сфери своєї діяльності. Проте, крім співпраці, в колективі повинна бути конкуренція. Варта заохочення й захоплення тільки здорова конкуренція, яка нікого не ображає та нікому не завдає шкоди.

Варто зазначити, що рівень безробіття в нашій країні досить високий, тому людина в будь-який момент може втратити роботу. Це означає, що працю, посаду потрібно цінувати. Крім того, її повинен супроводжувати духовний розвиток, який іще називають «працею душі». Він має бути як у тій сфері, у якій людина є професіоналом (вона повинна повсякчас поглиблювати свої знання), так і в колі сім'ї, в суспільстві й державі. Не полишаймо роботи душі, яка допоможе нам досягти блаженства!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чим повинна керуватися людина під час вибору діяльності?
2. До чого має готуватися людина, обираючи професію?
3. У чому полягає християнське ставлення до праці?
4. До чого потрібно бути готовим у нашому суспільстві? Чому?
5. Чи усвідомлюєш ти необхідність праці душі? Чому?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Екл. 3:1 – 22.

ДЛЯ ВСЬОГО СВІЙ ЧАС

Для всього свій час, і година своя кожній справі під небом: час родитися й час помирати, час садити і час виривати посаджене, час вбивати й час лікувати, час руйнувати й час будувати, час плакати й час реготати, час ридати й час танцювати, час розкидати каміння й час каміння громадити, час обіймати й час

ухилитися обіймів, час шукати й час розгубити, час збирати й час розкидати, час дерти й час зашивати, час мовчати й час говорити, час кохати й час ненавидіти, час війні й час миру!

Яка користь трудящому в тім, над чим трудиться він? Я бачив роботу, що Бог був дав людським синам, щоб трудилися над нею, –усе Він прегарним зробив свого часу, й вічність поклав їм у серце... Я знаю, немає нічого в них кращого, як тільки радіти й робити добро в своєму житті. Й отож, як котрий чоловік їсть та п'є й в усім своїм труді радіє добром, –це дар Божий!

І я бачив під сонцем іще: місце суду – а в нім беззаконня, й місце правди – у ньому ж неправда... Я сказав був у серці своєму: «Судитиме Бог справедливого й несправедливого, бо для кожної справи є час, і на всяке там діло». Я сказав був у серці своєму: «Це для людських синів, щоб Бог випробовував їх, бо доля для людських синів і доля звірини –однакова доля для них, і нема над твариною вищости людям, – марнота-бо все!... Усе постало з пороху, й вернеться все знов до пороху...» Хто те знає, чи дух людських синів підіймається вгору, й чи спускається вділ до землі дух скотини? І я бачив, –нема чоловікові кращого, як ділами своїми радіти, бо це доля його! Бо хто поведе його глянути, що буде по ньому?...

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які закономірності розвитку нашого світу помітив проповідник?
2. Чому він усвідомив марноту праці?
3. Що наближає людину до тварини? Чому?
4. Які невідповідності ти помічаєш у суспільстві?
5. Чиможна їх усунути й попри все зберегти віру в Бога?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

В. Мовілло

БЕРЕГТИ ЧАС

Щоденні потреби, плинність справ, плани на майбутнє, нереалізовані мрії – скільки всього треба встигнути, а не виходить! Ми часто нарікаємо на брак часу? А ще частіше розуміємо, що за день так нічого й не встигли зробити. А чому? Кожен робочий день уявляємо полем бою, де ми тільки відбиваємо атаки. Причому робимо це хаотично й залежно від настрою. Не дивно, що часом ми думаємо: а чи не битися об стінку?

Стоп. Це завжди встигнемо. Спробуймо мислити конструктивно. Існує дві причини того, чому нам не вистачає часу: 1) ті події, що не залежать від нас, тому що не можемо на них вплинути; 2) ті події, що залежать від нас і нашої здатності до самоорганізації.

Найприкріше – визнати, що в більшості випадків ми схильні все звалювати на зовнішні причини замість того, щоб розібратися й зрозуміти, скільки часу згаяли марно. Із цього починається самоорганізація й керівництво власним бюджетом часу. Кожен із нас уміє взяти себе в руки й діяти чітко, коли цього вимагає ситуація. Це грамотний розподіл часу, початкова навичка самоорганізації. Адже зібрані люди доводять до кінця дії, не витрачаючи енергії; використовують

час найефективніше; уміють схоплювати суть, розставляти пріоритети й досягати точних цілей. Що нам заважає бути такими? Для цього потрібно постійно перевіряти свою діяльність за такими напрямками: Чи не витрачаємо своєї енергії даремно? Які справи нині залежать особисто від вас? Які з них треба зробити негайно?

Щоб сконцентруватися, потрібно вибудувати стратегію дій. 1. Усе, що не вимагає вашої безпосередньої участі, треба доручити іншим людям. Це стосується як підлеглих на роботі, так і членів родини. Завдання або прохання повинні бути чітко сформульовані й адресовані безпосередньо тому, хто може їх виконати. Трохи контролю – і схема запрацює. 2. Не відволікайтеся. Перемикання й базікання з метою розрядки допустимі, але вони не повинні перетворювати голову на вулик, у якому все гуде. 3. Навчіться не витрачати час на людей, які васобтяжують. Часто нас використовують як «донорів енергії», навіть не розуміючи цього. Якщо спілкування неприємна беззмістовна, усвідомте це та припиніть його, нікого не образивши. 4. Існує правило «80/20»: 80% результатів отримуємо від 20% зусиль. Його можна перефразувати: 20% вкладених коштів мають дати 80% віддачі; 80% наслідків виникають із 20% причин. 80% докладених вами зусиль не стосуються отриманого результату в той час, як решта 20% впливають на нього. Витратьте більшу частину часу на ці 20% старань.

Слід також грамотно розподіляти час. Дуже втомлюєтеся? При цьому часто не можете зрозуміти, від чого? Ви дозволили хаосу взяти гору.

Щоб цього уникнути, потрібно застосувати наступну стратегію. 1. Слід на початку кожного тижня й кожного дня в спеціально відведений час планувати необхідну роботу. Її за ступенем значущості розподіляйте за трьома категоріями. Те, що належить до найважливішої категорії, треба виконувати, не відкладаючи, й по можливості повертатися до нього кожного зручному випадку. На другому місці – поточні завдання, заплановані на певний час. А дрібні справи, які не потребують великих енерговитрат, хороші для того, щоб переключитися. Недарма кажуть, що «найкращий відпочинок – це зміна діяльності». 2. Не займайтеся занадто довго одним і тим же: швидко втомитесь. Якщо завдання вирішувати планомірно й згідно зі своїм робочим ритмом, то воно перестане здаватися важким. 3. Не нехтуйте відпочинком. Усе робити на бігу, в метушні та з вираченими очима можна, але більше встигають ті, хто протягом дня вміє розслабитися й відволіктися на приємне.

Щоб навчитися ділового мислення, потрібно вжити таких заходів: 1. Щоб устигати, треба не поспішати й не нервувати. Уранці відводьте собі на збори якомога більше часу плюс 10 хвилин. 2. Ніколи не втрачайте першу годину робочого часу. Читайте, дивіться, слухайте тільки найнеобхідніше. Так ви ввійдете в потрібний ритм. 3. Записуйте дані обіцянки й події, які треба запам'ятати. Візьміть собі за правило відповідати на ділові повідомлення в той же день. Усе це сприяє організованості. 4. Реалізуйте свої потреби та відхиляйте все, що йде вам на шкоду. Вам потрібно виконувати заплановане вчасно, висипатися, займатися фізичними вправами та деякий час проводити наодинці з собою. І зовсім непотрібно виконувати чужу роботу, зациклюватися, нічого не планувати.

Керуючись цим «треба – не треба», приймайте всі рішення – і ви побачите, як розкриваються внутрішні резерви.

І ще один життєвий принцип: призначайте собі терміни й намагайтеся їх дотримуватися! Коли ми перестаємо марно мріяти, а ставимо собі конкретні цілі, то дійсність теж починає набувати чітких окреслень. А там, де є контури, немає місця хаосу.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які проблеми порушено в тексті?
2. Чи варто застосовувати стратегії, щоб підвищити ефективність свого життя?
3. Яких помилок припускаються люди?
4. Чи визнаєш ти за собою деякі упущення в організації часу?
5. Чи спробуєш застосовувати деякі з вищезазначених стратегій?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г. Сковорода

ОРЕЛ І ЧЕРЕПАХА

(байка)

На дубі, що похилився до води, сидів Орел, а поблизу Черепаха проповідувала своїй братії:

– Гори воно вогнем, оте літання! Покійна наша прабаба, дай Боже їй царство небесне, згинула, як видно з переказів, за те, що почала вчитися в Орла цієї гиблої науки. Сам Люципер таке вигадав!..

– Слухай-но, дурепо! – обірвав її проповідь Орел. – Не тому загинула премудра твоя прабаба, що літала, а тому, що взялася не за свою справу. Літати не гірше, ніж повзати.

Сенс байки в тому, що прагнення насолоди і слави багатьох спонукає до протиприродних дій. Це тим шкідливіше для них, чим більша невідповідність. І зовсім небагатьох мати народила, приміром, для філософії й доброславного життя.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яку ідею показано в байці «Орел і Черепаха»?
2. Чи доцільною є споріднена праця?
3. Чи відповідає цій байці вислів А. Чехова «Народжений повзати літати не може»?
4. Ким ти уявляєш себе – народженим повзати чи літати? Чому?
5. Які здібності хочеш розвинути в собі? Для якої професії корисними будуть вони?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Національна мрія – це спроба самореалізації людини. Американська – це досягнення значних статків у результаті наполегливої праці. А яка українська мрія (на основі сучасних реалій)?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Ви домовилися з другом разом виконувати дослідницьку роботу, бо сам ти не встигнеш. Раптом він телефонує й каже:

– Я розумію, що підводжу тебе, але не зможу допомогти, бо я зараз далеко.

Ти розумієш, що до завтрашнього дня не встигнеш самостійно закінчити проект. Що зробиш у такій ситуації? Що ти скажеш другові?

II. Троє друзів домовилися разом піти на виставку воскових фігур. За домовленістю, двоє повинні були чекати третього на площі біля ЦУМу. Дощ, вітряна погода. Друг запізнюється на 10 хвилин. Що зроблять двоє інших?

III. Чому рівень престижності тих чи інших професій у суспільстві змінюється? Від чого це залежить?

7. Поміркуйте в групах:

Чи тільки престижністю слід керуватися під час вибору фаху?

8. Етичний практикум «Як обрати професію?»

1. Які чинники впливають на вибір спеціальності?
2. Чи варто під час вибору професії прислухатися до порад ближніх?
3. Чому потрібно відповідально ставитися до вибору фаху?
4. За ким залишається вирішальне слово під час вибору спеціальності?
5. Чому потрібно професійну діяльність спрямовувати на славу Божу й благо ближніх?

9. Домашнє завдання: дайте письмову відповідь на запитання: Яке ставлення до праці популярне в сучасному суспільстві?

УРОК 13. ПРАЦЯ ТА СПІВПРАЦЯ

Вірші з Біблії:

Благаємо ж, браття, ми вас, – шануйте тих, що працюють між вами, й у вас старшинують у Господі, і навчають вас вони, й у великій любові їх майте за їхню працю (1 Сол. 5:12 – 13).

Після того призначив Господь і інших Сімдесят, і послав їх по двох перед Себе до кожного міста та місця, куди Сам мав іти. І промовив до них: «Хоч жниво велике, та робітників мало; тож благайте Господаря жнива, щоб робітників вислав на жниво Своє» (Лк. 10:1 – 2).

Усе, що тільки чините, робіть від душі, як для Господа, а не як для людей (1 Сол. 3:23).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Для чого потрібно працювати?
2. Як Бог рекомендує трудитися?
3. Як потрібно співпрацювати?
4. Як слід ставитися до конкурентів?

Праця – це душа генія, серце таланту. Вона – внутрішній вогонь будь-якого таланту.

(А. Франс)

Словник термінів:

Праця – діяльність людини, спрямована на задоволення власних потреб і здобуття суспільних благ.

Співпраця – це процес спілкування всередині робочого колективу, заснований на взаємоповазі та взаємодопомозі; визнання професійних навичок один одного та можливості креативних суперечок.

Конкуренція – стосунки між працівниками в колективі, побудовані на змагальності та суперництві.

Добросовісна конкуренція – така, що базується на прагненні перевершити когось позитивними рисами та професіоналізмом, якістю виконаної роботи.

Недобросовісна конкуренція – така, що базується на прагненні усунути реального чи потенційного конкурента всіма доступними засобами.

Заробітна плата – гроші, які працівник отримує на тій чи тій посаді за певний відрізок часу.

Багатство – одна з Господніх винагород, яку Бог дає праведним людям, які благоговіють перед Ним і виконують Його волю.

Херувими – один із видів ангелів, духовні істоти з чотирма крилами й чотирма обличчями (Єз. 1:5 – 14).

Поміркуй над проблемою:

Яким ти уявляєш себе на робочому місці? Яку посаду плануєш обіймати?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ПРАЦЯ ТА КОНКУРЕНЦІЯ

Безумовно, кожен із вас хоч раз у житті чув афоризм «Праця з мавпи створила людину». Проте чи часто ми замислювалися над її феноменом? Як впливає з книги Буття, праця – це Божий задум для людини, й пізнати її радість вона змогла після того, як осягнула добро й зло, коли стала «богоподібною». Сам Господь трудився шість днів над створенням нашого світу! Творчість – це вищий вияв праці, а також діяльність, яка приносить людині колосальне задоволення. Сам Бог на сьомий день оглядав результати Своєї праці-творчості й побачив, «що вельми добре воно». Згідно з Біблією, Господь щедро винагороджує працьовиту й наполегливу людину багатством, здоров'ям, мудрістю. Ці дари посідають не останнє місце в світлі християнських моральних цінностей.

Особливо поважають працівників, які ставлять інтереси колективу вище від власних. Відоме «азіатське диво»– швидкий економічний розвиток країн Сходу – створено зусиллями тисяч і тисяч робітників, які були готові трудитися по 20 годин на добу й отримувати мізерну заробітну плату! Проте в сучасному суспільстві Кодекс законів про працю забороняє таке розширення робочого часу за рахунок вільного. Адже однією з вимог професійно-етичних норм є повага до свobodного часу працівників. Крім того, кожен робітник повинен скеровувати свої зусилля на поліпшення атмосфери в колективі. Ісус Христос проголосив «золоте» правило: «Як хочете, щоб люди чинили з вами, так само чиніть їм і ви».

Дуже багато нюансів у колективі виникає через людські вади: заздрість, ледарство, бажання привласнити здобутки іншого, улесливість, нещирість, лицемірство. Деякі особи замість того, щоб підтримувати дружні та щирі стосунки в колективі, висміюють і навіть ображають окремих працівників, поширюють про них неправдиву інформацію, яка завдає шкоди їхньому іміджу – і вважають, що вони «класні», «круті» й чинять правильно! Така агресивність зумовлена тим, що ці особи «борються» за власне привілейоване місце в суспільстві – бо, звичайно, більше простору з'явиться тоді, коли буде усунуто потенційних конкурентів, які краще виконують ту чи ту роботу, чи просто мають ліпший вигляд. Така конкуренція – далеко не добросовісна. Потрібно намагатися перевершити людину в кращих професійних чи особистісних рисах, а не в гірших. Ніхто не замислюється над тим, що завтра він сам може стати жертвою пліток і почуватися при цьому не найкраще. Але коли людина буде поводитися згідно з прийнятими в суспільстві моральними нормами, вона не буде відчувати докорів сумління й не чутиме дорікань від ближніх. Слід поводитися так, щоб вам ні за що було картати себе.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке праця?
2. Що таке співпраця?
3. Що вам більше подобається – співпрацювати чи конкурувати? Чому?
4. Чим добросовісна конкуренція відрізняється від недобросовісної?
5. Чи можеш ти скласти список дій, які попередили б недобросовісну конкуренцію?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Рут. 1:1 – 10, 22; Рут. 2:1 – 23.

РУТ: НАПОЛЕГЛИВІСТЬ ВИНАГОРОДЖЕНО

За часів Суддів в ізраїльському краю настав голод. Елімелех, родом із Віфлеєму, взявши жінку Ноомі та двох синів, пішов до сусіднього народу моав, де голоду не було. Згодом Елімелех помер, а сини одружилися з моавітянками, проте незабаром також померли. Ноомі з невістками – Орпою та Рут – почула, що Бог нарешті дав Ізраїлю врожай, і вирішила повернутися назад до Віфлеєму. Невістки забажали піти разом із нею, бо любили її й жаліли, як рідну матір. Отож до міста вони прийшли на початку жнив ячменю, який був майже основною культурою ізраїльтян.

Рут, бажаючи забезпечити сім'ю хлібом, попросила Ноомі: «Піду я на поле того, у кого в очах знайду милість, і буду збирати за женцями колосся». Вона подалася на поле Боаз, Елімелехового родича, й збирала за женцями колосся. Із Віфлеєму повернувся Боаз і запитав їх: «Чия це дівчина?» Після того як слуга відповів, Боаз промовив до Рут: «Дочко моя, не ходи збирати на іншому полі, не йди звідси, працюй разом із моїми дівчатами. Доглядай за цим полем і йди за ними». Жінка вклонилася до землі та відповіла йому: «Чому знайшла я милість в очах твоїх, що ти прихилився до мене, хоч я чужа?» Боаз сказав їй: «Нехай Господь заплатить за чин твій, і нехай буде нагорода твоя повна від Господа, Бога Ізраїлевого».

Почала Рут збирати ячмінь. А Боаз наказав своїм слугам не кривдити й не лягти її, а навіть залишати для неї колосся зі снопів. Жінка рвала на полі ячмінь аж до вечора й вимолотила те, що назбирала, на току – там було близько ефи* зерна. Коли Рут принесла свій здобуток додому, то Ноомі дуже зраділа. Рут із задоволенням розповідала, у кого працювала. Зрештою, на всі жнива вона приєдналася до Боазових служниць і збирала колосся ячменю та пшениці. І жила зі своєю свекрухою в мирі та злагоді.

* Ефа – єврейська міра ваги сипучих речовин (близько 22 літрів).

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що спонукало Рут піти з Ноомі до чужого їй краю?
2. На чие поле прийшла Рут?
3. Чи Боаз своїм родичам віддав правильний наказ?
4. Чим, на твою думку, керувався Боаз?
5. Як винагородив Бог Рут за наполегливу працю? Чи може такої винагороди удостоїтися кожна людина?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

О. Фірсова

ПОДАРУЙМО СОБІ ЗДІЙСНЕННЯ МРІЙ!

У кожного з нас є плани й мрії, чого ми хочемо досягти, що зробити в житті. В одних це програма на наступний день, а в інших – на найближчий рік. Чудово, коли бажане манить нас, як дороговказна зірка, запалює бажанням діяти. А як

бути, коли мрія й мета є, а наближення до неї не відбувається? У цьому випадку корисно скласти для себе стратегію реалізації подальших цілей.

Ви вже знаєте, що й коли Вам необхідно зробити, щоб мрія ввійшла у Ваше життя? Якщо ні, то напишіть свій покроковий план досягнення цілей! Або мрії так і залишаться мріями, й через роки Ви з сумом і безсиллям будете озиратися назад, на згаяний час. Чи Вам у похилому віці хочеться із задрістю дивитися на Ваших більш успішних сусідів, які все-таки змогли втілити свої задуми в реальність?

Побудову стратегії Вашого життя краще почати з «Максими життя» – найкращого, найгарнішого, найбажанішого варіанта розвитку та реалізації Вашої особистості. Це апогей, найвищий підсумок усіх Ваших прагнень, зусиль і перемог. Чітко визначте (а краще – запишіть), що повинно бути у Вашому житті через 5, 10, 20 років. Як Ви хочете виглядати, відчувати себе, де, як і з ким хочете жити? Яку Ви хочете мати сім'ю? Де хочете працювати, яку обіймати посаду? Як довго? І що буде потім? Можливо, Ви націлені на розвиток і становлення власного бізнес-проекту? Що Ви готові запропонувати людям? Який прибуток Ви маєте намір отримувати?

Майте на увазі, якщо поставите собі маленьку й скромну мету, то життя відгукнеться на неї такими ж можливостями. Не соромтеся й не обмежуйте себе! Давно помічено: наскільки сміливі наші мрії й плани, наскільки сильний наш намір їх здійснити, настільки багатими виявляються й відкриті перед нами можливості. Не вірите? А Ви перевіряли? Ваша глобальна мета повинна мотивувати, надихати на подвиг для досягнення, навіть якщо ним є ранкова пробіжка або відвідування уроків англійської.

Після постановки довгострокових великих цілей просто подумки слід рухатися в зворотному напрямку й прописувати, продумувати, що на кожному відрізку нашого життя потрібно зробити, які підцілі реалізувати, щоб досягти своєї «Максими життя». У підсумку виходить логічний ланцюжок намірів, утілення кожного з яких робить успіх вашої Максими неминучим.

Тепер Вам чітко видно ті перші кроки та крочки, із яких можна починати рух до своїх вершин. Не секрет, що самітільки мрії не породжують перемог, тому беріться за справу й ідіть до них. Коли план складено, головне – почати, а потім – не втрачати з виду головну мету й рухатися вперед!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке мрія?
2. Як потрібно вибудовувати свою стратегію втілення мрій у життя?
3. Чи все в цій стратегії залежить від людини?
4. Чи будеш ти утворювати стратегію для своєї великої мрії?
5. Чи знаєш людей, у яких життя вдалося на 99%? Як вони цього досягли?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

ДАВИДОВІ ПСАЛМИ.

ПСАЛОМ 16

Єдиний Боже! Все обсіли хами.

Веди мене шляхетними шляхами.

І не віддай цим людям на поталу, –
вони вже іншу віру напитаали,

Одплач в мені, одплач і одболи, –
вони ж моїми друзями були!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. У чому полягає зміст цієї короткої молитви?
2. Про що ліричний герой молиться до Бога?
3. Чи схожий на цей твір оригінальний Давидів псалом?
4. Яку думку несе оригінальний псалом Давида?
5. Чи сподобався тобі твір? Чому?

5. Рубрика «Голос народу».

Прочитайте два тексти, дайте відповіді на запитання:

Бут. 3:17 – 21.

І до Адама сказав Бог: «За те, що ти послухав голосу жінки своєї та їв із того дерева, що Я наказав був тобі, говорячи: «Від нього не їж», –проклята через тебе земля! Ти в скорботі будеш їсти від неї всі дні свого життя. Тернину й осот вона буде родити тобі, й ти будеш їсти траву польову. У поті свого лица ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порошок, і до пороку вернешся». І назвав Адам ім'я своїй жінці: «Єва», бо вона була мати всього живого. І зробив Господь Бог Адамові та жінці його одягу шкуряну й зодягнув їх. І сказав Господь Бог: «Ось став чоловік, немов один із Нас, щоб знати добро й зло. А тепер коли б не простяг він своєї руки, й не взяв із дерева життя, й щоб він не з'їв, і не жив повік віку». І вислав його Господь Бог з еденського раю, щоб порати землю, із якої узятий він був. І вигнав Господь Бог Адама. А на схід від еденського раю поставив Херувима й меча полум'яного, який обертався навколо, щоб стерегти дорогу до дерева життя.

1 Сол. 5:12 – 22.

Благаємо ж, браття, ми вас, шануйте тих, що працюють між вами, й у вас старшинують у Господі, й навчають вас вони, й у великій любові їх майте за їхню працю. Між собою заховуйте мир! Благаємо ж, браття, ми вас: напоумляйте непорядних, потішайте малодушних, підтримуйте слабих, усім довготерпіть! Глядіть, щоб ніхто нікому не віддавав злом за зло, але завжди дбайте про добро один для одного й для всіх! Завжди радійте! Безперестанку моліться! Подяку складайте за все, бо така Божа воля про вас у Христі Ісусі. Духа не вгашайте! Не гордуйте пророцтвами! Усе досліджуючи, тримайтеся доброго! Стережіться лихого в усякому вигляді!

1. Про що йде мова в першому тексті?
2. Про яку працю розповідає перший текст?
3. Про що йде мова в другому тексті?

4. Про яке ставлення до праці розповідає другий текст?
5. Яка праця більш важка? А більш престижна? Чому?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Один із першовідкривачів Антарктики Р. Амундсен, склав список справ, які йому хотілося б здійснити за життя. Учені, які після загибелі Р. Амундсена в Антарктиці описували його архів, підраховали, що середньостатистична людина здійснила б їх за 450 років. Серед іншого Р. Амундсен визначив книжки, які хотів би прочитати – і прочитав їх до своєї смерті. А прожив він тільки 38 років. Лише після його смерті вчені встановили, що саме лиш читання книжок зайняло б у середньостатистичної людини 150 років!

Про що це свідчить, на твою думку? Як потрібно організувати свій робочий день?

II. Ти став свідком ДТП, коли один автомобіль протаранив іншого, який ішов на обгін. На щастя, всі залишилися живі. Проте водій – винуватець пригоди, який врізався в іншу машину, виліз і почав кричати на іншого водія:

Ви не мали жодного права мене обганяти!

На чиєму боці будуть твої симпатії? Чому?

3. Прибираючи шкільну територію, ти побачив, що учні з паралельного класу несумлінно виконують свою роботу: байдикують і, позбиравшись у групки, розкурюють цигарки. Чи скажеш ти про це вчителям, адже доносити на інших – теж не дуже добре? Чим будеш керуватися в своїх діях?

7. Поміркуйте в групах:

Які риси повинен мати зразковий працівник? Які умови потрібно створити робітнику, щоб він прагнув бути ідеальним?

8. Етичний практикум «Як навчитися співпрацювати, перемагати й програвати?»

1. Яка мета праці людини?
2. У чому цінність співпраці з іншими та з Богом?
3. У чому полягає християнський підхід до праці та винагороди за неї?
4. Чи згодні ви з терміном «здорова конкуренція»?
5. Чи допомагає конкуренція професійному зростанню?
6. Чи невдачі або навіть поразки можуть бути поштовхом до нових перемог?
7. У чому полягає шляхетна роль праці?

9. Домашнє завдання: дайте письмову відповідь на запитання: Як потрібно працювати, щоб прославити Бога?

Підготуйтеся до контрольної роботи.

УРОК 14. УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Вставте пропущені слова в текст:

1. Хто любить навчання, той любить, а хто докір ненавидить, той нерозумний (Пр. 12:1).
2. До чужого ярма не впрягайтесь з, бо що спільного між праведністю та беззаконням, або яка спільність у світла з темрявою? (2 Кор. 6:14).
3. Отож, будьте, як досконалий Отець ваш Небесний! (Мт. 5:48).
4. Я –, ви –галуззя! Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви (Ів. 15:5).
5. Будьте ж слова, а не слухачами самими, що себе самих обманюють (Як. 1:22).
6. Ісус же поглянув на них і промовив: Неможливе це людям, а не Богові. Бо для Бога все! (Мр. 10:27).
7. Бо ви пам'ятаєте, браття, наше струднення й утому: день і ніч ми робили, щоб жадного з вас не обтяжити, і проповідували вам Божу (1 Сол. 2:9).
8. Так, мої браття, і ви вмерли для через тіло Христове, щоб належати вам іншому, Воскреслому з мертвих, щоб приносити плід Богові (Рим. 7:4).

2. Дайте розгорнуту відповідь на питання:

1. Як ви розумієте слова: «Хто має – хай йому додасться»?
2. Чим, на вашу думку, керувався раб, який заховав талант у землю?
3. Поясніть вислів «Для всього свій час».
4. У чому полягає марнота праці (Екл. 3:1 – 22)?
5. Чому для нашого життя необхідні не тільки знання, а й переконання?
6. У чому небезпека хибних переконань? Як її можна уникнути?
7. Як розвинути в собі талант і геніальність?
8. До чого повинна готуватися людина, обираючи професію?
9. У чому полягає християнське ставлення до праці?
10. Чим добросовісна конкуренція відрізняється від недобросовісної?
11. Що таке праця, співпраця та конкуренція?
12. Які чинники впливають на вибір професії?
13. Як ми можемо вдосконалювати свої здібності?
14. Чого навчає притча про таланти?
15. Як потрібно використовувати свої здібності?

3. Поясніть, як ви розумієте біблійну цитату:

1. Бо кожен, хто просить – одержує, хто шукає – знаходить, а хто стукає – відчинять йому (Мт. 7:8).
2. По їхніх плодах ви пізнаєте їх. Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіги – із будяків? (Мт. 7:16).
3. Не так буде між вами, але хто з вас великим бути хоче –нехай буде він вам за слугу. А хто з вас бути першим бажає –нехай буде всім за раба (Мр. 10:43 – 44).
4. І благословляє Він їх, –і сильно розмножуються, і одержують плід урожаю! (Пс.106:38).

РОЗДІЛ ІІІ. ЛЮДИНА В СУСПІЛЬСТВІ

УРОК 15 – 16. ФОРМУВАННЯ ВОЛІ Й ХАРАКТЕРУ. САМОСТІЙНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Вірші з Біблії:

Так-бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, але мав життя вічне(Ів. 3:16).

Бо ви, браття, на волю покликані, але щоб ваша воля не стала приводом догоджати тілу, а любов'ю служити один одному! (Гал. 5:13).

Не моя, а Твоя нехай станеться воля! (Лк. 22:42).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Як формується характер людини?
2. Яку функцію він виконує?
3. Чи відповідають основні складники характеру людини духовній культурі людства?
4. Чим треба керуватися під час формування характеру?

Твердий характер повинен поєднуватися з гнучкістю розуму.

(Л. де Вовенарг)

Словник термінів:

Індивідуальність – це неповторне поєднання психологічних особливостей людини, які складають її своєрідність, відмінність від інших.

Характер – риси особистості, що складаються з вроджених і набутих, позитивних і негативних і разом утворюють комплекс, який допомагає людині взаємодіяти з навколишнім світом.

Риси характеру – позитивні чи негативні риси людини. Позитивні традиційно ототожнюються із чеснотами.

Період – часовий проміжок, що характеризується яскраво вираженими якісними та кількісними змінами стану якогось предмета, особи, суспільного явища.

Етап – те ж саме, що період.

Розвиток – різкі якісні зміни всіх сфер людини.

Духовна культура особистості – це показник духовності, який складається з таких компонентів: моральні й світоглядні ідеали; духовні потреби та інтереси; духовні почуття й переживання; моральні й світоглядні переконання.

Духовна культура людства– духовні здобутки людства в сфері культури й науки.

Спокуса – сукупність факторів, що передбачають вибір людини як відступ від духовних чеснот на користь зла.

Поміркуй над проблемою:

Побутує думка, що людина народжується з певним генетично зумовленим психотипом, який впливає на формування тих чи тих рис характеру. Але чи

можна вдосконалити характер?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ІЗ ЧОГО СКЛАДАЄТЬСЯ ХАРАКТЕР?

Кожен віковий період у житті людини по-своєму важливий. Особистість, індивідуальність, характер постійно розвиваються. Й особливо велику роль відіграють перші етапи становлення людини. Характерна ознака підліткового періоду – активний розвиток фізичної, психічної, соціальної, психологічної сфер. Та головне – під впливом виховної діяльності на основі моральності формується характер. Його духовнотворча функція – один із найважливіших механізмів душевного розвитку. Моральні цінності – важливий компонент духовної культури особистості. У свою чергу, вона є часткою її загальної культури.

Як вказує І. Бех, виховна діяльність – це невпинна робота душі, коли сукупність чеснот – її визначальна характеристика. Отож, ви вже пізнали чимало добра та зла, знаєте про справедливість, правду, совість, честь, сором'язливість, відповідальність, милосердя, співчуття, любов, радість, свободу, взаємодопомогу, людяність, щирість як важливі якості особистості та людських взаємин. Крім того, ви дієте за критеріями справедливості, безкорисливості, співчуття, поваги, демократичності, комунікабельності, дружби; намагаєтеся запобігати конфліктам; умієте прощати кривднику; робити вибір між цікавим та корисним; умієте налагоджувати стосунки в товаристві знайомих та незнайомих людей, усувати прояви несправедливості; бути коректними й толерантними з однолітками й дорослими. Ви знаєте символіку своєї держави, історію роду, краю, народу, головні національні святині, виявляєте інтерес до краєзнавчої діяльності, пошану до народних звичаїв, обрядів, свят. Усе це в сукупності утворює характер. Унікальні його риси сформувалися з вашого вміння або невміння володіти собою, бути наполегливими, виховувати в собі силу волі, виробляти розумові навички, розвивати здібності.

У цьому контексті слід зазначити, що сформований характер – головна ознака особистості. У його вихованні ви керуєтеся розумом, скеровуєте свої дії вольовими зусиллями на добро та схвалення оточенням. Розум і воля – ось два рушії характеру, що призводять до подальшого розвитку й поступу. Ці механізми, закладені в нашу сутність, є відображенням Божої могутності, й багато зі старозавітних авторів прославили Господа псалмами за те, що Він дав людині ці якості. І в Новому Завіті є слова, які визнають волю Бога як Найвеличнішої Особи, та розмірковування про волю людини. Отже, розум і самовладання – це відображення Господньої могутності, й ми повинні за них дякувати Творцеві.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як утворюється характер?
2. Чого ти навчився протягом життя?
3. Яка головна ознака особистості?
4. Чи корисне самовиховання? Чому?
5. Чи плануєш ти виховувати себе в подальшому житті?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мт. 4:1 – 17.

ДИЯВОЛ СПОКУШАЄ ІСУСА

Після сорока днів посту Дух Божий повів Ісуса Христа в пустелю, щоб диявол спробував Його спокусити. Бо Господь постив сорок днів і сорок ночей і вкінці зголоднів. Тоді до Нього приступив спокусник і сказав: «Коли Ти – Син Божий, накажи, щоб це каміння перетворилося на хліби!» Ісус Христос відповів: «Не буду, бо написано: Не хлібом самим живе людина, але кожним словом, що виходить із вуст Божих».

Тоді диявол переніс Господа в Єрусалим і поставив Його на нарижний камінь храму, й сказав Йому: «Коли Ти – Син Божий, то кинься додолу, бо написано: Він накаже про Тебе Своїм Ангелам, і вони на руках понесуть Тебе, щоб об камінь не спіткнув Ти Своєї ноги». Ісус відказав йому: «Не буду, бо написано: Не спокушуй Господа Бога свого!»

Знову диявол переніс Ісуса Христа на височезну гору й показав Йому всі царства світу, та й каже до Нього: «Це все я дам Тобі, якщо поклонишся мені!» Господь рішуче відповів: «Відійди, сатано! Бо написано: Господеві Богам своєму вклоняйся, й служи Одному Йому!» Тільки тоді диявол відступив. Після всіх спокус Ангели прилетіли й служили Йому.

Згодом Ісус довідався, що Його двоюрідного брата, Івана Хрестителя, ув'язнено. Тоді Він перейшов у Галілею. Покинувши Назарет, оселився в приморському місті Капернаум. Із того часу Ісус розпочав проповідувати, кажучи: «Покайтеся, бо наблизилось Царство Небесне!»

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Куди пішов Ісус? Навіщо?
2. Скільки днів постив Христос?
3. Навіщо диявол спокушав Ісуса?
4. Що б сталося, якби диявол таки спокусив Його?
5. На твою думку, наскільки великою була спокуса, якій не піддався Ісус Христос?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

за В. Яременком

УТЕЧА ВІД СВІТУ – ВОЛЯ МИТЦЯ

На межі двох періодів історії українського письменства – давнього й нового – височить постать Г. Сковороди. Те, що залишив він нам у спадок, – це цілюще, життєдайне джерело, із якого черпатимуть насагу ще десятки нових поколінь. В оповідях про письменника вражає цілісність його натури й принциповість.

Ще 1753 року Г. Сковорода обійняв у Переяславському колегіумі посаду викладача піітики. Єпископ вимагав пояснити, чому він викладає свій предмет не як «порядочный чиновник», а по-новому. Письменник відповів, що про те можуть судити спеціалісти: «Одна справа – архієрейський посох, а інша – смичок». Це

був виклик, якого не могла знести єпископська пиха, – і Г. Сковорода пішов геть з училища.

Пізніше Білгородський єпископ Й. Миткевич запропонував йому прийняти духовний сан, чернецтво. Той, не бажаючи втратити особисту волю й незалежність, зухвало відповів: «Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв? Їжте жирно, пийте солодко, одягайтеся м'яко та чернецтуйте! А для мене чернецтво – у житті несутяжному, в помірності, у відмові від усього непотрібного, в зреченні від примх... у пошукуванні слави Божої, а не людської». Зверталися до Г. Сковороди ченці Києво-Печерської Лаври як до вченого: «Доволі блукати по світу! Свята Лавра прийме тебе, ...ти будеш стовпом церкви та прикрасою обителі». У відповідь – виклик: «Ох, преподобні! Я стовпотворіння собою умножати не хочу, доволі й вас, стовпів неотесаних, у храмі Божому!»

Його спокушали високими світськими посадами, все з тим же наміром – ізолювати від людей. Харківський губернатор пропонував стан. У відповідь: «Шановний пане! Світ подібний до театру. Я... побачив, що не можу грати жодної особи вдало, крім низької, простої, безтурботної, самотньої. Я обрав собі цю роль – і задоволений». Приручити Г. Сковороду робила спробу сама цариця Катерина II, запрошуючи на посаду при дворі. Філософ відповів: «Мені сопілка й вівця дорожчі царського вінця».

Скільки в цих напівфольклорних оповіданнях історичної достовірності, а скільки народного домислу – зараз встановити важко. Але одним із найцікавіших творів, залишених нам філософом, є його життя, що має виразне громадське звучання. У творчій постаті Г. Сковороди виразно виявилися риси новочасного письменника з власними поглядами на життя. За словами І. Франка, любомудр є найвидатнішим за своєю індивідуальністю поетом у староруській і давній українській літературі на величезному просторі часу – від автора «Слова о полку Ігоревім» до І. Котляревського й Г. Шевченка.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. За що цінують Г. Сковороду українські вчені й мислителі?
2. Як філософ ставився до запропонованих йому благ?
3. Чи був Г. Сковорода послідовним у дотриманні своїх принципів?
4. До якої діяльності він мав надзвичайну схильність?
5. Чи можна сказати, що в Г. Сковороди був сформований характер і система поглядів? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Давид(Пс. 1:1 – 6)

ПСАЛОМ 1

Блажен муж, що за радою несправедливих не ходить, і не стоїть на дорозі грішних, і не сидить на сидінні злоріків, та в Законі Господнім його насолода, й про Закон Його вдень та вночі він роздумує! І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене, що родить свій плід своєчасно, й що листя не в'яне його, й все, що він чинить, щаститься йому! Не так ті безбожні, вони як солома, що вітер

її розвіває! Ось тому-то не встоять безбожні на суді, ані грішники в зборі праведних, дорогу-бо праведних знає Господь, а дорога безбожних загине!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Кому протиставляється блаженний чоловік?
2. Кому приписують авторство псалма?
3. На що повинна сподіватися людина, щоб бути блаженною?
4. Чи хочеш ти бути блаженим?
5. Чи знаєш таких людей?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Наскільки сильно можна цінувати власну особистість?
2. Чи можна заради неї пожертвувати долями інших людей?
3. У яких випадках могло б таке відбутися?
4. Чи потрібно наголошувати на цінності власного життя, коли гинуть інші?
5. Як можна змусити себе поводитися гідно?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Уяви ситуацію: ти приходиш зі школи додому й виявляєш, що забув ключі. Що ти будеш робити, адже батьки прийдуть із роботи аж увечері?

2. Ти забажав купити дуже модну книжку, але тільки-но зібрав гроші, як продавець у магазині повідомила:

–Нам дуже шкода, проте ми продали останній екземпляр!

Що ти будеш робити в цій ситуації? Що скажеш продавцю?

3. Ти хочеш покращити власне тіло – підкачатися, натренувати м'язи, схуднути. На який час розрахуєш свою програму? Чому? Яку роль у цих заходах відіграє твоя сила волі?

7. Поміркуйте в групах:

Наскільки сильними є пориви, які ми придушуємо в собі? Із чим ми найчастіше боремося? Які почуття пригнічуємо?

8. Домашнє завдання:напишіть твір-роздум на тему: «Воля людська й воля Божа».

УРОК 17. АВТОРИТЕТ І ПОВАГА

Вірші з Біблії:

Господь добрий та праведний, тому грішних навчає в дорозі, – Він провадить покірних у правді, і лагідних навчає дороги Своєї! Усі Господні стежки – милосердя та правда для тих, хто Його Заповіта й свідоцтва додержує (Пс. 24:8 – 10).

Так само й Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити, і душу свою дати на викуп за багатьох (Мт. 20:28).

...але хто великим із вас хоче бути, –хай буде слугою він вам (Мт. 20:26).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що таке авторитет?
2. Чи схвалює Бог існування впливу деяких людей?
3. Звідки виникає авторитет?
4. Як повага співвідноситься з престижем?

Той, хто справді має авторитет, не боїться визнати свою помилку.

(Б. Рассел)

Якби всі ті, хто керує, навчає, командує, закликає, заохочує, вирішили дотримуватися того, чого вимагають від інших, цей світ був би раєм.

(Б. Ферреро)

Словник термінів:

Авторитет – це форма впливу людини на колектив, що виникає на основі безумовної поваги.

Соціалізація – процес становлення та розвитку особистості, під час якого відбувається її включення в соціум і засвоєння його правил і норм.

Життєвий орієнтир – ті цілі, якими слід керуватися в житті постійно.

Стиль поведінки – набір поведінкових стереотипів, якими керується людина в повсякденному житті.

Свідомість – форма психіки людини, яка стосується реальної дійсності й є вищою формою відображення буття.

Самосвідомість – рефлексорна свідомість, за допомогою якої особа усвідомлює себе, власні дії й стани.

Соціальна роль – за теорією ролей, це функція, яку виконує в суспільстві та чи та людина.

Повага – позитивне й помірковане ставлення однієї людини до іншої, яке ґрунтується на визнанні її особи й гідності.

Поміркуй над проблемами:

Чому іноді слово «авторитет» уживають у негативному значенні – як недолік суспільства?

Із чого починається пошана Божого авторитету?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

АВТОРИТЕТИ ТА ЇХНІ РИСИ

У ході природних процесів соціалізації відбувається переорієнтація довіри підлітка від батьків, дорослих, шкільних учителів до ровесників і друзів; змінюються життєві орієнтири молодої людини, а відповідно – і стиль її поведінки. Унаслідок педагогічних і виховних помилок, яких припускаються батьки й вчителі, вони втрачають в очах підлітків пріоритетну позицію, вплив. Традиційно авторитети поділяють на такі групи: особистісні, сімейні, соціальні (друзі, найближче оточення), загальносоціальні, шкільні. Наведемо перелік найбільш важливих, на думку дослідників, авторитетів та перелік рис, які властиві їм та супроводжують їхню реалізацію.

Особистісні – успішність в утіленні своїх бажань, усвідомлення життєвої перспективи, ставлення до шкідливих звичок, насильства, способи прояву реакцій протесту, рівень емоційної зрілості, сформована система цінностей та навичок їхньої реалізації, кризові ситуації, рівень самооцінки, наявність авторитетів.

Сімейні – система розподілу ролей, прав, обов'язків у сім'ї, система контролю, рівень конфліктності, родинні традиції, ставлення членів сім'ї до шкідливих звичок, рівень довіри між батьками й дітьми, емоційна атмосфера в родині, батьківські очікування, їхня компетентність у вихованні, наявність єдиного підходу до розвитку дітей.

Середовище ровесників – ставлення близького оточення до тютюну, алкоголю, наркотиків тощо, рівень соціально позитивної поведінки, соціально-психологічний клімат підліткової групи, роль молодої людини в групі ровесників, коло спілкування, ставлення групи до дорослих, її ціннісні орієнтири.

Загальносоціальні – норми, законодавство в галузі молодіжної політики, рівень доступності тютюну, алкоголю, наркотиків, розвиненість системи соціальної допомоги молоді, рівень дезорганізації суспільства, збільшення проявів насильства, суспільні традиції, позиція засобів масової інформації, організованість дозвілля, участь молоді в громадському житті.

Шкільні – успішність, участь педагогів у виховному процесі та прийнята в школі система виховання, стосунки з учителями (рівень довіри), зв'язок між сім'єю й школою, участь у шкільному самоуправлінні, бажання вчитися, регулярне відвідування уроків.

Свідомість людей по-різному підготовлена до життєвих навантажень. В одних властивості самосвідомості генетично спрямовані на позитив. Індивіду, наділеному такою системою, природа подарувала безцінний дар – психологічне здоров'я. Іншим людям до такого стану треба дійти. Праця над собою допоможе особистості навчитися самоконтролю, а філософія засад здорового способу життя сприятиме правильному вибору.

У християнстві наголошують на тому, що авторитет – це результат служіння людям. Ісус Христос висловився, що хто бажає обійняти видатну посаду в Царстві Небесному, мусить бути «найменшим» на землі й всім догоджати. Для вірянина найвищий авторитет – це Бог. Зневажати Його неприпустимо, це вважається гріхом і засуджується традицією. Першим богозневажником був Люцифер, проте його спроби стати головним у Всесвіті закінчилися невдачею. Отже, людям варто покладатися на Бога та співпрацювати з Ним.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які види авторитету існують?
2. Охарактеризуй кожен із них.
3. Який із видів авторитету для тебе зараз найбільш бажаний? Чому?
4. Що ти можеш сказати про приклад Люцифера?
5. Чи в твоїй сім'ї готові визнати Божий авторитет?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Єз. 6:1 – 27.

ІСУС НАВИН – ПРОВІДНИК ДО ЗЕМЛІ ОБІТОВАНОЇ

Після смерті Мойсея провідником ізраїльтян до землі Обітованої став Ісус Навин. Він привів їх у землю, яку потрібно було очистити від численних язичницьких племен вогнем і мечем. Слід було зруйнувати головну твердиню ворога – Єрихон – укріплене й розбудоване місто, товщина мурів якого була такою, що шість колісниць могли проїхати поряд, не зіткнувшись між собою. Проте ізраїльтяни не залишилися непоміченими, й мешканці Єрихону, здогадавшись про їхній наступ, замкнули брами міста.

Ісус Навин не знав, що робити, адже зруйнувати таке укріплене місто надзвичайно важко, практично неможливо. Проте Господь сказав до воєначальника: «Я даю твою руку Єрихон та царя його й сильних вояків. Збери армію та з нею обійди навколо міста один раз. Такий обхід повторюй шість днів поспіль. А священники нехай несуть сім сурм перед ковчегом. А сьомого дня обійдете навколо Єрихон сім разів, а після того священники нехай засурмлять у сурми. Коли засурмить бараний ріг, нехай увесь народ гучно крикне, то мур Єрихона впаде, а народ увійде до міста».

І покликав Ісус Навин священників і повідомив їм Божу волю, зібрав армію й те ж саме розповів народу. Коли він сказав це ізраїльтянам, то сім священників, які несли сім сурм, ішли та сурмили в них, а ковчег Господнього Заповіту слідував за ними. Озброєні вояки йшли перед священниками, а решта війська – за ковчегом. А народові Ісус Навин наказав: «Не кричіть, поки я не накажу вам: «Закричіть!» І тоді тільки ви закричите».

І Господній ковчег обійшов Єрихон один раз. Ізраїльтяни ночували в своєму таборі. І встав Ісус Навин рано-вранці, та знову почав із народом й армією обхід твердині. Так тривало шість днів. А на сьомий повставали ізраїльтяни вранці, як сходила зоря, й обійшли навколо Єрихону сім разів. І коли сьомого разу засурмили священники в сурми, то Ісус Навин сказав до народу: «Закричіть, бо Господь віддав вам це місто! І стане це місто залятим, тобто не візьмете з нього жодної речі, бо воно для Господа». І закричали ізраїльтяни, й засурмили сурми. Єрихонський мур упав на місці, а народ безперешкодно ввійшов до міста. Це була перемога. Ізраїльтяни зробили заляттям усе, що в місті: молодих чоловіків і жінок, юнаків, старих, худобу – усе знищили вістрям меча.

Ісус Навин послав двох розвідників, щоб вивели Рахав, яка допомагала їм, разом із батьком, матір'ю, братами й майном й розмістили поза ізраїлевим табором. А місто спалили. Тільки срібло та золото, мідь і залізо несли до

скарбниці Господнього дому. Блудниця Рахав жила серед народу Ізраїлю. Після такої руйнації Ісус Навин прокляв Єрихон і того, хто встане й відбудує це місто.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яку вимогу поставив Ісус Навин перед ізраїльськими воїнами?
2. Чи послухали його воєначальники?
3. Якого результату домогся Ісус Навин?
4. Чи хотів би ти досягати видатних результатів у своїй діяльності?
5. Чого навчила тебе ця оповідь?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

М. Бісером

ПЕРШІ КРОКИ ДО ЛІДЕРСТВА

Якщо навколишні вас не помічають, товариші по службі не прислухаються до порад, а начальство не довіряє, то ця стаття – для вас. У ній ми спробуємо виявити відмінності між керівником і підлеглим, а потім розглянемо, як можна розвинути свої лідерські якості.

Які ж риси виділяють провідника з загальної маси? Розглянемо основні з них. Отже, лідер: 1) уміє ставити цілі й прагне до їхнього досягнення – тобто цілеспрямований; 2) заряджає ближніх ентузіазмом, своїм прикладом спонукаючи їх до дії; 3) в екстремальних ситуаціях він – біля керма; 4) легко адаптується до нових умов, здатен пережити невдачі й рухатися далі. До перерахованого вище можна додати ще зовнішній вигляд: охайність, витриманість стилю, гарна фізична форма. Кволий, безглуздо одягнений і постійно нарікаючий на здоров'я лідер – це з розряду фантазій.

На питання, чи варто розвивати свої лідерські якості, напевно, кожен відповідь «так». І це природно, адже людина, яка володіє ними, має життя набагато цікавіше за наше. І хоча плата за це – висока відповідальність, ризик і витрати, проте мета виправдовує засоби.

Природно, всі люди не можуть бути лідерами (інакше хто ж буде підлеглим), але стати індивідуальністю може кожен. Розвинути ці якості можуть усі за декілька кроків.

Крок 1 – ставимо мету чітко й зрозуміло, й постійно прагнемо її досягнення. Почніть із малої. Поставте перед собою неважке завдання й доможіться його виконання. І нехай спочатку це будуть зовсім неглобальні цілі – нічого страшного, ми ж вчимося. Постановка мети та її досягнення повинні стати звичкою. Коли почне вдаватися, ви будете відчувати потребу продовжувати роботу, адже апетит приходить під час їжі.

Крок 2 – стаємо ентузіастом. Починаючи з сьогоднішнього дня, припиняємо скаржитися навколишнім на будь-що. Позбудьмося від цього, як від шкідливої звички. Люди цураються невдач, тому, спілкуючись із ними, дайте зрозуміти, що у вас усе в порядку. Якщо ж трапилася неприємність, розкажіть про неї з гумором. Шановані вами люди, швидше за все, саме так і роблять. Якомога частіше діліться позитивними новинами, адже цим будете вселяти ентузіазм у ваших

співрозмовників. Незабаром після того, як візьмете це собі за правило, навколишні переконаються, що дружба з вами – не тягар, а задоволення.

Крок 3 – стаємо героєм, опановуємо гідною поведінкою в екстремальних ситуаціях. Щоб у таких умовах вести себе достойно, потрібно звикнути до них. У цьому допоможе близьке знайомство з екстремальними видами спорту: гірські лижі, бокс, катання на гідроциклі. Екстремальні ситуації бувають різні, тому треба бути завжди готовим до несподіванок, що досить складно. Однак прийнявши цю даність, ви зробите рішучий крок до лідерства.

Крок 4 – адаптуємося до мінливих умов, і рухаємося далі, незважаючи ні на що. Це найскладніше. Спочатку варто просто відстежувати умови, що змінюються. Коли звикнете перебувати в курсі останніх нововведень і жити в ногу з часом, то ця лідерська риса буде вашою. І ще... Зрозуміло, що зовнішній вигляд має бути на 12 балів. Візьміть за правило купувати тільки такі предмети одягу, які підкреслюють ваш стиль. Стежте за своєю фізичною формою. Загалом робіть усе можливе, щоб виглядати краще.

Отже, підбиймо підсумки. Якщо ви відчуваєте себе підлеглим і незадоволені власним становищем, то пора починати змінюватися на краще. Ці поради покликані допомогти зробити перші кроки на шляху до власного розвитку.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Якою працею супроводжується вибудова свого авторитету?
2. Які чотири кроки науковці розробили для досягнення лідерства?
3. Наскільки великою є відповідальність справжнього керівника перед людьми й перед собою?
4. Чи бажаєш ти розвивати свій авторитет, ставати провідником?
5. Чи є в твоєму оточенні людина, яку ти міг би назвати лідером?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Давид(Пс. 39:7 – 13)

ПСАЛОМ 39

На що маю надіятися, Господи? Надія моя – на Тебе! Від усіх моїх прогріхів визволи мене, не чини мене посміхом для нерозумного! Занімів я та вуст своїх не відкриваю, бо Ти те вчинив, забери Ти від мене Свій доторк, від порази Твоєї руки я вмираю... Ти караєш людину докорами за беззаконня, Ти знищив, як міль, привабність її, кожна людина – на правду марнота!

Вислухай, Господи, молитву мою, й почуй благання моє, не будь мовчазний до моєї сльози, бо біженець я в Тебе, мандрівник, як батьки мої всі! Відверни гнів від мене – і я підкріплюся перше ніж відійду й не буде мене!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які почуття виражає цей псалом?
2. Чи прийняв Бог таку молитву? Чому?
3. Чи зрозуміло з цих рядків, що автор псалма – авторитетна людина? Чому?
4. На кого потрібно сподіватися в складних ситуаціях?
5. Хто для автора – пророка Давида – є авторитетом?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

На чому слід будувати свій авторитет, щоб він був для людей бажаним, підвищував ефективність твого життя та сприяв щастю?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Як ти прокоментуєш такий діалог?

Збори дачного кооперативу з приводу купівлі електричного трансформатора спільного користування. Встає один із дачників:

– І навіщо ми його купили? По телевізору виступав міністр енергетики й сказав, що до тридцяти п'яти трансформатор необов'язковий.

Відповідає ініціатор купівлі, до речі, інженер-електрик:

– Пробачте, тридцяти п'яти чого?

– До тридцяти п'яти!

– Чого «тридцяти п'яти»? Кілограмів, будинків, років?

– Не знаю, але міністр сказав, що до тридцяти п'яти не обов'язково.

– Даруйте, – обережно продовжує інженер-електрик, – ви за професією хто?

– Викладач фортепіано!

– А я – головний енергетик, і що таке «тридцять п'ять» не розумію.

– Але міністр сказав: до тридцяти п'яти не обов'язково...

2. Мати хоче відреставрувати старі фотографії й просить дочку обробити їх на комп'ютері. Дочка: «Гаразд, давай сюди свої дагеротипи!» Мати негайно кидається в атаку: «Ти мені не мудруй, манеру взяла в очі мені своєю обізнаністю колоти. Ніс задираєш, а посуд немитий!»

Як ти прокоментуєш цю ситуацію?

3. Як ти поставишся до того, що якусь відому, авторитетну людину звинуватили в непорядному, негідному вчинку? Які висновки для себе зробиш? Чи будеш її захищати, не будучи знайомим із нею?

7. Поміркуйте в групах:

Коли ми кажемо «хибний авторитет», то що маємо на увазі? На чому він базується? Як потрібно ставитися до хибних авторитетів?

8. Домашнє завдання: напишіть твір-мініатюра «Що б я зробив у першу чергу, якби був авторитетним?»

УРОК 18. ДРУЖБА Й ТОВАРИШУВАННЯ

Вірші з Біблії:

Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх (Ів. 15:13).

Ви – друзі Мої, якщо чините все, що Я вам заповідую (Ів. 15:14).

Оце Моя Заповідь, –щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив! (Ів. 15:12).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. У чому цінність справжнього друга?
2. Чим відрізняється дружба від приятелювання, а друг – від знайомого?
3. Чого ніколи не зробить справжній друг?
4. Як самотній людині можна знайти справжніх друзів?

Дружба без достатніх доказів – порожнє, лукаве слово.

(Т. Шевченко)

Усі розумні закони мають одну кінцеву мету, а саме – дружбу.

(Т. Аквінський)

Найкращий дарунок, зроблений людям після мудрості, – це дружба.

(Ф. Ларушфуко)

Дружба – найнеобхідніше для життя, так як ніхто не забачає життя для себе без друзів, навіть, якщо б він мав усі інші блага.

(Аристотель)

У дружбі багато крил, а закон у неї – вірність.

(А. Макаренко)

Без приятеля не зможеш щасливо жити й, якщо Ісус не буде твоїм найсердечнішим приятелем, будеш дуже сумним і самотнім.

(Т. Кемпійський)

Словник термінів:

Самотність – емоційний стан людини, пов'язаний із відсутністю позитивних емоційних зв'язків із людьми та зі страхом їхньої вимушеної втрати в результаті соціальної ізоляції.

Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення й розвитку стосунків між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та містить у собі обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого з використанням знакових засобів.

Товариство – сукупність людей, об'єднана тимчасовими або постійними інтересами; соціальна група.

Гідність – це поняття моральної свідомості, що виражає цінність моральної особистості в ставленні з повагою до себе та до інших людей.

Друзі – люди, чії стосунки засновані на справжній дружбі.

Дружба – стосунки, засновані на відданості й самопожертві, рівності та взаємоповазі, безкорисливості та щирості, при яких інша особистість стає вища за власну; відбувається духовне єднання.

Знайомі – люди, чії стосунки засновані на спільних інтересах, спільному місці роботи чи навчання, але між ними відсутнє духовне єднання.

Поміркуй над проблемою:

Хто такі товариші й чи важливу роль вони відіграють у житті кожної людини?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ДРУЖБА Й ТОВАРИШУВАННЯ

Для кожної людини одним із найтяжчих випробувань є самотність. У художній літературі наведено багато прикладів того, як важко особистість її переживає. Адже вона є суспільною істотою й потребує товариства. Однією з основних духовних потреб людини є спілкування з тим, кому можна довіряти, хто завжди зрозуміє та підтримає, на кого можна покластися в будь-якій життєвій ситуації. Саме таким і повинен бути справжній друг – щирим, відданим, порядним. У великому світі людині важко його знайти, але ще важче не втратити через якусь дрібницю, не «розміняти» стосунки з ним. Справжнім є саме той друг, із яким разом багато пережили, але він залишився поруч.

Дружба – це такі стосунки, які вимагають відданості, а іноді навіть самопожертви. Інтереси друга повинні важити не менше, ніж власні, бо саме принципи рівності та взаємоповаги, ставлячи людське суспільство на найвищий щабель, допомагають зберегти в серці почуття безкорисливої любові до друга. Так, близькі стосунки вимагають відмови від брехні, фальші, недовіри. Не можна плутати щиру дружбу з приятельськими стосунками, тому що знайомих у людини може бути безліч, але справжній друг – завжди один. У товаришів можуть бути схожі інтереси, спільне місце роботи або навчання, але між ними немає духовного єднання дружби.

Але чи не буде лише спробою втечі від самотності намагання в першій-ліпшій людині знайти друга? Адже справжня дружба випробовується роками спілкування та ситуаціями, із яких обидва виходять із гідністю. Тож не варто довіряти людині, яку знаєш недовго та стосунки з якою базуються тільки на припущенні, що вона є порядною. До речі, справжній друг ніколи не піддасть сумніву гідність іншого, бо дружба базується на взаємоповазі.

Отже, потрібно з обачністю ставитися до потенційних друзів, але, знайшовши близьку людину, варто докласти зусиль для того, щоб не втратити її. І для цього існує тільки один шлях: щоб мати вірного друга, треба самому бути таким.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Хто такі друзі?
2. Хто такі знайомі, приятелі?
3. Що таке справжня дружба?
4. На яких принципах, на твою думку, базується дружба?
5. Чиє в тебе справжні друзі?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Ів. 11:1 – 57.

ІСУС – ДРУГ ЛАЗАРЯ

Ісус Христос познайомився з одною жінкою, яка вимолила собі прощення гріхів, намастивши Його ступні миром й обтерши волоссям. Господь потоваришував із нею та полюбив її родичів – брата Лазаря й сестру Марту. Вони жили у Віфанії, що в Юдеї. Одного разу Лазар дуже захворів, і сестри послали до Ісуса Христа слугу, щоб він розповів Господу про його важку недугу. Наймит прийшов до Ісуса через два дні й повідомив цю новину, проте Він мусив ще два дні проповідувати, бо народ не хотів Його відпускати. Христос казав своїм учням: «Бог послав Лазарю цю недугу не як кару за гріхи, а для слави Сина Божого». Господь знав, що він помер, і сказав їм: «Лазар заснув, і Я піду розбудити його!» Побачивши, що учні не розуміють серйозності ситуації, Ісус додав: «Помер Лазар. Я радію за вас, бо коли Я його воскресну, ви повірите в Мене». Він запропонував: «Ходімо знову в Юдею». Учні з Господом зібралися й пішли.

Коли Ісус прибув, то виявив, що Лазар помер чотири дні тому. Його, за тогочасною традицією, обмотали бинтами, змащеними в пахучих оліях і поклали в задалегідь приготовану печеру, вхід до якої завалили великим каменем. Марта від сусідів почула, що надходить Ісус, і побігла зустріти Його. Її сестра Марія зосталася вдома. Марта сказала Христові: «Коли б, Господи, Ти був тут, то мій брат не помер би... Але й тепер я знаю: чого Ти в Бога попросиш – Бог дасть Тобі!» Ісус її запевнив: «Воскресне твій брат!» А жінка відповіла: «Знаю, що він воскресне останнього дня». Господь до неї промовив: «Я – воскресіння й життя. Кожен, хто живе й вірує в Мене, повіки не вмере. Ти віруєш в це?» – «Так, Господи!» – відповіла Марта. – «Я вірую, що Ти – Христос, Син Божий». Вона покликкала свою сестру Марію, й та квапливо пішла до Нього.

А Ісус, як побачив, що плаче вона й її друзі й сусіди, то зворушився й Сам, і сказав: «Де його ви поклали?» І Його повели до місця поховання Лазаря. То була печера, закрита каменем. Ісус звелів людям: «Відваліть цього каменя!» А до Бога промовив: «Отче, дякую Тобі, що Ти Мене почув. Я знаю, що Ти завжди почувеш Мене, але заради народу, що повинен увірувати, яви Свою силу». Після такої молитви Він вигукнув: «Лазарю, вийди сюди!» І вийшов померлий із печери, по руках і ногах обв'язаний бинтами, а обличчя закрите хусткою... Ісус наказав: «Розв'яжіть його!»

І багато з юдеїв, що бачило чудо, навернулося. А деякі з них пішли до фарисеїв і розповіли, що Ісус воскресив Лазаря.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому Лазар помер?
2. Що вирішив зробити Ісус?
3. Чого навчає нас ця притча?
4. Чи хотів би ти мати такого могутнього друга?
5. Чи потрібно віддячувати за добрийчинок другові?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Ізборник Святослава 1076 року

ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Май собі друга й порадників, що не завждисхвалюють, що ти говориш, а оцінюють твої дії об'єктивно й силкуються відповідати тобі правдивим осудом.

Суддям слід розумно слухати справи, бо годі віднайти правду, коли суддя швидко віддаляється або розганяє сторони, які сперечаються.

З'ясовуй суперечку звільна й твори розсуд неквапно. Оскільки правовою владою ти вищий за всіх, остільки добрими справами намагайся ясніти вище за всіх. Жадаючи прощення гріхів, прощай і сам тих, що грішать проти тебе.

Для всіх будь таким, як Богу молишся, щоб був для тебе. Не виправдовуй несправедного, хоч і друг твій, і не кривди праведного, хоч він тобі й ворог.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чи погоджуєшся ти з наведеною вище думкою? Чому?
2. У цьому тексті йде мова про друзів лідера чи невдахи?
3. Чи друзі лідера повинні нести відповідальність за нього?
4. Чи маєш ти вірних та відданих друзів?
5. Ким твої друзі вважають тебе? А ти себе?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г. Сковорода

СОЛОВЕЙ, ЖАЙВОРОНОК ТА ДРІЗД

(скорочено)

Серед широкого степу був сад – оселя солов'їв та дроздів. Жайворонок, прилетівши до Солов'я, привітався й сказав:

– Коли так, я прилетів просити твоєї дружби.

– О, простаче! Хіба можна її випросити? Треба родитися для неї. Я вивчив від свого батька пісеньку: «Подібного до подібного веде Бог».

– І мій батько її співає. А я до тебе як в іншому, так і в цьому подібний; ти співаєш пісню природі, а я славлю її, й у цьому увесь наш глузд.

– Гарзд, я з тобою потоваришую, якщо ти в саду житимеш.

– А я буду щирим твоїм прихильником, коли ти оселишся у степу.

– Ой ні! Степ – це для мене смерть! Як ти в ньому живеш?

– Ой ні! Сад – це моя смерть, як ти в ньому живеш?

– Годі вам, браття, дуріти, – промовив Дрізд, який сидів недалеко. – Бачу, ви народжені для дружби, але не тямите любові. Шукай не того, хто тобі до вподоби, а того, що принесе користь твоєму другові, тоді й я ладен бути третім вашим другом.

Потім, заспівавши кожен по-своєму, затвердили вічну дружбу.

Сенс байки в тому, що дружбу годі випросити, купити чи силою вирвати. Ми любимо тих, кого любити нам природою дано... А найбільша неспорідненість між добрим і злим серцем. Не слід примушувати друга до того, що тебе звеселяє, а його мучить. Дружба така ж, як і милостиня. Інакше ми благодіємо до домашніх та родичів, інакше – до гостей і сторонніх...

Щасливий, хто хоча б тинь дружби зумів здобути. Немає нічого дорожчого, солодшого й кориснішого, ніж вона. Будь-якій владі, званню, чинові, стану, ремеслу, наукам початок і кінець. Дружба – основа, спілка й вінець суспільству. Ось для чого сказано: «Друг вірний – захист міцний...» І як той, хто має очі, все бачить, так той, хто відчуває природу, все розуміє й отримує від неї все, що йому

потрібне. Коли знаєш усе необхідне –це найвища мудрість. Коли сходиш усі дороги, не побачивши своєї, нічого не знатимеш і не матимеш, і не збадьоришся. Та й хіба ти можеш бути бадьорим, коли позбавлений найнеобхіднішого? А як знайдеш, не знаючи, що потрібне тобі?..

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Про що розповідається в байці?
2. Чи є перешкодою дружбі різне походження й різне виховання?
3. Чи лестощі – ознака справжньої дружби?
4. Яку істину про дружбу проголошує Г. Сковорода?
5. Чи можеш ти сказати, що пізнав справжню дружбу?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Якими якостями повинен володіти справжній друг?
2. Що він повинен робити для справжньої дружби?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Ти дізнався, що твій друг, із яким ти вчора посварився, потрапив до лікарні. Як учиниш у цій ситуації?

2. Ти спіткнувся й гепнувся на очах у багатьох товаришів. Дівчина, якій симпатизуєш, підійшла до тебе й запитала:

– Ти випадково не забився?

Що ти їй відповіси?

3. Той, кого ти вважав справжнім другом, не дозволив тобі списати в нього контрольну роботу. Чи правильно він зробив? Якою буде твоя реакція?

7. Поміркуйте в групах:

Чому справжня дружба – складне поняття. Що воно містить у собі?

8. Етичний практикум «Як не перетворити друзів на кумирів?»

1. Чого слід навчатися від друзів?
2. Чи варто у всьому наслідувати їх?
3. До чого може призвести «копіювання»друга?
4. Чи потрібно говорити другові про його помилки?
5. Прокоментуйте слова святого ВасиляВеликого: «Тільки святі по-справжньому є приятелями Божими й між собою. Лукава душа не знає, що таке краса дружби».

6. Складіть пам'ятку «Правила дружби»та схему чеснот, які характеризують дружбу.

9. Домашнє завдання:напишіть твір роздум на тему: «Хто він, вірний друг?»

УРОК 19. МИСТЕЦТВО СПІЛКУВАННЯ

Вірші з Біблії:

Бо спасенні ви благодаттю через віру, а це не від вас, то дар Божий, не від діл, щоб ніхто не хвалився (Еф. 2:8 – 9).

А «хто хвалиться, нехай хвалиться в Господі!» (2 Кор. 10:17).

...Бо чим серце наповнене, те говорять уста (Мт. 12:34).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Чому культура спілкування така важлива?
2. Які позитивні й негативні риси людини проявляються під час комунікації?
3. Що передбачає мистецтво спілкування?
4. Що таке імідж? Як він співвідноситься з чеснотами й вадами людини?
5. Які є рівні спілкування?

Найбільша розкіш на світі – це розкіш людського спілкування.

(А. де Сент-Екзюпері)

Бога шукають у книгах, а знаходять у молитві.

(Отець Піо)

Все, що говориш, свідчить про тебе; особливо, коли твої слова стосуються інших.

(Б. Ферреро)

Словник термінів:

Культура спілкування – міра опанування особистості знаннями, вміннями й навичками, а також комплексом правил і норм у сфері спілкування.

Мистецтво спілкування – опанування культурою спілкування з метою перетворення комунікативного процесу на легкий і ефективний.

Загальна культура особистості – міра опанування особистості кращими навичками, вміннями, знаннями, правилами й нормами, які виробило людство в усіх сферах своєї діяльності.

Ввічливість – уміння бути ласкавим і привітним із навколишніми.

Тактовність – це відчуття міри в стосунках із людьми, вміння не переходити межу.

Комунікативна ситуація – ситуація спілкування; це як співрозмовники, так й обставини, за яких виникло спілкування.

Комунікативні навички – навички спілкування.

Аморальність – учинок людини, який суперечить моральним нормам.

Морально-етичні норми – норми, принципи, правила, які регулюють поведінку, та за якими відбувається співжиття людей у суспільстві.

Імідж – сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів та елементів, які формують думку групи людей про конкретну особу.

Неофіти – новонавернені прихильники якоїсь віри.

Поміркуй над проблемою:

Для чого люди вигадали спілкування? Що це за явище – гра, обов'язок чи система?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

КУЛЬТУРА ЧИ МИСТЕЦТВО?

Культура спілкування – одна з найбільш важливих форм зовнішнього прояву внутрішньої культури особистості. Моральні норми визначають зміст певних дій і вчинків, мотивів поведінки, а культура спілкування засвідчує, як саме реалізуються моральні вимоги, яким є стиль поведінки людини в повсякденному житті, в трудовій діяльності, в товаристві. Ввічливість і тактовність іноді можуть бути показовими, проте буває й навпаки.

Людське спілкування багатофункційне, тобто на його манеру впливають обставини, оточення, самопочуття, особливості комунікативної ситуації. Комунікативні навички формуються протягом усього життя в процесі виховання й самовиховання. Відступ від морально-етичних норм обов'язково викликає в моральній людині стан незадоволення собою, внутрішній неспокій, докори сумління й каяття. Протиріччя в процесах комунікації неминучі, і вчасне конструктивне вирішення кожного з них дозволяє утримувати спілкування на належному рівні. Дойого «золотих правил»належать: рівність, взаємоповага, доброзичливість, милосердя, толерантність, делікатність, неупередженість, уміння вислухати іншу людину, зрозуміти її, тактовність, довіра. Аморальними рисами в процесі комунікації є егоїзм, помста, зрада, користолюбство, нетактовність, підступ, шантаж, неповага, грубість, брутальність, жорстокість.

Мистецтво спілкування передбачає вміння перевтілюватися й майстерно грати певні ролі, тобто мистецтво «бути іншим». Поведінка особистості відмінна на людях і на самоті. Здатність бути природною й щирою людиною вважають ознакою наївності та слабкості, хоча саме ці риси характеризують інтелігентну й високодуховну особу, котра відзначається цілісністю та вмінням поєднувати різні образи, схильністю до самовдосконалення.

Культура й стиль поведінки засвідчують наявність особистого іміджу– образу кожного індивіда. Він допомагає виробити свій стиль поведінки, який включає й манеру спілкування. Саме в молоді роки формуються ті чесноти, які визначають стиль добродішних манер. Хоча в молодіжному середовищі й культивуються певні норми, все ж вони підпорядковуються правилам суспільної поведінки. Духовні чесноти засвідчують ставлення людини до моральних норм та цінностей, які впливають на поведінку, стають особистими життєвими орієнтирами.

Протилежністю душевної добродішності є вади, які трактують як постійну схильність і здатність творити зло. Проте часто його роблять із добрими намірами. Тоді йде мова про хибну дію, невдалий учинок. Моральна вада, як і чеснота, –це постійна навичка або згубна звичка. Вона дезорієнтує особистість і врешті-решт губить її.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які риси притаманні комунікації?
2. Які чесноти проявляються в спілкуванні?
3. Чому добродішність так цінують у суспільстві?
4. Чи відіграють роль чесноти в твоєму житті?

5. Чи є в твоєму оточенні люди, для яких велике значення має мистецтво спілкування?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Лк. 7:36 – 50.

ПОДЯКА ГРІШНИЦІ

Серед натовпу слухачів Ісуса Христа багато було таких, які щиро сприймали Його слова й повернулися до Бога. Серед неофітів були навіть книжники та фарисеї. Один із фарисеїв – Симон – просив Господа, щоб Він повечеряв із ним. Ісус Христос погодився й, прийшовши до Симонового дому, сів за стіл.

Дізнавшись, де перебуває Ісус, прийшла в дім фарисея грішниця Марія. Вона вирішила змастити Господу ноги миром, щоб Він простив її гріхи, бо вона кожен із них усвідомлювала й гірко каялася. Жінка при гостях, припавши до ніг Його й плачучи, ноги цілувала та миром мастила. Побачивши це, Симон подумав: «Якби Ісус справді був пророком, Він знав би, яка грішна жінка до Нього торкається!» Господь здогадався про думки фарисея та й промовив: «Маю, Симоне, щось сказати тобі». І розповів притчу:

– Два боржники позичили в одного чоловіка гроші: один – п'ятсот динаріїв, а другий – п'ятдесят. Проте вони не могли віддати йому дуже довго, так що зрештою він простив обом. Котрий із боржників більше полюбить його?

– Думаю, той, кому більше простив, – відповів Симон.

– Розсудив ти правдиво, – сказав Господь, вказавши на жінку, промовив:

– Коли Я прибув у твій дім, ти не подав Мені навіть води обмити ноги, а вона окропила їх слізьми й обтерла своїм волоссям. Ти Мене навіть не поцілував, а вона невпинно цілує Мої ноги. Ти не намастив оливою Моєї голови, а вона намастила миром мої ноги... Тому Я кажу: численні гріхи її прощені, бо багато вона полюбила. Кому ж мало прощається, такий мало любить. Прощаються тобі гріхи! – звернувся Ісус Христос до Марії. Вона мовчки підхопилася на ноги й стояла, слухаючи Господа. А гості, що сиділи з Ним за столом, почали гомоніти між собою: «Хто ж це Такий, що прощає й гріхи?» Ісус Христос сказав до жінки:

– Твоя віра спасла тебе. Тож іди собі з миром!

Марія відчула, що Бог пробачив їй усі гріхи, й що на серці стало вільно й легко, і пішла додому.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Де зустрілися Ісус і грішниця?
2. Який учинок зробила грішниця для Христа? Чи керувалася вона корисливою метою?
3. Як поставилися до Марії всі присутні на вечері? Чи правильно вони вчинили?
4. Як навчив Ісус усіх присутніх? Що Він хотів цим показати?
5. Чи хотілося б тобі, аби твої гріхи були пробачені так, як Маріїні?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

ГНІВ ЯК ВАДА

Гнів – поширена людська вада, яка буває виправдана як реакція на зло. Але він ґрунтується на тому, що особа піддається цьому почуттю, коли не досягає омріяного блага, не може подолати перешкод, які виникають на шляху до досягнення мети. Отже, гнів не усуває, а примножує зло. Це прояв не сили, а слабкості людини, адже стриматися значно важче, ніж розгніватися.

Про вади варто говорити відверто, аби зрозуміти їхню суть і виправити, а не примножувати. Недолік, як і кожне зло, маскується під благо, тому краще усвідомити силу добра. Чим ліпше розумієш благо, тим менша спокуса зла. Його потрібно уникати, доки воно не ввійшло в звичку. Адже в народі кажуть: «Посієш учинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю».

У міжособистісних стосунках розуміння суті зла й людських вад відіграє особливу роль. Особистість може тактовно вказати другові на його недолік. Тому приятні стосунки можливі лише за умови високої моральної культури кожного. Вони будуються за правилами: не зазіхати на інтереси й не виявляти байдужості до партнера; критично ставитися до себе й помічати не тільки чужі вади, а й власні недоліки; удосконалювати особисту культуру; оволодівати нормами та правилами моральної поведінки, заснованої на доброзичливості, ввічливості, принциповості й терплячості до ближніх.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що є вадодою людського спілкування?
2. Яка суть зла?
3. Чому потрібно оволодівати правилами й нормами моральної поведінки?
4. Як вплине самоконтроль на мистецтво твого спілкування?
5. Чому, на твою думку, гнів і зло пов'язані?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

МІС ІСТИНА

Красива жінка – істина відносна.
Найперша міс на конкурсі оман.
Порадниця духовним альбіносам,
коли вчиняють вірші чи роман.

У неї сукня з правди перешита,
і мозок є, завбільшки як горіх.
І вельми зручно з нею соґрішити –
вона ж сама і відпускає гріх.

Вселенська шльондра, вміє дівувати.
Під ліхтарем тупцюючи старим,
ще й святістю потрафить здивувати.
Воістину, велике діло грим!

З часів прапрадіда Гомера
аж до сьогоднішнього дня
немає кращого гримера,
ніж добросовісна брехня.

Підновлює затаскану весталку,
що продавалась біля різних ватр,
Давно пора подати у відставку.
Не ті часи. Не той театр.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яке явище описує митець у творі?
2. Чи має відносна істина право на існування?
3. Для чого її вигадали?
4. Які людські вади прикриває відносна істина?
5. Чому краса слова важлива для викриття негативних людських рис і моральних вад?

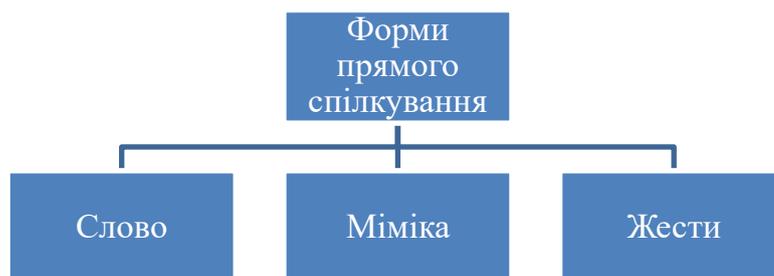
5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

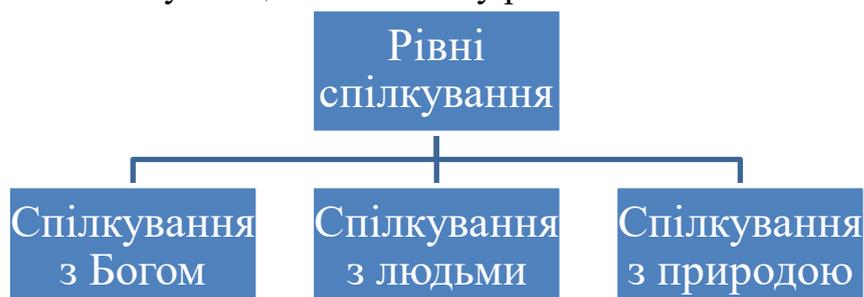
1. Риторика – наука про красномовство. Як, на твою думку, знання її правил може допомогти людині навчитися гарно виголошувати промови?
2. Яка роль говоріння в твоєму житті?
3. А в людському житті загалом?
4. Чи від краси й змісту того, що ми говоримо, залежить наше життя?

6. Розглянь схеми. Дай відповіді на запитання:

1. Чому під час прямого спілкування людина використовує різні засоби? Як вони допомагають передати інформацію?

2. Як відбувається комунікація на кожному рівні?

7. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Вино, випите в міру, веселить людину, підносить настрій, але алкоголь обертає це благо в тяжке зло для оточуючих і гине сам. Всезагальна бездіяльність щодо боротьби з алкоголізмом лише сприяє переростанню його у велике суспільне зло. Сьогодні в Україні проблема алкоголізму набуває катастрофічних масштабів. Сказано у Приповістях Соломонових: «П'яниці Божого царства не впадкують!»

II. Паління цигарок диктується потребою заспокоїти нерви, але курець насправді поневолює себе, піддаючись шкідливій звичці, що лише посилює нервовість.

3. Уяви, що з тобою перестали спілкуватися, бо втратили довіру до тебе. Що робитимеш у цій ситуації? Чи будеш намагатися повернути собі втрачену цінність спілкування й довіру людей?

8. Поміркуйте в групах:

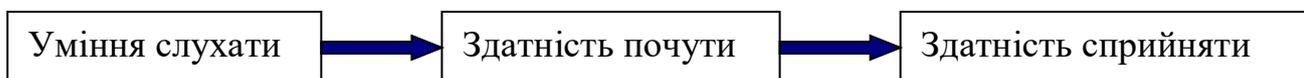
Якби у вас був шанс виступити перед Асамблеєю ООН й обговорити проблеми держави, на що б у першу чергу звернули увагу? Якою була б структура вашої промови?

9. Етичний практикум «Як бути цікавим у спілкуванні?»

1. Яке враження справляє людина, яка постійно перебиває співрозмовника або говорить сама, не дає можливості висловитися іншим?

2. Чи цікаво спілкуватися з такою людиною?

3. Поясніть схему:

4. Чи важливо вислухати точку зору свого співрозмовника?

5. Яку роль відіграють доброзичливість і толерантність під час комунікації?

6. Запропонуйте основні правила спілкування.

10. Домашнє завдання: доберіть цитати з Біблії про те, як потрібно спілкуватися.

УРОК 20. КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ.

Вірші з Біблії:

Коли можливо, якщо це залежить від вас, –живіть у мирі зо всіма людьми! Не мстїться самі, улюблені, але дайте місце гнїву Божому, бо написано: «Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» (Рим. 12:18 – 19).

Бо заплата за гріх – смерть, а дар Божий – вічне життя в Христі Ісусі, Господі нашім! (Рим. 6:23).

Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть (Мт. 5:9).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Чи завжди конфлікти виконують негативну функцію?
2. Якими можуть бути непорозуміння?
3. Чи допомагає знання суті конфлікту його запобіганню?
4. Яка думка Біблії про суперечки?

Єдність укріплює мале, сварка ж руйнує велике.

(Г. Саллюстій)

Як багато людей нас дратує, чому б нам не спробувати їх полюбити?

(Б. Ферреро)

Не виправдовуйте свої вади, краще їх виправляйте.

(І. Боско)

Словник термінів:

Конфлікт – реальні або ілюзорні, об'єктивні або суб'єктивні, по-різному усвідомлені протиріччя між людьми зі спробами їхнього емоційного вирішення.

Дезінтеграція – розпад колективу на групки під час конфлікту.

Конфліктологія – наука, яка вивчає конфлікти: їхні причини, наслідки, способи подолання й налагодження нових стосунків.

Упередження – думка, що не має фактичного підтвердження, проте часто людина сприймає її за істину.

Поміркуй над проблемою:

Наскільки сильними бувають конфлікти?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів:

за В. Хвладсом

КОНФЛІКТ... БОЯТИСЯ?

Конфлікт як ситуація, яка вказує на існування якоїсь проблеми, не завжди відіграє негативну роль. Нерідко він зумовлює пошук рішень, перехід стосунків у колективі в нову оптимальну якість. Соціально-психологічний конфлікт відбувається в сфері міжособистісних і групових взаємин виявом суперництва, активного зіткнення тенденцій, оцінок, принципів, думок, характерів, еталонів поведінки тощо. Нерідко він є реакцією на несприятливі ситуації, що травмують особистість, на перешкоди в досягненні будь-якої мети. Як один із засобів

самоствердження, конфлікт діє в людських стосунках дезінтегруюче. Тому його вважають одним із крайніх засобів їхнього регулювання.

З етичної точки зору конфлікти бувають соціально прийнятними й неприйнятними. Нині є ціла наука – конфліктологія – яка вивчає цю сферу людських взаємин. Конфлікти в школі поділяють на прості та складні. Прості вирішує вчитель без протидії учнів шляхом організації їхньої поведінки (зупинення бійки, сварки між дітьми тощо). Серед складних педагогічних суперечок за відношенням до роботи розрізняють конфлікти діяльності, конфлікти поведінки, конфлікти взаємин.

Конфлікти діяльності виникають із приводу виконання учнем навчальних завдань, його успішності. Конфлікти поведінки, вчинків – через порушення дитиною правил поведінки в школі та поза нею. Конфлікти взаємин, що виникають у сфері емоційно-особистісних стосунків учнів і вчителів, найбільш тривалі та деструктивні. Вони постають на ґрунті недоброзичливих стосунків як наслідок постійних попередніх конфліктів діяльності або поведінки, вчинків і створюють взаємно упереджене ставлення вчителя та учня.

За сферами впливу суперечки бувають мотиваційні, організаційні, міжособистісні. Мотиваційні конфлікти виникають між педагогами та учнями у зв'язку зі ставленням дітей до навчання. Вони відбуваються на межі чотирьох переломних періодів: у першому, п'ятому, дев'ятому класах та перед конкурсними іспитами до ВНЗ. Їх супроводжують невдачі, зриви, інші проблеми. Конфлікти взаємодії між учнями, між педагогами та школярами, між учителями, між викладачами та адміністрацією школи відбуваються з суб'єктивних причин. Останнім часом заявили про себе суперечки, пов'язані з запровадженням педагогічних інновацій. Уникненню, запобіганню конфліктів допомагає знання їхньої психологічної суті, структури та динаміки, ефективних способів вирішення.

Що ж про них каже Бог? Читаючи Старий Завіт, ми робимо висновок: юдаїзм як релігія досить конфліктний, бо Святе Письмо містить безліч описів суперечок і прикладів їхнього розв'язання: між Божим велінням та суб'єктивною волею особистості (Лотова дружина), у душі людини (коли Авраам приносив у жертву свого сина), між владою суспільною та Господньою. Найгостріші конфлікти, які засуджував Бог, – це відступ від моральних ідеалів, нарікання та ідолопоклонство. Проте деякі пророки, та й сам Ісус Христос, свідомо йшли на непорозуміння з суспільною думкою, щоб утвердити волю Божу. Це не завжди увінчувалося приємними наслідками. Так Ісус Христос був розп'ятий. А відомого старозавітного пророка Єремію (одного з найталановитіших провидців, автора двох книг) побили камінням у Єгипті у віці 38 років за 600 років до Різдва Христового.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. На які різновиди поділяють конфлікти в твоєму середовищі?
2. Чому вважають, що суперечка виконує позитивні функції?
3. Чи заохочують конфлікти в суспільстві? Чому?
4. Наведи приклади життєвих непорозумінь. Поміркуй, чи можна було їх уникнути?

5. Чи від кожного конфлікту буває користь?

2. Опрацюй Біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Бут. 25:27 – 34; 31:3, 17 – 18; 32:1 – 24; 34:1 – 24.

ПРИМИРЕННЯ ЯКОВА ТА ІСАВА

Ісак, який на старості осліп, повинен був благословити свого старшого сина, Ісава. Проте Яків видурив у батька благословення. Згодом, коли з полювання прийшов Ісав, обман з'ясувався, проте виправляти ситуацію було пізно: благословення дісталось Якову. Ісав запитав у батька: «Чи ти не заховав для мене благословення?» Ісак же промовив: «Що сталося – то сталося. Я зробив його паном для тебе, й забезпечив хлібом і молодим вином. А що ж тобі я зроблю, сину мій? Буде садиба твоя без ситості землі, й без роси небесної згори. І зо свого меча житимеш, і будеш служити брату своєму. Та коли постарєєшся, то зламаєш ярмо його з шиї своєї». Ісав зненавидів Якова через украдене благословення...

Яків мусив тікати в чужу землю – у Падан арамейський – до дядька Лавана, й там одружився з Лією та Рахіллю, й працював на дядька 14 років – сім років за Лію, а сім – за Рахіль. Одного разу Господь промовив до нього: «Вернися до краю батьків твоїх, а Я буду з тобою». І встав Яків, посадив своїх жінок, дітей і слуг на верблюди, й забрав усю худобу, й все майно, щоб іти до батька Ісака в ханаанський край.

Коли він підходив до своєї землі, то побачив, що йде Ісав, а з ним – чотири сотні людей. Яків розділив свій караван на два табори, й жінок із дітьми зоставив далі, а сам пішов попереду, й вклонився до землі сім разів, аж поки підійшов до брата. І побіг Ісав назустріч Якову, й обняв його, й впав йому на шию, й поцілував його. Брати заплакали. Ісав побачив жінок та дітей і запитав: «Хто то такі?» А Яків відповів: «Це мої діти, якими обдарував Бог твого раба». І промовив Ісав: «Рушаймо, а я піду обік тебе». Яків жевирішив іти зі своїм караваном. Ісав погодився: «Залишу з тобою трохи своїх людей». Яків був радісно здивований: «Чим я заслужив таку милість в очах свого пана?» І вернувся того дня Ісав до Сеїру.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому Ісав розгнівався на Якова?
2. Куди втік Яків?
3. Чи засуджував Бог Якова? Чому?
4. Чи довго тривала втеча Якова?
5. Чому Ісав вирішив не карати брата, а помиритися з ним?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

ПОКРОВИТЕЛЬ УКРАЇНИ

1802 року указом московського царя Лівобережну Україну було поділено на дві губернії: Чернігівську та Полтавську, які разом утворювали Малоросійське генерал-губернаторство з адміністративним центром у Полтаві. Із 1816 року генерал-губернатором став князь Микола Григорович Рєпнін – освічений і

ліберальний високопосадовець, який чимало зробив для добробуту всіх верств українського суспільства. З Україною він був пов'язаний і раніше через свою дружину Варвару Олексіївну Розумовську, онуку гетьмана Кирила Розумовського, із якою одружився 1802 року. Наречена отримала в спадок маєток Яготин Переяславського повіту, де було збудовано палац і чудовий парк. У цій гетьманській садибі Рєпніну довелося доживати віку. Сюди в 1840-х роках частенько навідувався в гості Тарас Шевченко, котрий приятелював із донькою Рєпніна Варварою. Великий Кобзар із пошаною, навіть із пієтетом ставився до князя.

Керуючи колишньою Гетьманщиною протягом 18 років, Микола Рєпнін щиро дбав про інтереси українського населення, селян-кріпаків і малоросійських козаків. Він сповідував європейські ідеї просвітницької держави, обов'язком якої була турбота про підлеглих і забезпечення гармонійного розвитку всіх станів. Так 3 січня 1818 року, відкриваючи в Полтаві дворянські вибори, Микола Рєпнін виголосив промову, у якій порадив дворянству дбати про поліпшення долі своїх кріпаків. А 31 липня 1831 року князь звернувся до царя Миколи I із листом, у якому клопотався про зменшення податків для українських селян-кріпаків.

Заслугують на увагу й заходи Миколи Рєпніна з полегшення долі козаків, обтяжених податками та рекрутськими наборами для служби в московській армії. Так, коли в 1830–1831 роках спалахнуло польське повстання проти Москви, імперський уряд звернувся із закликом сформувати вісім кінних козачих полків для його придушення. Проте князь Микола Рєпнін не погодився й апелював до Миколи I з листом «Об обращени малороссийских козаков к первобытному их воинственному состоянию». Уряд не задовольнив прохання князя, а козацькі полки було відкликано з походу й переведено на Кавказ, де їх розселили серед Терського козачого війська.

Ходили чутки, що Миколу Рєпніна проголосять гетьманом України. Це викликало тривогу царя Миколи I, який не долюблював князя, бо той не прибув на його коронацію, й спричинило його усунення з посади. Він мусив виїхати за кордон, звідки повернувся до Яготина лише 1842 року. Народ зустрічав його з хлібом та сіллю.

У Яготині князь Микола Рєпнін помер 7 січня 1845 року. Незважаючи на страшні морози й хуртовину, місцеві селяни проводжали його тіло до далекого Густинського монастиря; похоронна процесія нагадувала похід. За часів правління Миколи Рєпніна Малоросія була остаточно позбавлена автономії. Проте щире вболівання князя за долю українського народу було можливим і в часи імперського гніту.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як був пов'язаний з Україною князь М. Рєпнін?
2. За що його шанував великий поет Т. Шевченко?
3. Чи схвалював князь М. Рєпнін існування кріпацтва?
4. Чи можна вважати його діяльність конфліктом із керівництвом?
5. Чи прийнятні для тебе суперечки з владою? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

БАЛАДА ПРО ЗДОРОВИЙ ЦИНІЗМ

Це ж треба мати в голові олію,
щоб після цього вірити в святе.
Хотів Рахіль – тобі підсунуть Лію.
Обняв, розчуливсь, а воно – не те.

Вона лежить, нелюблена, під боком.
Вона жадає ласки, Боже мій!
Цей перестарок з більмуватим оком,
і сірі вії кліпають, як міль.

В очах у неї плавають медузи,
і стан годиться лиш для фартуха.
Ти не тулись до мене, ти не дуже,
воно мені – як вірність реп'яха.

На другий день до тестя прийде Яків
– Я ж так любив, за що мені цей біль?
А тесть йому: – Чого б ото я якав?
Яка різниця – Лія чи Рахіль?

– Яка різниця, о, яка різниця?!
Старезна торбо, напхата грішми!
Рахіль – це мрія, Лія – це спідниця
І це з Рахіллю знаємо лиш ми.

...Вона тоді стояла при колодязі.
Ішов я спраглий спрагою пустель.
Це доля у шарлатовому одязі
мені у вічі глянула.
– Пусте!

– А я кажу: стояла при колодязі!
Я їй вклонився і забув слова.
Я воду пив з долоні, як із лотоса.
То ж як я тепер житиму?
– Дива!

Ти ще дурний, скажу тобі по совісті.
У тебе вітер свище в голові.
Рахіль – це блаж, а Лія – це пасовиська.
Втім, одроби, то матимеш їх дві.

– Що ж, одроблю, сім літ – і не оглянусь.
Мої обидві, добрий епілог.

...А цікаво, як цілує Янус?
Навперемінку чи одразу двох?

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Який конфлікт описує автор у творі?
2. Між ким він відбувається?
3. Як можна примирити сторони конфлікту?
4. Як вирішили суперечку за логікою біблійної оповіді?
5. Чи переживав ти конфлікт із собою?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Чому конфлікти настільки бентежать суспільство?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Коли двоє не можуть дійти згоди, то домовляються, щоб їх розсудив хтось інший, неупереджений. Чи варто користуватися думкою такого авторитету у вирішенні конфліктної ситуації?

II. У первісному суспільстві, коли все, що було: списи, луки, стріли, м'ясо тварин, плоди землі і лісу і сама земля і ліс – було загальним, людям вистачало «чистого» авторитету найбільш досвідчених мисливців і збирачів. Але коли з розвитком виробництва виникла приватна власність, а отже, й нерівність, для підтримки нових порядків потрібна була влада, що спирається на силу. З тих пір поряд із авторитетом, прислухатися до якого ніхто не зобов'язаний, існує авторитет людей і установ, чії розпорядження зобов'язаний виконувати кожен під загрозою покарання.

Який авторитет, на вашу думку, має більш правомірне існування?

III. Дуже погано, коли прагнуть всіляко підняти авторитет людини, яка його вже втратила: недбало працює, негідно поводить. Не варто плекати особливу повагу до когось лише на тій підставі, що ця людина обіймає значну посаду. Адже не посада, не місце обумовлює людину, а навпаки: людина прикрашає місце. Ті, хто забув цю істину, часто сприймають критику на свою адресу як підірвання свого авторитету. Критика – це вказівка на помилки й недоліки людини, й вона авторитету не додає, але якщо критика справедлива, то потрібно виправлятися.

Чи ти розумно користуєшся своїм авторитетом? Чи виявляєш повагу до чужого? Чи доводилося тобі когось критикувати? Чи критикував ти когось у розумних рамках? Як ти сприймаєш критику на свою адресу? За що тебе найчастіше критикують?.

7. Поміркуйте в групах:

Чи існують ефективні шляхи уникнення конфліктів у класі, групі, школі, місті, суспільстві, державі? Які саме?

8. Етичний практикум «Як долати конфлікти з людьми та з собою?»

1. Чому виникають суперечки?
2. Чи конфліктна ти людина?

3. Як намагаєшся уникати суперечок?
4. Якщо конфлікт виник, як його долаєш? Чи першим робиш крок до примирення?
5. Чи виникають суперечки з собою? Як їх вирішуєш?
6. Запропонуй орієнтовну пам'ятку «Шляхи розв'язання конфліктів».

9. Домашнє завдання:напишіть твір-роздум на тему: «Типи конфліктів у нашому суспільстві»або «Чи засуджує Бог сторони конфлікту?»

УРОК 21. ДАВАТИ ТА ПРИЙМАТИ. УМІННЯ БУТИ ВДЯЧНИМ

Вірші з Біблії:

Я вам усе показав, що, працюючи так, треба поміч давати слабим, та пам'ятати слова Господа Ісуса, бо Він Сам проказав: Блаженніше давати, ніж брати! (Дії. 20:35).

Хто милостивий до вбогого, той позичає для Господа, і чин його Він надолужить йому (Пр. 19:17).

Небо звіщає про Божу славу, а про чин Його рук розказує небозвід (Пс. 18:2).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Чому потрібно бути вдячним?
2. Як дарувати подарунок?
3. Як його приймати?
4. Чому вдячність співвідноситься з вірою в Бога?

Вдячність – мов місяць: коли в повні, тоді прегарний.

(Плутарх)

Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом.

(Л. Костенко)

Даром є ти, а не речі, які ти приносиш.

(Б. Ферреро)

Єдиний справжній дарунок – частка себе.

(Б. Ферреро)

Таємниця вміння дарувати любов у тому, щоб навчитися жити, приймаючи її від Того, Хто є Сам Любов.

(М. Лукадо)

Словник термінів:

Вдячність – уміння належно оцінити всяку виявлену до нас уважність, усяке зроблене нам добре діло. Вона має велику суспільну вартість, бо підтримує в людях бажання робити добро іншим.

Дарунок – предмет чи послуга, яку надає одна людина іншій безкорисливо, мотивуючись почуттями дружби та любові.

Праведність – прагнення людини свідомо уподібнитися до Бога шляхом виконання Його Закону.

Зло – це умисні чи ненавмисні логічні помилки, які людина робить тоді, коли уявляє добро й добрі наслідки своїх справ там, де їх нема або ж їх нівелює завдана шкода.

Звичка – основа поведінки людини, яка переконалася в правильності тих чи тих вимог чи в прийнятності задоволення тих чи тих потреб, виконує їх підсвідомо чи свідомо – зусиллями волі та самоконтролю. Звичка – одна з найбільш соціально цінних поведінкових стереотипів особи.

Проказа – невиліковна хвороба древнього світу, яку вважали карою Божою за неморальне життя.

Поміркуй над проблемою:

Чи дякуєш ти домашнім за добрі справи й гарно проведений час? Чому?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

ДЯКУЙМО ЗА ВСЕ

Японське прислів'я каже: «Посієш учинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю». Наші добрі діяння – це не тільки здатність впливати на довкілля й ближніх, це ще й вміння захоплюватися ними й бути вдячним. Вдячність – одна з найголовніших рис характеру, яку Бог високо цінує. Насамперед потрібно бути вдячними Творцеві, Який покликав нас до життя, а також батькам, які є Господніми апостолами для нас.

Коли ми найчастіше дякуємо? Коли приймаємо подарунки на День народження або на Новий рік. У нас і в наших ближніх з'являється хороший настрій і незмінна посмішка до вух. Адже дарувати потрібно тільки з хорошим настроєм. Подарунок повинен бути цінним та потрібним насамперед винуватцю торжества. Коли вам щось дарують, ви маєте щиро подякувати цій людині. Адже невдячність – найбільш ганебна, найбільш неприємна риса людського характеру.

Тепер замислимося. Бог дав нам цінний подарунок – життя. А як ми дякуємо Йому? Потрібно завжди робити це в молитві. Як сказав Господь наш Ісус Христос, більше щастя давати, ніж брати. Адже життя – це найвища цінність, і не потрібно дорікати Богу за те, що Він дав її тобі. Згадаймо праведника Йова, якого спокушав Сатана, посперечавшись із Богом про його праведність. У своїх стражданнях, навіть коли від нього відвернулися друзі, він зробив тільки одну помилку: прокляв день свого народження. А Господь каже, що цього не слід робити. Зрештою, Бог після всіх випробувань пробачив Йова, дав йому нове багатство й нову сім'ю, й праведник закінчив життя своє в мирі. Берімо й ми приклад із цього угодника й навіть перед лицем страждання не відвертаймося від Господа!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як ми маємо дарувати комусь подарунок?
2. Як ми повинні приймати його від когось?
3. Як потрібно виявляти свою подяку Богу?
4. Чому вдячність вважають однією з найкращих рис людського характеру?
5. Чи ближні мають за що дякувати тобі?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

2 Цар. 5:1 – 27.

ВДЯЧНІСТЬ СИРІЙЦЯ

Начальник сирійського війська Нааман був видатним і поважаним, бо здобув перемогу над ближніми племенами. Він був дуже хоробрий, але прокажений. Мала єврейська дівчина, яка прислужувала жінці Наамана, сказала до своєї пані: «Ох, коли б пан мій побував у того пророка, що в Самарії, то він вилікував би його від прокази його!» Нааман подумав, що в цьому може бути порятунок. Він

переказав слова дівчинки своєму цареві, а той написав листа до царя Ізраїлю з проханням вилікувати воєначальника. Нааман узяв із собою десять талантів срібла та шість тисяч шеклів золота, й десять змін одежі, бо сподівався на швидке зцілення.

Ізраїльський цар, прочитавши такого листа, подумав, що сирійці хочуть завоювати його народ. Коли про це почув пророк Єлисей, то передав через слуг, щоб Нааман прибув до нього й став при вході дому. І послав Єлисей до нього слугу, говорячи: «Іди вимийся сім разів у Йордані, йзагоїться тіло твоє, й очистишся». Спочатку Нааман не повірив і розгнівався. Проте раби його вмовили, й він занурився в Йордан сім разів, як сказав Єлисей, Божий пророк. І став чистий!

Нааман повернувся до пророка, щоб подякувати за зцілення. Та Єлисей відказав: «Як живий Господь, що стою перед лицем Його, я не візьму!» А воєначальник дуже просив пророка прийняти дарунок, та він відмовився. Нааман сказав: «Твій раб не буде вже приносити цілопалення та жертву іншим богам, а тільки Господеві!»

Гехазі, слуга Єлисея, подумав: «Мій пан стримав сирійця Наамана від дарів. Побіжу за ним і візьму щось від нього!» І наймит погнався за воєначальником. Нааман побачив його, зіскочив із воза й сказав: «Чи все гаразд?» А той відказав: «Гаразд! Пан мій послав мене, говорячи: «Ось тепер прийшло до мене з Єфремових гір двоє юнаків, пророчі сини. Дай їм талант срібла та дві зміни одежі!» Нааман дав ці речі своїм слугам, а вони понесли їх до дому Гехазі.

Коли слуга повернувся, Єлисей запитав його: «Звідки ти?» А той відказав: «Нікуди не ходив твій раб – ні туди, ні сюди». І сказав пророк: «Чи моє серце не ходило з тобою? Невже настав час брати срібло та одежі? Тож Нааманова проказа нехай приліпиться до тебе та до насіння твого навіки!» І Гехазі вийшов від Єлисея прокажений, побілівши, як сніг!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Ким був Нааман?
2. Чому він вирішив лікуватися в пророка Єлисея?
3. Що подумав цар Ізраїлю? Чому?
4. Що вчинив слуга пророка? Чому?
5. У чому переконався Нааман? У чому ти можеш пересвідчитися, прочитавши цю оповідь?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

Людмила Рогожина

ЛЕГКЕ ЖИТТЯ ЗА ЗЕЛАНДОМ

Що робити в таких ситуаціях, коли настрій швидкопогіршується і стає не те що поганим, а зовсім жахливим. Здається, всі навколо ніби змовилися і завдають неприємностей. У такі моменти нам здається, що життя валиться. Як повернутися знову в гарну форму? Нещодавно я прочитала в книзі Вадима Зеланда «Вперед у минуле!» дуже цікаві та дієві способи позбавлення від поганого настрою у формі гумористичної гри. Автор назвав ці способи «інверсія реальності».

У екстремальних умовах працює закон: хочеш жити – вмій сміятися.

Суть гри з несприятливими обставинами полягала в тому, щоб перевернути ставлення до ситуації з ніг на голову, тобто виконати свого роду інверсію. Якщо людині погано, то вона страждає, тривожиться, гнеться під тягарем проблем. А правила гри диктують, що треба зробити зовсім навпаки. Коли ти одержуєш двійку чи навіть одиницю, то в той день слід відсвяткували мою перемогу, повеселитися на славу. А наступного дня перездасиоцінку на найвищий бал. Ось і все. Можеш не сумніватися, це не вигадка. Якщо інверсія виконана якісно, результат не змусить себе чекати.

Ну, а якщо настрої настільки погані, що інверсію робити просто не під силу? Тоді треба зробити собі настрої ще гірший, довести його до гротеску, до цілковитого абсурду. Це принцип цілковитого контрасту. Коли в тебе депресія, краще покласти на допомогувеселої компанії. Але коли тисамітник, тобі доведеться справлятися з цим самому. Способи – це вже як тобі подобається. Жарти вбік. Що при цьому відбувається? По-перше, відразу ж зникає важливість того предмету, про який ви думаєте. По-друге, поліпшується настрої, і життя стає набагато легше і веселіше, все сприймається з гумором, а проблема стає взагалі не проблемою.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому важливо навчитися давати раду з проблемами самостійно?
2. Які є психологічні методи зняття важливості проблем?
3. Слід усвідомити, що цими методами слід вирішувати тільки ті ситуації, які від тебе не залежать... Чи погоджуєшся ти з цією думкою?
4. Чи є серед твоїх рідних чи знайомих люди, які постійно жаліються на свої проблеми? Як на твою думку, навіщо вони це роблять?
5. Чи є серед твоїх знайомих чим в сім'ї люди, які дуже добре справляються з проблемами? Які риси їхнього характеру тобі хотілося б наслідувати?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Г. Сковорода

СОБАКА ТА КОБИЛА

(байка)

Кобила, що привчена була носити ношу, дуже цим чванилася. Вона страшенно не любила Меркурія, мисливського собаку, – і, прагнучи його забити, щоразу намірялася на нього задніми копитами.

– Чим я завинив, пані Діано? – говорив собака кобилі. – Чому я вам такий бридкий?

– Негіднику!.. Тільки я починаю носити при гостях ношу, як ти найголосніше від усіх регочеш. Хіба тобі моє вміння смішне?

– Перепрошую, пані, я зізнаюсь, що мене смішить навіть добре діло, коли воно не природжене.

– Чого ти чванишся природою? Хіба не знаєш, що я навчалася в Парижі? І чи тобі втямити те, що *Arsperficitnaturam*?* А де і в кого вчився ти?

– Матінко! Коли вас учив славний патер Піфікс**, то мене – сама природа. Можливо, саме тому заняття моє не смішне, а похвальне.

Діана хотіла була хвицнути собаку, та мисливський пес подався геть.

Сенс байки полягає в тому, що без природи – як на манівцях: що далі йдеш, то більше заплутаєшся. Природа – вічне джерело бажання. Ця воля спонукує до досвіду. Досвід – батько мистецтву, знанню та звичці. Звідси пішли усі науки, і книги, і вправності. Неприроджене діяння завжди позбавлене чогось таємного. Але це таємне є розум... Пані Діана, як надмір навчена, але не досить розумна тварина, зволила спитати: «А коли немає природженості, тоді скажи, будь ласка, що може зробити навчання досконалим?» Треба знати, що світлицю без основи і стін покрівлею крити не годиться.

*Arsperficnaturam (лат.) – мистецтво вдосконалює природу.

**Піфікс – велика мавпа.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому кобила не подякувала собаці за науку?
2. Чи собака повинен був після цього ставитися до кобили по-дружньому?
3. Чи усвідомлювала кобила, що її праця не дає їй радості?
4. Може, цим двом істотам краще було б примиритися й не загострювати конфлікт?
5. Чи часто ти в своєму оточенні бачиш ситуацію, коли один працює, а інший збоку сміється? Що ти про цю ситуацію скажеш із позиції Біблії?

5. Рубрика «Голос народу».

Пропонується гра в інверсію. Суть гри полягає в тому, щоб перевернути ставлення до ситуації з ніг на голову, тобто виконати свого роду інверсію. Якщо людині погано, вона страждає від проблем. А правила нашої гри стверджують, що треба зробити навпаки. Наприклад: «Я пережив дуже радісне розчарування! Справа в тому, що трапилася надзвичайно щаслива біда!», «Сталось щось непоправне, чому мої справи одразу пішли вгору!», «Якийсь симпатичний джентльмен на своїй машині чарівно облив мене брудом!», «Усі мої спроби були марними, і це стало запорукою успіху!», «Вона мене не любить! Ні, це дуже добре, щоб бути правдою! Зараза майстерно прикидається!», «Він мене кинув! Я ржала, як Будьонівська коняка!» І так далі, в тому ж стилі, з усілякими витонченнями.

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Твій друг вважає, що в усіх життєвих питаннях йому «не треба жодного авторитету», він поводить себе самовпевнено, вперто, чванливо й загалом малопривабливо. Інший твій друг безглуздо тремтить перед усіма авторитетами, схиляється перед зірками естради. Яка позиція в житті більш правильна, на твою думку? Чому?

II. Якимось нас мав бути іспит із предмета «теорія ймовірності». Викладач – страшна людина. У студентському гуртожитку ми з приятелями думаємо, як виправити ситуацію. Хтось подав ідею всю ніч різатися в преферанс, і її прийняли. Я тоді сказав: ні, хлопці, для мене це вже занадто, я пішов спати. Але

«джентльмени»одягли костюми з краватками і вирішили грати без мене. Вранці я їх застав за тим же столом. На іспиті у них нічого не вийшло. Вони отримали по трійці. Зате в мене... двійка. Як вони мені заздрили! Вони з трепетом випитували: як мені це вдалося? А я ходив із гордо піднятою головою:«От бачите! Я ж вам казав!»У той день ми з розмахом відсвяткували мою перемогу. Повеселилися на славу. А наступного дня я пішов і перездав іспит на п'ять.

Що, цікава інверсія? А як би ти вчинив на місці цих веселих студентів?

III. У дівчини депресія. Проте дівчина вирішує довести ситуацію до абсурду й більше ніколи не повертатися до цих руйнівних почуттів. Із цією метою вона задіює механізм контрасту. Вона одягається у все чорне і оголошує, що в неї траур. Усі підходять, висловлюють їй співчуття, цікавляться, як вона вирішила покінчити з собою й коли це станеться. Нарешті присутні починають голосити, підвивати, заламувати руки, пародіюючи ситуацію похорону. Зрештою присутнім стає дуже смішно. З депресією покінчено!

Звичайно, все просто, якщо є така весела компанія. А що робити, коли людина сама?

7. Поміркуйте в групах:

Якими методами слід розвивати свою вдячність? Чи вдячність може бути різною залежно від особи – це родич чи знайомий, чиновник, сусід, президент чи Бог?

8. Розглянь принципи віддачі та прийому, поясни, як їх розумієш.

Принципи віддачі та прийому:

1. Чим більше віддаєш, тим багатшим робишся.
2. Більше щастя давати, ніж брати.
3. Даючи щось, роби це з любов'ю, щиро та безкорисливо, не чекай подяки.
4. Роби діла милосердя.
5. Не накопичуй усе для себе, ділися з ближнім.
6. Роби добро таємно, непомітно для інших, не возвеличуй себе.
7. Приймаючи щось, не забувай подякувати.
8. Дякуй постійно Богові, бо Він дав тобі все.
9. Працюй над собою, вдосконалюйся, розвивай таланти, бо вони – дар Господній.

9. Прочитай молитву подяки. Подумай, за що ти би хотів подякувати Богові?

Уседобрий Боже! Від щирого серця дякую Тобі за все добро, яким мене наділив. Дякую за поживу й здоров'я, дякую за Твою опіку та незчисленні ласки. Дякую за все, що я отримав завдяки заслугам Твого Єдинородного Сина Ісуса Христа, мого найдорожчого Спасителя.

10. Етичний практикум «Як ставитися до матеріальних благ?»

1. Які цінності важливіші для людини: матеріальні чи духовні?
2. Чим загрожує прив'язаність до матеріальних благ?
3. Чи може багата матеріально людина бути духовною? У чому це

проявляється?

4. Поясніть слова Ісуса: «І ще вам кажу: Верблюдові легше пройти через голчинеушко, ніж багатому в Боже Царство увійти»(Мт. 19:24).

5. Як ви розумієте слова Ісуса: «Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопуються й викрадають» (Мт. 6:19)?

6. Як правильно розпоряджатися матеріальними благами?

7. Чи потрібно дякувати Богові за матеріальні цінності?

11. Домашнє завдання:напишіть твір-мініатюра «Вдячність перетворює життя».

УРОК 22. УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Вставте пропущені слова в текст:

1. Так-бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, але мав вічне (Ів. 3:16).
2. Бо ви, браття, на волю покликані, але щоб ваша воля не стала приводом догоджати тілу, а з служити один одному! (Гал. 5:13).
3. А Бог доводить Свою до нас тим, що Христос за нас, коли ми були ще грішниками (Рим. 5:8).
4. Усі ми блудили, немов ті, розпорошились кожен на власну дорогу, –і на Нього Господь поклав усіх нас! (Іс. 53:6).
5. Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за своїх (Ів. 15:13).

2. Дайте розгорнуту відповідь на питання:

1. Навіщо диявол спокушав Ісуса?
2. Яка роль покори Богу у формуванні характеру людини?
3. Чи хотілося б вам, аби ваші гріхи були пробачені так само легко, як Маріїні?
4. Що вчинив слуга пророка Єлисея, коли до нього приїхав Нааман? Чому?
5. Яка головна ознака особистості?
6. Чому, на вашу думку, потрібна співпраця волі Божої з людською?
7. Які види авторитету існують?
8. Хто такі друзі, знайомі, приятелі?
9. Які чесноти проявляються в спілкуванні?
10. Чому вважають, що конфлікт виконує позитивні функції?
11. Як потрібно виявляти свою вдячність Богу?
12. Чому вдячність уважають однією з найкращих рис людського характеру?
13. Назвіть чинники, які впливають на формування характеру дитини.

3. Поясніть, як ви розумієте біблійну цитату:

1. Господь добрий та праведний, тому грішних навчає в дорозі, –Він провадить покірних у правді, і лагідних навчає дороги Своєї! (Пс. 24:8 – 9).
2. Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому, бо написано: «Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» (Рим. 12:19).
3. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть (Мт. 5:9).
4. «Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопуються й викрадають» (Мт. 6:19).

РОЗДІЛ IV. МОЛОДЬ І ХРИСТИЯНСЬКА КУЛЬТУРА

УРОК 23 – 24. ХРИСТИЯНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

Вірші з Біблії:

Благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що великою Своєю милістю віродив нас до живої надії через воскресіння з мертвих Ісуса Христа (1 Петр. 1:3).

...аж Дух з височини проллється на нас, а пустиня в садок обернеться, а садок порохований буде за ліс! (Іс. 32:15).

Бо де скарб твій, – там буде й серце твоє! (Мт. 6:21).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що таке християнська культура?
2. Як свобода віросповідання впливає на християнські культурні цінності?
3. Як християнський світогляд дає відповідь на головні питання буття?
4. Чи є відмінність між церковним і світським життям (за Біблією)?

Культурне надбання збиралося впродовж тисяч років, а гублять його окремі за лічені секунди

(П. Куліш)

Словник термінів:

Культурний пласт – морально-духовний та матеріальний прошарок культури певної епохи, що проявляється в творах мистецтва, знаряддях праці та речах побутового вжитку.

Парадигма цінностей – набір цінностей і морально-духовних понять, що має ієрархію й піддається систематизації.

Християнська культура – результат праці поколінь послідовників християнської віри, сліди якого є в мистецтві, науці, побуті, традиціях, звичаях й обрядах. Її традиційно ототожнюють із культурою європейської цивілізації.

Християнські цінності – любов, віра й надія, рівність, взаємоповага, покора, толерантність, сміливість, ретельність, щирість та інші позитивні якості, які мотивує християнське вчення, викладене в Новому Завіті. Вони пов'язані з іменем Ісуса Христа, Який утверджував їх Своїми проповідями.

Християнський світогляд – сприйняття світу через набір християнських цінностей.

Ієрархія – підпорядкування менш значущого більш значущому.

Актуалізація – постійне й активне повторення вчень, стереотипів, ідеологічних позицій із їхнім оновленням та повторним усвідомленням.

Актуальність – усвідомлена важливість чогось-небудь.

Європейська цивілізація – цивілізація, яка виникла в Середземноморському регіоні, сформувалася внаслідок закономірностей розвитку під впливом спільних культурних цінностей і традицій, має сталі тенденції взаємодії між культурами окремих народів і відзначається християнським світоглядом.

Поміркуй над проблемою:

Чому віра в Ісуса Христа настільки важлива для європейської цивілізації?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

СВІТОГЛЯДНА ПРИЗМА

Християнська культура утворилася в I ст. як наслідок діяльності Ісуса Христа. Нове вчення несло спасіння для всіх верств населення, тому значно поширилося. Христос та апостоли проповідували рівність язичників з ортодоксальними євреями. Це вчення репрезентувало такі культурні цінності, як-от: унікальність людини, її свобода, гідність, рівність, братерство, взаємодопомога, покора. Вони прийнятні для кожного й закладають фундамент для духовного зростання, а отже – для розбудови суспільства й культури на моральних засадах. Християнські набутки постійно актуалізуються в діяльності видатних митців і мислителів. Християнська парадигма цінностей утворює світогляд тисяч людей. Історично склалося так, що християнство – провідна релігія європейської цивілізації.

Християнські цінності визначали її історію століттями. Нині їхня актуальність зумовлена свободою віросповідання. Тому вибір людини стає більш усвідомленим, а її переконання – міцнішими. Учені відзначають необхідність формування нових моральних засад у нашому суспільстві на базі християнського світогляду.

Згідно з ієрархією цінності поділяють на: абсолютні, особистісні, родинні, громадянські, національні тощо. Усі вони закорінені в світогляді людини, ним зумовлені, вмотивовані й розподілені за рангом. Кожне переконання, християнське чи ні, намагається відповісти на три запитання: 1. Звідки ми з'явилися? 2. Що не так зі світом? 3. Як це виправити? Християнський світогляд знаходить відповідь у Біблії: 1. Ми – Божі творіння, призначені правити світом та спілкуватися з Богом. 2. Ми згрішили проти Господа й піддали весь світ прокляттю. 3. Бог викупив світ через жертву Ісуса Христа, й колись поверне творінню його початковий бездоганний стан. Цей погляд веде нас до віри в моральні абсолютні, чудеса, людське достоїнство й можливість викупу.

Він різнобічний і впливає на кожну сферу життя – від фінансів і політики до моральності й мистецтва. Істинне християнство – це більше, ніж набір церковних понять. Біблія ніколи не проводить відмінності між «релігійним» і «світським» життям – існує тільки християнське життя. Ісус проголосив: «Я – дорога, й правда, й життя» й, зробивши це, став нашим світоглядом.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як християнські цінності вплинули на розвиток європейської цивілізації?
2. Який світогляд вони утворюють? Які його риси?
3. Коли й як відбувається культурно-творча діяльність?
4. Чому багато людей сприйняло християнські цінності?
5. Чи приймаєш їх ти? Чому?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Дії. 10:9 – 23.

НЕБЕСНА СКАТЕРТИНА

Апостол Петро вдома, перед тим як вирушити до міста, вийшов на горницю, щоб помолитися, приблизно о шостій годині. Він був дуже голодний. Коли слуги квапливо готували вечерю, на нього найшло захоплення, й проповідник побачив, що небо відкрите, і якась посудина, прив'язана за чотири кінці, спускалася додолу, немов велике простирадло. Петро заглянув у неї й побачив, що там знаходилися всякі копитні й плазуни, й небесні птахи. Якийсь голос промовив до апостола: «Устань, Петре, заколи й їж!» А він відказав: «Ніколи, Господи, бо я не їстиму нічого огидного чи нечистого!» Голос тричі промовив до нього: «Що від Бога очищене, не вважай за огидне!» Потім посудина знову піднялася на небо.

Коли Петро розмірковував, що б означало видіння, то побачив, що посланці від римського сотника Корнилія, розпитавши дорогу, спинилися перед його ворітьми й питали: «Чи тут живе Симон, що зветься Петро?» Дух Святий промовив до апостола: «Онде три чоловіки шукають тебе. Піди з ними без жодного сумніву, бо то Я їх послав!»

Петро, зійшовши до них, промовив: «Ось я, Петро, кого ви шукаєте. Чому ви прийшли?» А вони відказали: «Сотник Корнилій, муж праведний та богобійний, доброславний у видінні побачив святого Ангела, який сказав покликати тебе та послухати слів твоїх». Тоді Петро позвав і гостинно прийняв їх. А наступного дня він устав та й із ними пішов; разом із ним пішли також декілька братів із Йопнії.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що пропонував апостолові Петру голос?
2. Чи пішов він на компроміс? Чому?
3. Чому голос звертався до апостола Петра тричі?
4. Чому він так ретельно проповідував серед язичників?
5. Чи легко підкорятися Господеві всупереч власним переконанням?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

Ганна Савельєва

Сергій Гриваченко

ЩО НАМ ДАЄ ЛЮБОВ ДО СЕБЕ?

Любов до іншої людини починається з любові до себе. Правда, знайомий вислів? Багато хто погоджується, але дехто вважає любов до себе проявом егоїзму? Людина, яка не сприймає якусь частину себе – тіло, лице, розум або риси характеру, найчастіше поводить себе невпевнено. До кого тягнуться люди в компанії або в колективі? До тих, хто щасливий, спокійний, тримається відкрито, доброзичливо. Така людина любить себе. Любити себе не означає закривати очі на свої недоліки – вони є у всіх і в кожного, однак любов до себе дає людині сили впоратися зі своїми проблемами тому, що вона почувається гарною, сильною і розумною – господарем свого життя, а не тріскою на хвилях океану.

Як і всі психологічні особливості, «нелюбов до себе» родом із дитинства. Вона може розвинути через те, що мама крихітної дитини мало його цілує, хвалить, і все це маля засвоює, така інформація записується в підсвідомості й залишається там на все життя! Часто деякі повні жінки соромляться свого тіла, почувають себе

скуто й незатишно, коли на них дивляться інші люди. Однак є товстушки, які впевнено носять бікіні, веселяться й танцюють на дискотеках, їх люблять і вдома, і на роботі. І все це тому, що одні люблять себе, а інші – ні. Це стосується й чоловіків також.

Часто людей, які діють у власних інтересах, називають егоїстами. Однак егоїст егоїсту різниця, межу між розумним і злісний егоїстом видно всім оточуючим. Злісний егоїст використовує людей у своїх інтересах, він не має почуття жалю, в нього немає справжніх друзів, а заздрість – вірна його супутниця. Розумний егоїст завжди готовий до співпраці, і якщо потрібно, він здатен піти на компроміс.

Що ж робити тим людям, які почувають себе невпевнено? Звичну поведінку міняти досить важко, але можливо! Соціальні психологи помітили, що зміна внутрішніх установок (переконань) людини призводить до зміни її поведінки. Доведено і протилежне – змінюючи поведінку, ми впливаємо на свої внутрішні установки. Розглянемо на прикладі – як поводить себе дівчина, яка соромиться своєї зовнішності – дуже невпевнено: сутулиться, не дивиться в очі, уникає контактів із оточуючими, ховаються за спину подруг, пози та жести закриті, скуті, від них часто можна почути слова «Не знаю», «Не хочу». Люди, спілкуючись із такою дівчиною, підсвідомо рівні відчують її непевність. Така поведінка характерна не тільки для дівчат, а й для юнаків і дорослих. Всі невпевнені в собі люди однакові.

Як можна змінити себе? Є два шляхи: «працювати» над любов'ю до себе, переконатися, що ти гарний, розумний та ін., впевненіше поводитися – тобто спочатку змінити установки (не любив себе, а потім полюбив), які спричиняють зміну поведінки. Другий шлях – спочатку змінювати поведінку, тобто імітувати впевнених людей, переймати їх контури рухів, жести, слова, що зрештою призведе до зміни установок щодо своєї зовнішності, розуму або чогось ще.

Це лише схема, але вона працює, й багато людей, які одного разу вирішили змінити свою неконструктивну поведінку, зробили це, й перемога принесла їм багато чого. Щоб отримати гарну роботу, домогтися вищої зарплати, знайти гідного супутника життя, розширити коло друзів – потрібно стати впевненим у собі, полюбити себе. Недарма великою популярністю навіть серед успішних людей користуються тренінги особистісного росту, тренінги соціальних умінь і ефективного спілкування.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яка людина може привернути до себе увагу?
2. Звідки бере початок нелюбов до себе?
3. Чи може й чи повинна любити себе людина, яка має недоліки фігури, обличчя чи характеру?
4. Чи є в тебе якісь недоліки?
5. Чи є в твоєму оточенні людина, яка себе не любить? Як вона виглядає? Що б ти хотів поради йти їй?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

М. Реріх

ЗАКЛЯТТЯ

Отець – вогонь. І Син, і Дух також.
Три рівні, нероздільні.
І полум'я, і жар – то серце їх.
Вогонь – і очі їх.
І вихор полум'я – вуста їх.
Полум'я Божества – вогонь.
Лихих спалить вогонь.
Полум'я лихих обпалить.
Полум'я лихих застереже.
Лихих очистить.
Зігне стріли демонів.
Отрута змія най зійде на лихих!
Тигр, орел, лев пустельного поля!
Від лихих бережіть!
Змієм ти звийся, вогнем опалися,
Згинь, пропади, лихий.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як змальовано образи божеств?
2. Що символізує собою вогонь?
3. На кого він спрямований?
4. На твою думку, це язичницька, чи християнська поезія?
5. Чи мають надію язичники врятувати свою душу?

5. Рубрика «Голос народу».

Прочитай молитву й дай відповіді на запитання.

СИМВОЛ ВІРИ

Вірую в єдиного Бога Отця, вседержителя, творця неба й землі, всього видимого й невидимого.

І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, Єдинородного, від Отця рожденного перше всіх віків. Світло від Світла, Бога Істинного від Бога Істинного, рожденного, несотвореного, єдиносущного з Отцем, що через нього все сталося.

Він для нас, людей, і ради нашого спасіння з неба зійшов, і тіло прийняв від Духа Святого й Марії Діви, і стався людиною.

І розп'ятий був за нас за Понтія Пилата, і страждав, і був похований.

І воскрес на третій день, як було написано.

І вознісся на небо, й сидить праворуч Отця.

І знову прийде у славі судити живих і мертвих, і Царству його не буде кінця.

І в Духа Святого, Господа Животворчого, що від Отця походить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославимий, що говорив через пророків.

У Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву.

Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів.

Чекаю воскресіння мертвих. І життя майбутнього віку. Амінь.

1. Про що йде мова в молитві?

2. Чому її вважають особливою формою спілкування з Богом?
3. Чому побутує думка, що в молитві всі рівні?
4. Чи потрібно молитися?
5. Чи твої батьки вважають молитву дієвим засобом досягнення гармонії в житті? А ти погоджуєшся з цією думкою?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. Давно відмічено, що молоді люди впадають у дві крайнощі: їм або подавай вищий авторитет на всі випадки життя, з усіх питань, або не треба жодне. Рациональне зерно є і в першій і в другій позиціях, але його важливо очистити від лушпиння. Де ви знайдете наставника, духовного керівника, якого можна було б про все запитати, порадитися, на кого ви могли б орієнтуватися й рівнятися в своєму житті. Такою людиною може бути вчитель, тренер, мати або батько, хтось із друзів сім'ї – варіантів безліч. Потрібно не соромитися, самому знаходити спільну мову з такою людиною.

Хто може бути вам наставником?

2. Ти знаєш, що молитися потрібно часто, проте не робиш цього. А бабуся твого друга, наприклад, молиться щовечора, проте твій друг із неї насміхається. Як діятимеш у цій ситуації? Чи поясниш друзеві, що він чинить неправильно?

3. Твоя подруга скористалася послугами ворожки й дуже цим пишається. Однак ти прочитав у Біблії, що спілкування з такими людьми – гріх, за який карає Господь. Чи скажеш про це своїй подрузі? Чи знаєш, що означає спілкування з потойбічними силами?

7. Поміркуйте в групах:

Якщо причетність до Христової віри означає стосунок до набутків європейської цивілізації, то непричетність до цього віровчення значить відкидання її надбань? Як бути людям іншого віросповідання?

8. Домашнє завдання: напишіть твір на тему: «Чому християнство вважають найпопулярнішою й найгуманнішою релігією?»

УРОК 25. УКРАЇНСЬКІ ХРИСТІЯНСЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТИ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Вірші з Біблії:

«Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства. Хай не буде тобі інших богів передо Мною!» (Вих. 20:2 – 3).

І посилав Я до вас усіх Своїх рабів пророків рано та пізно, говорячи: Верніться-но кожен зі своєї злої дороги, та виправте вчинки свої, і не ходіть за іншими богами, щоб служити їм, і сидіть на тій землі, що Я дав вам та вашим батькам! Та не схилили ви свого уха, і не послухались Мене (Єр. 35:15).

Тоді каже до нього Ісус: «Відійди, сатано! Бож написано: Господеві Богові своєму вклоняйся, і служи Одному Йому!» (Мт. 4:10).

Піднесися ж, о Боже, над небо, а слава Твоя – над всією землею! (Пс. 56:12).

Він є образ невидимого Бога (Кол. 1:15).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що таке традиція?
2. Яке ставлення представників різних релігій до неї?
3. Якою є українська християнська традиція?
4. Чи всі традиції потрібно свято шанувати?

Словник термінів:

Віросповідання – усвідомлення людиною своєї належності до тієї чи тієї віри; здійснюється шляхом прийняття її символів та виконання ритуалів.

Вірування – уявлення про світ древніх людей, які пояснюють існування навколишнього світу, речей та істот.

Звичай – це правила поведінки, що сформувалися внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу для розмежування етапів життя й діяльності людей за умов родового ладу.

Обряди – традиційні символічні дії, що в образній формі виражають значущі події в житті людини та соціуму.

Менталітет, або ж **ментальність** – система переконань, уявлень і поглядів соціальної спільності (нація, народ, етнос), картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів.

Окультизм – діяльність, яка пов'язана зі спілкуванням зі світом надприродного, духами. Християнське вчення трактує його як намагання людини налагодити зв'язок із дияволом і гріх.

Національна ідентичність – усвідомлення людиною своєї приналежності до якоїсь нації.

Сакральне образотворення – характерна риса сакрального мистецтва, яке відображає духовні, моральні, естетичні цінності суспільства та епохи, перетворюючи їх на святощі.

Християнська традиція – перекази християнської церкви, система звичаїв та вірувань, що сформувалася за століття історії за авторитетністю прирівнюється до Святого Письма.

Храм – це дім Божий, споруда, у якій віряни збираються на богослужіння, молитву.

Поміркуйте над проблемою:

Звідки беруть початок традиції святкування родинних та релігійних свят у християнстві?

1. Опрацюйте текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

СИМВОЛІКА, ТРАДИЦІЯ, КУЛЬТУРА

Віряни деяких релігійменшою мірою використовують церковні звичаї (наприклад, протестанти), інші ж надають їм перебільшеного значення (ортодоксальні євреї та мусульмани). Проте що ж таке традиція, якщо навколо цього поняття виникає стільки суперечок? У вузькому значенні – це система вірувань, обрядів і звичаїв якогось народу. У широкому – це фундамент сучасної цивілізації та системи загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Саме на традиціях базується відмінність одного віросповідання від іншого. Наприклад, у православній церкві прийнято хрестити дитину у віці від кількох місяців до одного року. Натомість християни віри Євангельської, наприклад, хрещення приймають дорослими, щоб підкреслити, що людина зробила свідомий вибір.

Кожен народ має вірування та притаманні йому звичаї, у яких виражений менталітет поколінь. Християнська традиція була основою українського державотворення, формувала українську національну ідентичність. У регіонах України вона виражена по-різному. Для Галичини характерна змішана релігійна орієнтація (католицька й православна). На Правобережжі (Волинь, Поділля, Буковина, Закарпаття), де більшість – прихильники православної церкви, дослідники відзначають середній рівень релігійної свідомості, який далі на схід знижується.

Українська християнська традиція бере початок із I ст. від святого апостола Андрія Первозванного. Зусиллями Аскольда та Діра, княгині Ольги, Володимира Великого та Ярослава Мудрого, Кирила та Мефодія, ченців Печерського монастиря, митрополитів, великомучеників український народ сприймав християнство як дороговказ у повсякденному житті. Чимало святкових обрядів мали язичницький зміст. Проте вони інкультурувалися в християнство. Це можна простежити на прикладі Різдва, яке нині відзначають як свято народження Ісуса Христа. Колишнім поганським символам надали християнського значення. Проте залишилися ходіння з Маланкою, колядки з дохристиянськими текстами.

Багато залежить від значення, яке ми вкладаємо в той чи той символ. Наприклад, відьми, ворожки, маги в окультній діяльності теж користуються іконами та іншими християнськими символами, але Бог їх засуджує. Серед дослідників побутує твердження, що в євреїв теж побутували поганські традиції, які Мойсей «випалював вогнем».

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому не можна нехтувати традиціями народу?

2. Що таке інкультурація? Чим підкріплена українська християнська традиція?
3. Яке значення українська християнська традиція має в світовому сенсі?
4. Чи дотримуєшся ти звичаїв? Якщо так, то яких?
5. Чи святкуєш родинні свята? Які?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Вих. 12:1 – 27.

ПАСХА

Мойсей та Аарон наполегливо домагалися від фараона визволення ізраїльтян із рабства. Проте правитель своєю впертістю накликав на народ Божі карі. Й ось Господь вирішив провчитиєгиптян востаннє. Він говорив пророкам: «Місяць нісан – початок року. Скажіть ізраїльській громаді, щоб у десятий день цього місяця кожен узяв собі ягня або козеня – одне на сім'ю, без вади, самець, однорічне, й чотирнадцятого нісана заколов надвечір. Візьміть його крові й окропіть свої одвірки. Спечіть на вогні м'ясо на гірких травах та опрісноки та їжте його цієї ночі. Не вживайте м'яса сирого та вареного, а тільки печене, не лишайте нічого до ранку, а об'їдки спаліть у вогні. Будьте одягнені в подорожню одіж і підперезані, взуті, з палицею, їжте поспіхом. Бо це Пасха для Господа!»

Бог заговорив: «Я перейду цієї ночі Єгиптом і вб'ю кожного первістка – від людини до скотини. А над усіма єгипетськими богами вчиню суд. Кров ягняти буде знаком на ваших домах, і Я вас обмину. Хай стане той день для вас згадкою, святкуйте його для Мене у всіх родах як вічну постанову! Сім днів їжте опрісноки, а не квашене, бо кожен, хто їстиме квашене, загине. А першого сьомого дня будуть у вас священні збори. Жодна праця не буде робитися, тільки їсти собі ви будете готувати».

Мойсей покликав усіх старшин Ізраїлю й промовив: «Візьміть ягня або козеня й заколіть пасху. Візьміть гілку ісопу й умочіть у кров ягняти тай обмажте одвірки. Не виходьте з дому аж до ранку! Господь, коли каратиме Єгипет, побачить кров ягняти – й обмине ваш дім. Дотримуйтеся Пасхи постійно, навіть коли ввійдете до Землі Обітованої. Коли діти запитають вас: «Що то за звичай?», відповідайте: «Це жертва – Пасха для Господа, що обминув доми ізраїльтяну Єгипті, коли вбивав єгипетських первістків, а наші доми зберіг». І вклонився народ Мойсею та Аарону до землі.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Звідки пішов звичай Пасхи?
2. Чому в Біблії рекомендації щодо проведення Пасхи подано двічі?
3. Прообразом чого є ягня?
4. Яка в українців головна страва на Пасху? Чому?
5. Чому Пасху євреї вважали початком нового року?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

САКРАЛЬНЕ ОБРАЗОТВОРЕННЯ

Сакральне образотворення в контексті християнської традиції – тонка невлонима межа між індивідуальним і суспільно значущим, між містичним, ірраціональним і реальним, об'єктивним; це особлива, характерна риса сакрального мистецтва, яке перетворювало духовні, моральні, естетичні цінності громади та епохи на святощі.

Церква віками була об'єктом, що беріг досягнення українського генія: й архітектурного образу, й внутрішнього оздоблення храму. Увізантійській стилістиці, як і в європейських готичних, ренесансних, рококових, барокових віяннях, українське сакральне мистецтво було національносамобутнім, інтерпретувало усталені канони, типи, сюжети в народний світогляд. У кожній епосівон сягало найвищих злетів творчої думки. Особливо відзначився український модернізмІ пол. ХХ ст.

Зразки цієї творчостізахоплюють художньою досконалістю, національним духом. Під ореолом віковичних святостей відчуваєш духовну велич свого народу, пронизуєшся гармонією його мистецької виразності, що розкриває невичерпне творче начало. Проте комуно-атеїстичний терор супроти української церкви залишив по собі особливі стереотипи сприйняття релігії та сакрального мистецтва, позначився на світоглядних орієнтирах нинішнього суспільства.

У сакральному мистецтві, крім архітектури, вирізняють ікону, розпис та мозаїку. Скульптура типовіша для західного християнства.Першим, хто обґрунтував доцільність релігійних зображень, був І. Дамаскин. «Усе пиши – і словом, і фарбами. Не бійся», – ось настанови богослова.

Іконописцізнають не лише засади сакрального мистецтва, що містять перелік основних тем та сюжетів, а й обізнані з його канонами. Це світло, колір і вся система орнаментів, що передають конкретні знаки, образи. Особливий ефект виглядухраму досягається за мінливого освітлення та колористики ікон, розписів, мозаїк, які мають низку значень залежно від контексту. Символи в церковному мистецтві,впливаючи на розумову сферу, діють і на підсвідомість.

У минулі віки сакральне мистецтво було часом єдиним засобом пізнання Всесвіту. Традиції символіки та кольору, що виявлені в ликах, позах (наприклад, подовжені пропорції тіла підкреслюють стан Преображення), окремих деталей (позиції рук) постійно розвивалися. Протесучасна людина опановує її мову доволі складно. У Святому Письмі є багато згадок про спів, музичні інструменти, роль яких упрославлянні Бога є величезною, проте про малярство (іконопис, скульптуру тощо) є лише натяки.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що таке сакральне мистецтво?
2. Які його види поширені в українських церквах?
3. Які символи існують у сакральному мистецтві?
4. Чи легко тобі відчитати символи церковного мистецтва?
5. Чи доцільно вшанування ікон уважати ідолопоклонством? Чому?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

А. Білий

РЕАКЦІЯ ЗАМІЩЕННЯ

Чавить історії посох
Те випадкове, дрібне,
Що причаїлося в росах –
Навіть на світ не зирне.

Глянь же – крокує Месія,
Як світанкова зоря!
Падає з рук гречкосія
Титло його букваря...

Думав нещасний раніше
Тільки про плуг і косу.
Падає сонце спіліше
За гільйотину-гюрзу...

Ніч. І мурахи довкола
Пошепки будять траву.
Долі пливе баркарола
Через гірську тятиву.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які образи виникають у твоїй уяві під час читання цього вірша?
2. Яку функцію виконує образ Месії?
3. Чи традиційний він для української культури?
4. Для чого митці апелюють у своїх творах до Месії?
5. Як тлумачиться у вірші рух історії?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Які свята ти можеш назвати?
2. Чи слід відзначати родині свята? Чому?
3. Чи варто на великі свята згадувати всіх членів родини, навіть померлих? Чому?
4. Яких релігійних традицій дотримуєшся? Розкажи про них.

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Чи варто займатися ритуальними ворожіннями на свята, хоч вони і є частиною української традиції?

II. Як ти розумієш вислів «Благими намірами вистелена дорога в пекло»?

III. Чи слід заохочувати популяризацію колядок і щедрівок на Різдво? Чому?

7. Поміркуйте в групах:

Як слід відзначати маленькі свята й дні, присвячені преподобним і святим мученикам? А як потрібно святкувати великі свята? Чи багато уваги слід надавати розвагам, дозвіллю, шкідливим звичкам: випивці, переїданню?

8. Домашнє завдання: опишіть відомий твір сакрального мистецтва.

УРОК 26 – 27. ВИЗНАЧНІ АРХІТЕКТУРНІ ЦЕРКОВНІ ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНИ

Вірші з Біблії:

Тоді забирає диявол Його в святе місто, і ставить Його на нарижника храму(Мт. 4:5).

І нині прислухайся, Боже наш, до молитви Твого раба та до його благань, і нехай засвітиться Твоє лице над Твоєю спустошеною святинею, ради Господа! (Дан. 9:17).

Боже, – Ти Бог мій, я шукаю від рання Тебе, душа моя прагне до Тебе, тужить тіло моє за Тобою в країні пустельній і вимученій без води... Я так приглядався до Тебе в святині, щоб бачити силу Твою (Пс. 62:2 – 3).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Яким є культове будівництво в Україні?
2. Яка найвидатніша пам'ятка греко-католицької церкви в Україні?
3. Які особливості собору Святого Юра?
4. Чому Софійський собор вважають дивом?

Минуле, яке збережене в пам'яті, є частиною теперішнього.

(Т. Котербінський)

Церкву розумій, що вона – Небо, вітвар – престол Спасителя, а служителі – ангели.

(Ізборник Святослава)

Словник термінів:

Палацово-паркова архітектура – мистецтво споруджувати палацово-паркові комплекси.

Культові споруди– архітектурні споруди, зведені для задоволення потреб культури, здійснення священних ритуалів.

Пам'ятка архітектури– споруда, що має значну мистецьку й культурну цінність, часто визнана шедевром.

Сцени празників– ікони верхнього ряду іконостасу.

Намісні ікони– ікони, які розміщують угорі іконостасу – Господь Пантократор і Богородиця.

Поміркуй над проблемою:

Чи частини храму й його конструкція щось символізують?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів:

за І. Вайнтруб

СЕМАНТИКА АРХІТЕКТУРИ ХРАМУ

Майстерність і талант українського народу виявилися й у створенні палацово-паркової архітектури(палац К. Розумовського в Батурині; палац П. Галагана вс. Сокиринцях; парк «Олександрія» в Білій Церкві; «Софіївка»в Умані), яка контрастувала з умовами побуту народу. Проте культове будівництво в Україні

мало давню традицію. Храм православних християн – хрестово-купольний. Це символ духовного світу й водночас – корабля града Божого, який пливе на хвилях історії. За І. Римським, «... керманіч на ньому – Ісус Христос. Ніс корабля – це Схід, а корма – Захід. Два штурвала – два Завіти (Старий і Новий). Любов Христова, яка зв'язує церкви, скріплює корабель. Паруси на ньому – Дух із небес, а залізні якорі – Заповіді самого Господа. Корабельники – янголи, які стоять на правому й лівому бортах; вони допомагають управляти кораблем та оберігають його в штормах життєвого моря». Краса храмового інтер'єру (за С. Солунським) символізувала рай, життя, Мудрість.

Символ світової гори, поєднаний з ідеєю світової осі, втілено у формі трикутника, що означає взаємодію між землею (матеріальним світом) та небом (духовним світом). Християнський храм має чотири стіни, які символізують чотири сторони світу, освітлені вченням Бога. Вхід завжди розміщувався на заході, а вівтарний простір із вівтарем – на сході, оскільки саме зі сходу має прийти вдруге Ісус Христос, щоб судити людей. Південна сторона, звідки дме теплий вітер, асоціювалася зі святим Духом; північна ж, відкрита холодним вітрам – із дияволом.

Із IV ст. у Візантії поступово складається система хрестово-купольного храму, яку було пізніше перенесено до Київської Русі. Його основа – квадрат, поділений чотирма стовпами; прямокутні вічка, які примикають до підкупольного простору, утворюють архітектурний хрест. Він може бути подовжений збільшенням кількості стовпів або розширений доповненням бокових нефів. Невеликі храми такого типу мали лише один купол, розміщений над средохрестям архітектурного хреста, а більші – кілька куполів. Православний храм у семантичному ключі має тричастинне членування у взаємопересічних напрямках: вертикальному, горизонтальному та зсередини назовні.

У вертикальному вимірі храм утілює образ видимого світу (матеріального космосу). Купол означає «твердь небесну», ідею верховенства Бога. Нижні частини уособлюють те, що коїться на землі. У мікрокосмічній символіці зовнішній вигляд православного храму – це втілення тілобудови людини: голова – купол, шия – барабан, нижче – плечі та стопи.

Кількість куполів також має символічне значення. Один означає, що в Церкві єдиний глава – Христос; три куполи зводили в пам'ять Святої Трійці; п'ять – у пам'ять Ісуса Христа та чотирьох євангелістів; сім – на честь семи основних таїнств (хрещення, миропомазання, причастя, покаяння, священства, шлюбу та елеосвячення); дев'ять – на честь дев'яти чинів ангельських (серафимів, херувимів тощо); тринадцять – у пам'ять Ісуса Христа та дванадцяти апостолів. Хрест на куполі нагадує про перемогу Господа над дияволом та смертю. Стовпи, на які зсередини спіралися куполи, символізують апостолів. Три вікна апсиди нагадують про Трійцю, яка освітлює Церкву (душу людини).

План храму у формі «грецького» хреста з однаковими відгалуженнями та розміщеним над средохрестям головним куполом утілював ідею єднання купола – неба та чотирикутної земної поверхні. Із погляду мікрокосму, церковний план мовби нагадує людину, яка молиться з розкинутими руками.

Горизонтальноправославний храм (за зразком Єрусалимського) складається з «святого святих» (двору), святилища та притвору. Усі церковні споруди теж розділено на три частини: вівтарний простір, середня частина та притвор. «Святому святих» Єрусалимського храму відповідає вівтарний простір, який займає напівкруглу апсиду (або кілька апсид). Вівтар символічно відтворює образ Царства небесного. У вівтарний простір ніхто не має права заходити, крім тих, хто здійснює богослужіння або прислуговує під час нього. У середній частині, яка відповідає святилищу Єрусалимського храму й символізує земний світ, моляться віряни. У притворі за давніх часів стояли грішники та віровідступники. Він був прообразом пекла.

У вівтарному просторі міститься престол та жертвний стіл. Престол – земне зображення небесного престолу Божого, на якому стоять святі дари, що символізують тіло та кров Ісуса Христа. Святі дари для причащення хворих удома зберігаються в дарохранильниці; для їхнього перенесення поруч стоїть дароносиця. На престолі лежить також Євангеліє – слово Боже та хрест – скипетр Божий, або меч, за допомогою якого Господь переміг ворогів – диявола та смерть. Позаду престолу стоїть семисвічник, який, за Апокаліпсисом Івана Богослова, символізує сім духів Божих, тобто святі дари на честь семи основних таїнств, а також Сім Вселенських Соборів, сім днів творення світу тощо.

У північній частині вівтаря стоїть стіл-жертвник із чашею-потиром, лжицею та копієм для здійснення таїнств перевтілення вина в кров Христову, а шматочків хліба – у Його тіло. На ньому також знаходяться дискос, звізда, лампада або два свічники та хрест із зображенням розп'ятого Ісуса Христа.

Багато століть вівтарний простір залишався відкритим. Його відділяла від середньої частини храму лише низенька кам'яна огорожа. У період між IV і VI ст. на ній стали споруджувати колони, до яких кріпили завісу, яку після служби запинали. У добу перемоги над іконоборцями зверху та між колонами почали розміщувати ікони Христа та Богоматері; поступово до них приєдналися інші. За стародавніх часів на Русі з'явився другий ряд ікон, а з XIV – XVI ст. – ще кілька, тобто виникла стіна – іконостас. Символічно він став тією межею, яка розділяє небо й землю, а також зображенням невидимого світу.

За зразком синагоги православний храм має амвон – як правило, напівкруглий виступ-підвищення, із якого священик виголошує проповідь, а диякон читає Євангеліє. Він символізує камінь, що його відвалив янгол від гробу Ісуса Христа й із якого розповів жонам-мироносицям про Його воскресіння.

Прийшовши до храму, християнин неначе здійснював подорож Святою землею. У верхній частині – на куполі, барабані, консі апсиди зображали тільки ті сцени, які повинні були відбуватися на небі, та персонажів, які стояли на верхньому щаблі християнської ієрархії – Христос, Богоматір, янголи. В апсиді, яка символізувала місце народження Христа (Вифлеємську печеру), малювали Діву Марію. У другій зоні – верхній частині стін – розміщували епізоди з життя Ісуса Христа: своєрідний монументальний календар з обов'язковим зображенням дванадесятих свят. У третій зоні, найнижчій і менш важливій, зазвичай малювали окремі постаті святих апостолів, святителів, пророків у хронологічному порядку, згідно з днями пам'яті. Поблизу центральної апсиди розміщували святителів та

патріархів. Ближче до заходу на стінах належало зображати другорядних персонажів – мучеників й апостолів. Святим, яким присвячували храм, і патронам відводили найпочесніше місце – поблизу вівтаря.

Кольори одягу на розписах також глибоко символічні. Так, хітон Діви Марії зазвичай темно-вишневий (символ земної скорботи) або блакитний (символ небесної чистоти). Але в окремих сюжетах, наприклад, в Успенії з'являються білі ризи – символ душевної чистоти.

Дуже важливим для розуміння семантики інтер'єру храму є поняття світла. За Симеоном Новим Богословом, існує два його види: для бачення предметів матеріального світу потрібне «чуттєве світло сонця», а для «розумових речей» необхідне «світло розумне», джерелом якого є Ісус Христос (символ істини). Світло в лампадах – це «розумне світло». Свічники перед іконами нагадують нам, що наші серця, як полум'я свічки, палають любов'ю до Бога. Настінні мозаїки з суцільним сяючим золотим тлом також символізують як завмерле сонячне світло, так і світло загалом.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що можна сказати про українське культове будівництво?
2. Чи багато церков є в Україні? Чому вони гарно прикрашені?
3. Що символізують частини храму?
4. Чи подобається тобі ходити в церкву? Чому?
5. Чи є в тебе друзі, із якими ти міг би ходити до храму?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Вих. 25:1 – 40.

БУДІВНИЦТВО СКИНІ СВДОЦТВА

Господь промовляв до Мойсея: «Скажи ізраїльтянам, хай зроблять для Мене добровільне приношення від кожного мужа. Хто може, нехайпожертвує: золото, срібло, мідь, блакить, пурпур, червень, вісон, козину вовну,баранячі шкурки, пофарбовані в червоний колір, тахашеві шкурки (шкура пустельних антилоп), деревину акацій, оливу, пахоці для намащення й для кадила,дорогоціннекаміння. Нехай збудують Мені святиню, щоб Я перебував серед них. Зробіте все, коли покажу тобі будову скинії та її речей».

Бог продемонстрував Мойсеєві, який вигляд повинен мати храм, і продовжував давати вказівки. Особливо важливим було оформлення місця, де Господь повинен був з'являтися Мойсеєві особисто й напряду давати настанови. Бог говорив: «Нехай ізраїльтяни зроблять ковчега з акаційного дерева. Ти, Мойсею, поклади до нього те свідоцтво, що Я тобі дам. Викуй два золоті херувими й постанови їх з обох кінців віка на ковчезі. Я буду тобі відкриватися там, і буду говорити з тобою з-над віка з-посеред обох херувимів про все, що стосується синів Ізраїлевих».

Що ж до храмових святинь і ритуальних жертв, то Господь дав вказівки про оливопомазання й показні хліби: «І зробиш стола з акаційного дерева. А на ньому покладеш хліб показний, щоб завжди перебував перед Моїм лицем. І викуєш свічника зі щирого золота та зробиш сім лампадок до нього, нехай світять вони оливою на передню сторону його. Дивися й зроби за зразком, що тобі було

показано на горі». Мойсей послухався Божої волі й виконав усе аж до дрібниць, і наслідком було те, що Господь з'являвся пророкові як Особа й проявляв Свою милість особисто.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. За чийм проектом мала бути побудована Скинія Свідоцтва?
2. Чому її споруджували не з дешевих матеріалів?
3. Які культові предмети повинні були знаходитися в Скинії Заповіту?
4. Для чого вона була призначена?
5. Навіщо Скинія була потрібна ізраїльтянам у пустелі?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

СОБОР СВЯТОГО ЮРА У ЛЬВОВІ

Однією з архітектурних пам'яток є греко-католицький архикафедральний собор Святого Юра у Львові, що належить до Галицької митрополії. Це бароково-рококовий монументальний архітектурний ансамбль, збудований протягом 1744 – 1762 рр. Він – головна святиня греко-католиків України.

Із 1998 року собор разом з ансамблем історичного центру Львова належить до Світової спадщини ЮНЕСКО. Собор – це частина комплексу: барокового собору, споруджуваного в 1745 – 1770 роках із дзвіницею, дзвін для якої відлили 1341 року; рокової з класицистичними портиками митрополичої палати, яку будували впродовж 1761 – 1762 років; будинків капітули; тераси з двораменними сходами; ажурної огорожі довкола соборового подвір'я з двома брамами, яка з'явилася 1771 року; мурів, що обводять капітульні будинки й владичий сад, зведених 1772 року.

Будівництво греко-католицької катедри розпочалося 1744 року за проектом Б. Меретина. Оздоблювальні роботи завершилися аж 1770 (1772) року. Храм належав уніатському ордену василіан, а з 1816 року – греко-католикам.

Собор Св. Юра мав вигляд грецького рівнораменного хреста. Чотири опорних стовпи несуть систему склепінь із головною й меншими банями. Бانيا на масивному чотириграннику організовує композицію й підпорядковує собі інші архітектурні елементи споруди. Фасад храму окреслено порталом із постатями отців церкви Афанасія й Лева (скульптор Й.-Г. Пінзель). На подвір'ї перед катедрою розміщено дві рококові брами, прикрашені алегоричними постатями – Вірою, Надією, Церквою Риму й Церквою Греції. Скульптурна група «Юрій-Змієборець», що увінчує аттик, – також робота Й.-Г. Пінзеля. Під терасою в печерці знаходиться скульптура св. Онуфрія (скульптор С. Стажевський).

Інтер'єр собору розписував С. Фаб'янський (1876), Ю. Радивилівський виконав композицію «Архиерей» і «З'ява апостолам», М. Смуглевич – завіттарну композицію «Проповідь Христа» і «Христос-Пантократор» у бані, Л. Долинський – намісні ікони, овальні ікони пророків і 16 сцен празничків. У храмі є ікона Богоматері Теробовлянської, яку привіз 1673 року єпископ Й. Шумлянський із теробовлянського монастиря. У соборі знаходяться й могили видатних духовних провідників українського народу. Так, 1992 року тут було поховано останки патріарха Й. Сліпого (1892 – 1984) поряд із гробницями митрополитів

А. Шептицького (1865 – 1944) і С. Сембратовича (1836 – 1898). На території першої церкви на Святоюрській горі знаходиться могила князя Я. Осмомисла.

Загалом в архітектурному задумі собору вдалося досягти органічного синтезу стилів бароко, рококо, класицизму.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які особливості будівництва собору Св. Юра?
2. Чим відзначаються його частини?
3. Чи хотілося б тобі відвідати собор Св. Юра?
4. Чому, на твою думку, він є архітектурною пам'яткою ЮНЕСКО?
5. На які мистецькі пам'ятки собору потрібно звернути увагу?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

П. Загребельний

ДАВНЬОРУСЬКЕ ДИВО

У соборі було холодно, темно й тихо. Тут можна забути про колотнечі й незатишність навколишнього буття, замкнутися в своїх думаннях, бо собор сам являє собою ідеальну замкненість, згармонійовану респектенність простору. Собор має власне життя, навіть покинутий людьми й службками. У середині, за товстезними кам'яними стінами, він зостається вічно рухомим, із тісних придавленостей тектонічної маси випрочуються вгору, вище й дужче, аж поки злітають у центральному куполі в безвість, неосяжну оком, від центральної нави правобіч і лівобіч відбігають нави бокові, нави гармонійно з'єднуються, сполучаються, непомітно зливаються, переходять одна в одну, їхнє чергування ритмічне, мов мелодія елегантного вірша, що спирається на постійно триваючу змінність. У цьому соборі можна ходити без кінця так само, як довкола замкненої в своїй вічній красі мармурової колони, й дивитися теж без кінця, як той легендарний Нарцис на своє відбиття в нескаламученій воді. Каміння вийшло з простору, й простір вийшов із каменю, мозаїки в тихому сянні смальти струмують, мов зорі на небесній бані, важкий похмурий блиск золота на різьбленому іконостасі підпирає Євхаристію з апостолами, що в знервованому поспіху прямують до святого хліба, й тільки Марія Оранта з руками, піднесеними чи то в благословенні, чи то в намаганні захистити людей од лиха, здається непорушною під склепінчатою конхою центральної абсиди, але потім помічаєш, що й вона теж прагне вирватися з-під того тисячолітнього тягаря, теж спуститися до людей, уплестися в цей вічний самодостатній рух, який (єдиний) може порятувати від дрібних, буденних, нікчемних клопотів щоденності, від злочинності, бруду, зрад, ганьби. Диво!...

«Заложи же Ярослав град великий, у него же града суть врата златые, заложи же и церковь святыя Софии», – це літописець...

«Украшен златом, серебром и каменiem драгим и сосуды честными, был дивен и славен всемокружным странам, якоже и не обрящется во всемополунощиземном от востока до запада», – це Іларіон, при якому будувалася Софія, єдиний учасник, голос якого дійшов до нас крізь віки. Цей собор був барвистий, як душа й уява народу, що створив його...

Можна б згадати, скільки політичних пристрастей і чвар розбилося об стіни цього собору, скількох бачив він нападників і молільників. Багато рук будувало й захищало собор, ще більше рук, мабуть, замахувалося на нього.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому собор Св. Софії вважають Дивом?
2. Чому багато загарбників хотіло його зруйнувати?
3. У чому велич собору?
4. Чи слід, на твою думку, відреставрувати Софійський собор?
5. Яка духовна суть кожної культової споруди?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

1. Чому частинам храму надають символічне значення?
2. Чи мають вони цінність без Божої благодаті?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Опиши свої дії, коли б ти дізналася, що твоя подруга намагається будувати стосунки з хлопцем, який подобається тобі.

II. Усі ви стали очевидцями, сучасниками події, яка сколихнула весь наш народ, про яку ви колись з гордістю розповідатимете своїм дітям та онукам, через яку новими очима на нас, українців, подивився світ, – «помаранчевої революції». Що вивело мільйони людей на майдани? Злочинна влада сфальсифікувала вибори президента, щоб провести на цей пост свого ставленика. Це образило гідність народу – і він сказав своє «ні» брехні, фальсифікації, обману.

Використано посібник «Виховні години. 8 клас» (Бондарчук Г.М., Тимочків М.М. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006)

3. Під час екскурсії в храмі ти помітив, що дехто з відвідувачів поводить себе занадто шумно й виклично. Що будеш чинити в цій ситуації?

7. Поміркуйте в групах:

Якщо ви зайдете в храм, то як визначите, де потрібно стояти?

8. Домашнє завдання: напишіть твір «Наскільки важливий для мене храм».

УРОК 28 – 29. ХРИСТИЯНСТВО В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Вірші з Біблії:

І дав Він Мойсеєві, коли закінчив говорити з ним на Сінайській горі, дві таблиці свідочтва, таблиці кам'яні, писані Божим перстом (Вих. 31:18).

І дивись, і зроби за тим зразком, що тобі показано на горі (Вих.25:40).

Він (Христос) є образ невидимого Бога, роджений перш усякого творива (Кол. 1:15).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Із чим пов'язаний розквіт сучасного храмового живопису?
2. Чи є в Україні митці та школи сакрального живопису?
3. Які тенденції переважають у розписі сучасних будівель?
4. Коли було започатковано монументальний стиль в Україні?

Життя коротке, мистецтво ж вічне.

(Гіппократ)

Словник термінів:

Монументалізм – архітектурний стиль раннього Середньовіччя X – XII ст., пов'язаний із вираженням у простих і великих формах духу вічності.

Сакральний живопис – живопис, перейнятий євангельськими мотивами – картини на біблійну й житійну тематику.

Храмовий живопис – живопис, призначений для культових споруд – розпис стін фресками та ікони.

Архітектоніка – побудова будь-якого твору.

Теологія, або ж **богослов'я** – учення, предметом пізнання якого є Бог і все, з Ним пов'язане, в тій мірі, у якій ці знання можуть бути доступні людям.

Поміркуй над проблемою:

Чому картини з зображенням духовних істот надовго захоплюють нашу увагу?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

СУЧАСНІСТЬ ФРЕСКИ

Наприкінці XX ст. українське суспільство після атеїзму знову звернулося до призабутих християнських цінностей. Активна відбудова та зведення храмів поставили перед митцями низку складних завдань. До сакральної теми звернулася низка художників. «Релігійне мистецтво має служити релігії. Бо вона має надприродну ціль і містичну глибину, котрої око не може зміряти,» – зазначав митрополит А. Шептицький. Іконопис вимагає особливого ставлення, ґрунтовної теологічної та мистецької підготовки, усвідомлення важливості монументального храмового малярства. За кілька років в Україні сформували потужні фахові осередки, художні групи, які на високому рівні здійснюють монументальний сакральний стінопис: творча майстерня М. Стороженка, колектив монументалістів на базі Львівської академії мистецтв та в Дрогобичі на Львівщині.

Історичні стильові особливості, архітектоніка внутрішнього церковного простору зумовили художньо-пластичне вирішення храму Гошівського монастиря. Монументальні сцени добре вписалися в загальну пластичну схему будівлі, зведеної в класицистичному стилі з елементами пізнього бароко. Митці І. Леськів, С. Булко, Є. Хрущик, І. Оришак, органічно доповнюючи загальний стильовий вираз історичної будівлі, звернулися до монументалізму Львова кінця XVIII ст., коли набуло розквіту запозичене з Італії через низку держав (Австрію, Угорщину, Моравію, Чехію) барокове малярство.

Із тих часів у Львові збереглося кілька високомистецьких фрескових ансамблів у церкві Михаїла (колишній Костел кармелітів), оздоблених болонським художником Дж. Педретті та його учнем Б. Мазуркевичем. Невдовзі під керівництвом останнього місцеві малярі Р. Бартницький, Й. Сорочинський та П. Волинський в аналогічному стилі в 1738 – 1740 роках розписали Львівський бернардинський костел (нині церква Андрія). Після 1740-х років закладені Дж. Педретті традиції монументального малярства продовжив С. Строїнський. Разом зі своїми учнями він розписав львівські костели Монастиря кларисок (нині музей Й.-Г. Пінзеля), Св. Мартина, Катедральний костел, а також костели в Христінополі, Наварії, Годовиці, Тернополі, Перемишлі.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. У чому полягає мистецтво фрескових розписів?
2. Які осередки сакрального стінопису є в Україні?
3. Звідки бере початок українська традиція фрескового розпису?
4. На твою думку, чи легко була намалювати фреску?
5. Чи хотів би ти бути причетним до сакрального живопису?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мр. 11:15 – 18.

ІСУС ВИГАНЯЄ З ХРАМУ МІНЯЙЛІВ

Ісус Христос і Його учні прийшли в Єрусалим. А коли Господь зайшов до храму, то побачив, що в ньому знаходяться продавці й міняйли. Він почав виганяти продавців і покупців, поперевертав столи міняйлам та ослони продавцям голубів. Ісус Христос не дозволяв прихожанам переносити будь-які речі через храм.

Господь навчав ідокоряв їм: «Хіба не написано: «Дім Мій буде домом молитви в усіх народів», а ви з нього зробили розбійницьку печеру!»

Слова Ісуса почули первосвященики й книжники, які шукали спосіб, як Його заарештувати, бо боялися Христового авторитету й сили впливу на народ. Кожен юдей дивувався й захоплювався Господніми проповідями.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому Ісус вигнав із храму міняйлів?
2. Чого Він нас навчає своїм прикладом?
3. Перед якими подіями Ісус вдався до таких активних дій?
4. Чи захищатимеш ти свій храм, якщо виникне потреба?

5. Як ставишся до людей, які вдаються до активних бунтівних дій? Чи правильно вони чинять, на твою думку?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФРЕСКОВОГО СТИНОПИСУ

Орієнтуючись на тенденції розвитку світського мистецтва, сучасний митець часто сприймає сакральне поза контекстом художнього процесу, як нетворчу працю, пасивне калькування композицій. За часів СРСР церков майже не будували, та внутрішнє оздоблення храмів вели доволі активно, живописні розписи виконували фахово та в реалістичній стилістиці. Використовували взірці різних шкіл, епох та орієнтацій.

За часів незалежності церкви розписані фахово, з усталеними зразками композицій і в манері, яка склалася ще в радянські часи. Вражає уніфікованістю загальна розкладка кольорових площин, яка однакова в усіх храмах: верхи голубі, а стіни – вохристі з різними відтінками. Утратила національні ознаки орнаментика. Манера виконання чи на іконостасі, чи в куполі переважно однакова. Але ж роль купола, його символічне значення й образотворча мова відрізняються від іконостасних. Про органічну єдність поліхромії з архітектонікою інтер'єру говорити важко. Специфіка храмового інтер'єру в контексті його архітектурного укладу, символічного трактування та художньо-образного вирішення в кожній церкві вимагає свого підходу. Аби яке заповнення площин орнаментикою або живописними композиціями призводить до художнього схематизму й не вирішує проблеми.

Основна серед професійних проблем сучасного сакрального мистецтва – монументальна мова тематичних композицій. Наступна – проблема церковної орнаментики, яка здатна створити особливу, урочисту атмосферу в інтер'єрі. Одна з важливих – проблема виразу облич святих, без чого сакральний образ утрачає свій духовний сенс. Тут потрібна особлива підготовка в контексті передачі різних емоційних станів людини, одухотвореності, осяяння. Праця в царині композиції – завдання часу. Це вимога нового трактування вічних релігійних тем, розширення їхньої тематики з запровадженням національних сюжетів. Проте останнім часом популярне відродження візантизму, який пошавляє реалістичний розпис. Шаблонність форм монументалізму, специфіка його виконання, аплікативність і строкатість, створюючи невинуватий лінійно-кольоровий дисонанс, часто протистоять архітектоніці інтер'єру. Існували цілі епохи інших стилів, які українська творча думка адаптувала до вимог національної духовності. Попри зміни суспільного ладу сакральне мистецтво найдоступніше для народу.

Образ-метафора, образ-символ, образ-Людина, образ національного Духа – це параметри сакрального образу. Осягнути їх попри релігійний побутовізм – завдання часу. Це шлях до об'єднання суспільства, відродження нації. Це осмислення сутності буття в його народних параметрах.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Із чим пов'язаний занепад сучасного сакрального мистецтва?

2. Наведи приклади його актуальних проблем.
3. Як можна відродити національну специфіку сакрального мистецтва?
4. Чи допоможе вивчення й аналіз пам'яток мистецтва зберегти їх?
5. Чи хотів би ти мати з ними справу?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Л. Костенко

Я ПІШЛА ЯК НА ДНО. НАДІ МНОЮ СВИНЦЕВІ ВОДИ...

Я пішла як на дно. Наді мною свинцеві води.
Тихі привиди верб обмивають стежку з колін.
Захлинулась і впала, як розгойданий сполох свободи,
як з німої дзвіниці обрізаний ворогом дзвін.

Я вгрузаю в пісок. Може, десь там, в часах потонних,
хтось, колись, пригадає і тихо мене позве.
Дивні риби і хмари, і тіні биків бетонних –
все пливе наді мною... усе наді мною пливе...

Мені сниться мій храм. Мені сняться золочені бані.
У високому небі обгорілої віри хрести.
Мені холодно тут. Та, принаймні, – ніякої твані.
Глибина, вона що ж? – потойбічна сестра висоти.

Забуваю свій голос. І вчуся тихо конати.
Крижаніє ріка. Вже немає ні хвилі, ні хмар...
Так зате хоч одне: перетлілі мої канати
в не мої Великодні не сіпає жоден дзвонар.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Який головний образ поезії?
2. Яку роль у вірші виконує Храм?
3. За допомогою яких епітетів його описано?
4. Чи є в тебе твори про храм?
5. Чи любиш бувати в церкві?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Художники, які писали картини на духовну тематику, перед їхнім створенням здійснювали систему духовних подвигів, спрямованих на очищення душі й тіла. Вони постили протягом 7 тижнів, сповідалися, причащалися, щодня молилися. Після повного духовного очищення отримували благословення священика, і тільки тоді могли починати роботу. Під час неї молилися, використовували в процесі хресне знамення, святу воду. Неодмінно послуговувалися талантом і набутками техніки тих мистецьких жанрів і шкіл, які прийняті звичаєм.

Тож чи добрим є в цьому контексті написання картин духовного змісту тюремними в'язнями в процесі їхньої соціальної реабілітації у виправних закладах?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Спробуйте уявити собі художника, який пише картини на духовну тематику. Який його зовнішній вигляд? Який у нього характер?

II. Вам потрібно терміново забрати куртку зі шкільного гардеробу, але ви змушені чекати обіду, доки прийде завідувач і відчинить цей гардероб. Твої дії у цьому випадку?

III. Як ви ставитеся до того, що чимало художників сьогодні видають свої власні журнали? Наскільки позитивною і продуктивною є така тенденція?

7. Поміркуйте в групах:

Чи знаєте ви професійних художників? Чи можуть вони займатися чимось іще, крім написання картин? Чи знаєте іконописців? Що ви можете про них сказати?

8. Домашнє завдання: напишіть твір-мініатюра «Що притягує мій погляд до ікони?»

УРОК 30 – 31.ХРИСТИЯНСТВО В МУЗИЦІ

Вірші з Біблії:

...Вдячно співайте у ваших серцях Господеві псалми, гімни, духовні пісні! (Кол. 3:16).

Співайте пісні Господеві, усі хваліть Господа, бо спасає Він душу убогого від руки лиходіїв! (Єр. 20:13).

Хваліте Його звуком трубним, хваліте Його на арфі й на гуслах! Хваліте Його на бубні та танцем, хваліте Його на струнах та флейті! Хваліте Його на цимбалах дзвінких, хваліте Його на цимбалах гучних! (Пс. 150:3 – 5).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що таке музика?
2. Яка сила її впливу?
3. Чи схвалює музику Бог?
4. Що виникло спочатку – духовна чи світська музика?

Музика – це мова почуттів.

(В. Сухомлинський)

Словник термінів:

Мелодія – головне поняття в музиці. Визначається послідовністю чергування високих і низьких, довгих і коротких звуків, а також співвідношенням тонів і шумів.

Гармонія – поєднання звуків, що утворює консонанс, приємне для нашого слуху.

Дисонанс – звукове поєднання, що полягає в порушенні звукової гармонії.

Ритм – це чергування довгих і коротких звуків та пауз у певній послідовності.

Духовна музика – музичний жанр, що стосується взаємин людини з Богом, її духовної сфери.

Церковна музика – жанр музики, що супроводжує богослужіння, тобто соціальну сферу людських стосунків із Богом.

А капела – хоровий спів без інструментального супроводу.

Хорал – урочистий музичний твір на слова символічного змісту. Вживається здебільшого як символ Церкви та проголошених нею святих.

Ораторія – великий концертний твір із певним сюжетом.

Кантата – твір урочистого або лірико-епічного характеру, що складається з кількох закінчених номерів, виконується співаками-солістами, хором і призначений для концертного виконання.

Поміркуй над проблемою:

У яких храмах нині богослужіння супроводжує музика? Чи потрібно це? Чи подобається тобі така тенденція?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

МУЗИКА – ПРОЯВ ДУХА

Духовна музика відрізняється від інших жанрів тим, що веде людину до вирішення головної проблеми життя – пошуку Бога. Вона сприяє розмірковуванням над сенсом буття, пробуджує високі почуття. Духовна музика надзвичайно різноманітна за формою й звучанням (це залежить від часу й місця її творення), але є критерії, яким вона повинна відповідати.

Славити Бога – основне завдання не тільки духовної музики, а й будь-якого виду християнської творчості. На першому місці повинне бути слово, якому підпорядковується мелодія як його носій, особливо в співі. Музика була задумана Творцем як інструмент духовного впливу, має народжуватися від Нього і спрямовуватися до Нього.

Першим музичним жанром людства була духовна (сакральна) музика в усіх без винятку релігіях і культурах. Коли Бог відкрився єврейському народу, Він дав заповідь прославляти Його музикою та співом (Пс. 91:2). У Господньому храмі служили вибрані співаки-музиканти. А твори, якими вони славили Бога, називалися псалмами (Пс. 32:3). Ця традиція перейшла й у Новий Завіт. Коли християни збиралися разом, то співали духовні пісні та псалми (Кол. 3:16). У біблійних пророцьких книгах ми читаємо, що на небі постійно лунає музика – ангели співають для Божої слави (Об. 15:2 – 4).

Як людина має дух, душу й тіло, так і музика базується на трьох основних складниках: мелодії, гармонії, ритмові. І це підкреслює її Божественне походження. Цікаво, що все, чим послуговується світська музика, – це надбання музики духовної! Основні відкриття здійснювали в сфері сакральної музики. Сучасний нотопис започаткував монах Г. Аретинський у XI ст. Традиційний розподіл голосів на сопрано, альт, тенор та бас також бере початок із духовного співу «а капела». Музичні жанри хорал, ораторія, кантата та інші теж спочатку існували в сакральній музиці.

Музика поєднується зі словом, як людина з Богом. Слово впливає на розум людини, музика – на почуття, а разом вони відкривають у слухача незвідані переживання, відчуття Божественного, неземного, – відкриття Господа. Мойсей і пророки співали Йому хвалу. Сам Ісус Христос брав участь у співі разом зі Своїми учнями. Хоровий спів – це жанр, який обрав Бог для прославляння Свого Ймення. Тож співаймо для слави Господньої!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Де в Біблії згадано музику?
2. Чим відрізняється духовна музика від інших жанрів?
3. Що повинно бути головним у сакральній музиці?
4. На яких трьох основних складниках базується будь-яка музика?
5. Чи подобається тобі духовна музика? Чим саме?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Вихід 15: 1 – 22

ГІМН ПЕРЕМОГИ БОГА НАД ЄГИПТОМ

Мойсей визволив свій народ із єгипетської неволі чудесним способом: за Божим велінням простягнув руку з жезлом над морем – і багатотонні водні маси

розступилися, й ізраїльтяни перейшли ним, як сушею. Позаду за ними йшов Господь у хмарі вогню й диму, яка світилася вночі. Можна стверджувати, що вони були близькі до Бога як ніколи.

Фараон Єгипту, порахувавши економічні втрати від виходу ізраїльтян, вирішив їх негайно повернути. Він зі своїм військом на колісницях вирушив навздогін і побачив, як люди переходять Червоне море. Після коротких роздумів фараон кинувся з воїнами за ізраїльтянами. Вони щосили гнали коней, і вже майже наздогнали євреїв. Коли ізраїльтяни вийшли з улоговини морського дна, Мойсей опустив руку, й величезні стіни води зімкнулися й поховали під собою фараона й його військо. Вони озирнулися й побачили, як єгиптяни тонуть у глибині моря. Ізраїльтяни зрозуміли, що тепер вільні від переслідування, і були вдячні Богу за це. Тоді вони з Мойсеєм заспівали Йому гімн.

«Я буду співати Господеві, бо справді звеличився Він, коня й вершника кинув до моря! Моя сила та пісня – Господь, і Він став на спасіння мені! Це мій Бог, і прославлю Його, Він Бог батька мого, й звеличу Його! Господь – Муж війни, Єгова Йому Ймення! Колісниці фараонові й військо його вкинув у море, а його трійки Червоному морі затоплені. Безодні їх позакривали, зійшли до глибин, як той камінь! Права рука Твоя, Господи, вславлена силою, правиця Твоя трощить ворога, Господи! А Своєю безмірною величчю Ти розбиваєш Своїх заколотників, посилаєш палючий Свій гнів, він їх поїдає, немов ту соломку! А подувом ніздрів Твоїх вода скупчилася, вир спинився, немов та стіна, потоки загусли були в серці моря! Нахвалявся був ворог: «Поженуся, дожену!» Та дмухнув Ти був духом Своїм – і закрило їх море!

Хто подібний Тобі серед богів, о Господи? Хто подібний Тобі, Препрославлений святістю? Ти в славі грізний, Чудотворче! Простягнув Ти правицю Свою – і земля їх поглинула!

Милосердям Своїм вів народ, якого Ти визволив, Своєю Ти силою ввів у мешкання Своєї святині! Почули народи й тремтіли, обгорнула тривога мешканців землі филистимської! Старшини едомські тоді побентежилися, моавських вельмож обгорнуло тремтіння, розпливлися всі ханаанці! Напали на них страх та жах, через велич рамена Твого замовкли, як камінь, аж поки перейде народ Твій, о Господи, аж поки перейде народ, що його Ти набув! Ти їх уведеш, і їх посадиш на гору спадку Твого, на місці, яке вчинив, Господи, житлом Своїм, до Святині Господньої, що поставили руки Твої, й Господь зацарює навіки віків! Бо коли ввійшов був до моря кінь фараона з кіннотою, то Господь повернув на них води морські, а Ізраїлеві сини пішли суходолом у середині моря».

І взяла бубна пророчиця Маріам, сестра Ааронова, а за нею повиходили всі жінки з бубнами та з танцями. І вона відповіла їм: «Співайте для Господа, бо справді звеличився Він, коня й верхівця його кинув до моря!» І повів Мойсей Ізраїль від Червоного моря, й вийшли вони до пустині Шур.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому фараон Єгипту вирішив наздогнати ізраїльтян?
2. У який момент він наздоганяв їх?
3. Що сталося, коли ізраїльтяни перейшли Червоне море між водними стінами?
4. Із якою метою Мойсей склав пісню?

5. Кого величав у ній пророк від імені народу? Кого засуджував? Чому?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця

РОЗМАЇТТЯ МУЗИЧНИХ НАПРЯМКІВ

Музика – одна з найбільш натхненних форм мистецтва. Своїм ритмом, мелодією, гармонією, динамікою, тональністю та колоритом вона передає нескінченну гаму почуттів і настроїв. Сила музики в тому, що, оминаючи розум, вона проникає в підсвідомість і впливає на настрій. Змістовна музика може викликати в людині найбільш піднесені та благородні почуття, сприяти молитовному настрою. Вона ж може й викликати гріховні бажання.

Сьогодні найбільш популярною у світі, особливо серед молоді та юнацтва, є рок і поп-музика. Дехто з музикознавців вважає цю «нову» музику своєрідною релігією. Це й не дивно, бо афро-американські ритми виникли під впливом культур африканських рабів, привезених в Америку. Основні її ознаки – сексуальна спрямованість і соціальна агресія. Винятком є жанри госпел і спірічуел, які мають християнське походження.

Кожній філософії або релігії відповідають певні музичні напрямки. Так, одна з філософій через музику вводить людину у транс, забуття. Інша розважає та звеселяє, змушує на короткий час забути про життєві проблеми. Є й така музика, що спонукає до агресивної поведінки, бунту проти суспільства і влади. Сучасна класична музика, джаз і рок – три головні напрямки музичної культури цього часу. Важливою сферою музичного життя зараз є також поп-музика, але, на відміну від неї, у класики, джазу й року є спільний корінь – традиції фольклору.

У 50-х рр. минулого століття виникає рок-музика, яка робить переворот у музичному світі. Формуючись під впливом фольклору, ця культура ніколи не пов'язувала себе з конкретними національними традиціями: мова року спрямована на людей різного віку та соціального походження. Провідну роль у рок-музиці відіграє психологічна чи емоційна дія, яка виходить із одного слова чи звуку. Залежно від напрямку рок-музики й мети її виконавців, композиція може спонукати людину до розмірковування або ж, навпаки, викликати стан апатії чи агресії.

В середині ХХ ст. сформувалася субкультура хіпі. Створювалася психоделічна ("кислотна") музика, розвивалося так зване «психоделічнемистецтво» – творчість під дією наркотиків. Рух хіпі став початком специфічного напрямку в науці, філософії, літературі, живописі й музиці. Він базувався на бунті проти жорстокості суспільства, намаганні відпочити від реальної дійсності. Молоді люди хотіли знайти любов, брак якої відчувався так гостро! Вони шукали в наркотиках та психотропних препаратах просвітлення, нових ідей, пісень. І знаходячи натомість смерть, переживали жорстоку кризу ідеалів. Незважаючи на це, деякі тексти рок-балад відверто пропагують наркоманію, поширенню якої сприяв і спосіб життя рок-музикантів 60-х рр. Психолог Жан-Мартен Бюттнер писав у жовтні 1986 р.: «...вся музична сцена роз'їдена сильнодіючими наркотиками».

Багато музикантів заплатили передчасною смертю за свій стиль життя. Це – Браян Джонс, Джиммі Гендрікс, Джаніс Джоплін, Кейт Мун, Сід Вайкус,

ЕлвісПреслі та інші. Цю долю з ними розділили й багато їхніх фанатів. Адже захоплюючись музичними творами, які прославляють наркотики зокрема й аморальний стиль життя загалом, підлітки наслідують своїх кумирів у всьому!

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які музичні напрямки ти можеш назвати?
2. Що тобі подобається з сучасної музики? Чому?
3. Якою філософією відзначається рок-музика?
4. Якою філософією відзначається поп-музика?
5. Якою філософією відзначається кислотна музика?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця

Ліна Костенко

БРЕЙГЕЛЬ. «ШЛЯХ НА ГОЛГОФУ»

То ж не була вузесенька стежина.

Там цілі юрми сунули туди.

І плакала Марія Магдалина,

що не подав ніхто йому води.

Спішили верхи. їхали возами.

Похід розтягся на дванадцять верст.

І Божа Мати плакала сльозами –

та допоможіть нести ж йому той хрест!

Чи ви не люди?! Що за чудасія,
дають старцям, підсаджують калік.

А тут же йде, ну, добре, не Месія, –
людина просто, просто чоловік!

Юрма гуде, і кожен пнеться ближче.

Хтось навіть підбадьорює: терпи,

вже он Голгофа, он Череповище! –

хрущали під ногами черепа.

Сказати б, зброя, це хіба єдине?

Так що б зробили стражники юрбі?

А в юрмах тих малесенька людина

тягла хреста важкого на собі.

І хоч би хто! Кому було до того?

Всі поспішали місце захопить.

Воно ж видніше з пагорба крутого,

як він копає, як він хоче пить.

І він упав. І руки аж посиніли.

Тоді знайшовся добрий чоловік:
наморений, ідучий з поля Симон,
що йшов додому, в протилежний бік.

Коли ж звершилась вся ця чорна справа,
і люди вже розходилися ті, –
от парадокс: заплакав лиш Варава,
розбійник, не розп'ятий на хресті.

Чи пожалів, чи вдячен був Пілату,
чи втямив, темний, раптом щось нове:
що Божий Син таки іде на страту,
а він, розбійник, – він таки живе.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яка картина постає перед внутрішнім зором митця?
2. Чому цей твір є ремінісценцією на відому картину?
3. Яке враження виникне, коли до картини додати ще й скорботну музику (наприклад, «Лакрімозу» Моцарта)?
4. Чи багато було в натовпі тих, хто співчував Ісусу?
5. Чи автор співчував Ісусу Христу? Чому?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Мойсей, великий законодавець і пророк, був ще й музично обдарованою людиною. Заповіді Закону, які через нього дав Бог, він талановито вплітав у пісні – псалми, які співав увесь народ. На першу пісню, котру Мойсей склав після визволення з Єгипту, натрапляємо в книзі Вихід (15:1 – 19). Також відомий його 89-й псалом із книги Псалмів. Нажаль, ми не зможемо почути, як вони звучали. Але маємо можливість ознайомитися з сучасною оперою «Мойсей», яку написав відомий український композитор М. Скорик на слова однойменної поеми І. Франка. Музичні твори про Мойсея писали також композитори Вівальді, Гендель, Россіні та інші.

Послухаймо уривок з опери. Подумаймо, який настрій має музика? Про що вона? Яку ідею в ній закладено? Які почуття породжує в душах слухачів?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

1. – Діти! – звернулася вчителька до класу. – Наближається свято Різдва. Послухайте, будь ласка, українську народну колядку «Ой у Віфлеємі».

Залунала музика, й учні зайнялися своїми справами. Одні шепотілися, другі малювали, треті дивилися у вікно.

– Ну як, діти? Сподобалася вам колядка?

– Та-а-ак! – протягнули учні.

– А що ви про неї можете розповісти? Ось ти, Сашко (хлопчик наполегливо тягнув руку).

– Я хочу сказати, що коли грала музика, Вова робив літачка й не слухав...

Чи правильно поводитися учні? А як би ти вчинив на їхньому місці?

II. Музиканти різних епох завжди сперечалися, що в музиці головніше: слово чи музика. Моцарт вважав, що поет потрібен в опері виключно заради музики. К. Глюк, всупереч йому, сформулював мету своєї творчості: «Я хотів повернути музику до її справжньої цілі – надати поезії нової виразної сили»[5]. Християнська етика в цій суперечці ставить крапку над «і»: «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово»(Івана 1:1).

А як вважаєте ви?

III. «...Хоча всі науки та мистецтва, всі людські знання служать для слави Божої, три мистецтва особливо вдатні для цього: граматики, яка вчить нас говорити та писати; астрономія, яка вчить відрізняти та рахувати пори року; а разом із ними й музика, яка займається співом та прийомами співу. Кожний віруючий має знати ці три дисципліни»– вважав Йоганнес де Грохео, вчений-богослов, який у XIII ст. написав свій «Tractatusdemusica».

Про що свідчать ці слова?

7. Поміркуйте в групах:

Послухайте музичні твори різних напрямків (за власним вибором). Розкажіть, які їхні настрої й мотиви? Які чуттєві образи виникають у вас під час прослуховування? Які відчуття, переживання?

8. Домашнє завдання: випишіть основні риси сучасних музичних напрямів і протиставте їм характеристики духовної музики.

УРОК 32 – 33. ХРИСТІЯНСТВО В ЛІТЕРАТУРІ ТА СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Вірші з Біблії:

Блаженний, хто читає, і ті, хто слухає слова пророцтва та додержує написане в ньому, – час-бо близький! (Об. 1:3).

Я прийду незабаром. Тримай, що ти маєш, щоб твого вінця ніхто не забрав (Об. 3:11).

Неправедний –нехай чинить неправду ще, і поганий –нехай ще опоганюється. А праведний –нехай ще чинить правду, а святий –нехай ще освячується! (Об. 22:11).

Хто вважає на слово, той знайде добро, хтож надію складає на Господа – буде блаженний (Пр. 16:20).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Які тенденції суспільного розвитку в Україні?
2. Якими рисами відзначається медіапростір України?
3. Чому необхідно підвищувати рівень моральності суспільства?

Література – це новини, що не старіють.

(Е. Пауд)

Словник термінів:

Культурний діалог – процес обговорення в засобах масової інформації актуальних питань і напрямків розвитку культури, етнічних спільнот окремої держави.

Соціокультурна реальність – реальність існування тієї чи тієї спільноти людей, що визначається як економічним, так і соціальним, і культурним становищем.

Парадигма – система форм, уявлень та цінностей одного поняття, яка відображає його видозміну, історичний шлях.

Етнічна культура – народна культура.

Етнічна спільнота – спільнота – частина багатонаціональної держави.

Засоби масової інформації– преса, радіо, телебачення, інтернет, тобто всі засоби, що транслюють інформацію до споживача.

Культурна диверсифікація – розпад єдиної культури на окремі частини.

Медіапростір– система, що є впорядкованою сукупністю організаційної, адміністративної, творчої й матеріально-технічної структур.

Медіасфера – сукупність медіапросторів окремих держав.

Пострадянське суспільство – суспільство, яке утворилося після розпаду СРСР.

Поміркуй над проблемою:

Чи є місце для християнства в сучасному медійному просторі?

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів

УКРАЇНСЬКИЙ МЕДІАПРОСТІР

Серед основних напрямів оновлення й перспективного розвитку нашої культури – проблематика буття особи, нації й держави, національні традиції та їхнє оновлення згідно з вимогами часу, глибокий патріотизм, культурний діалог на міжнаціональному й міждержавному рівнях, екологічна проблематика, усвідомлення належного місця українського народу, його держави та культури у всесвітньо-історичному процесі.

Зміна соціально-політичної парадигми в Україні в 90-х рр. ХХ ст. певним чином позначилася на всьому спектрі соціокультурних умов буття нашої культури. Соціокультурна реальність незалежної України зумовила нове бачення місця й значення культури в суспільстві, визначила різноманітні прояви й аспекти культурологічної діяльності. Зміна усталеної парадигми національної культури докорінним чином трансформувала уявлення про стан і розвиток етнічної культури, обумовила її пріоритетне буття в громадській свідомості. Нині українське суспільство все чіткіше й послідовніше приходить до думки, що культурна диверсифікація – один із засобів буття народу, адже формування толерантності між етнічними спільнотами – це доказ цілісності громади.

Громадсько-політичні та економічні зміни, які відбувалися на початку 90-х рр. ХХ ст., значно вплинули на світову медіасферу та систему засобів масової комунікації (ЗМК) країн, що утворилися внаслідок розпаду СРСР. Результатом стало руйнування існуючого порядку з пошуком концепцій реконструкції медіасистем, але вже на нових засадах, які відповідали б економічним та глобалізаційним процесам. Пошук моделей розвитку медіапростору нових транзитивних країн, а також вплив політики на розвиток ЗМК – актуальна тема, яка варта подальшого дослідження.

Медіапростір відображає рівень інтелектуального обміну в суспільстві, його спрямованість та динаміку розвитку. Медіасфера, у яку входить медіапростір, – глобальне середовище, де відбуваються масові інформаційні процеси. Із появою мережі Інтернет у ній виникли принципово нові засоби масової комунікації – «нові медіа». Дотримуючись демократичних принципів роботи, вони структурно модернізують національний медіапростір як транзитивних країн, так і нових країн-членів ЄС.

Медіа в пострадянських суспільствах стають засобами політичної боротьби та маніпуляційного впливу. Відповідно трансформується й медіапростір країни. У контексті колосального впливу медіа на свідомість громадян потрібно покращувати становище моральності в суспільстві. Слід наголошувати на визначних християнських цінностях європейської цивілізації. Через те, що медіа володіють значним виховним впливом, результати незабаром дадуть свої плоди, перетворюючи суспільство в дружню й толерантну спільноту людських індивідуумів. Отже, процес трансформації має бути орієнтований на розвиток демократії, впровадження економічних реформ, подолання конфліктів. Національну однорідність визнають важливим фактором у розвитку країни.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Які проблеми висвітлюють у сучасному українському медіа просторі?
2. Які показники розвитку суспільства він відображає?

3. Чи знаходить медіа простір достатньо часу для того, щоб послідовно й достовірно висвітлювати сучасний стан і розвиток української духовності?
4. Чи престижною, на твою думку, є робота в сучасних мас-медіа?
5. Чи хотілося б тобі працювати в засобах масової комунікації?

2. Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Одкровення 22: 6 – 21

ПРОРОК ЗАСТЕРІГАЄ

Прекрасний Ангел сказав до Боговидця Івана:

– Це правильні й правдиві слова, а Господь, Бог пророчих духів, послав Ангела показати своїм рабам, що незабаром мусить статися. Незабаром прийду. Блаженний, хто зберігає пророчі слова цієї книги!

Пророк Іван сам чув і бачив славу Бога. А коли він побачив видіння, то впав до ніг Ангела й поклонився йому. Проте Ангел промовив до Івана:

– Не кланяйся мені! Бо я – помічник твій і твоїх братів-пророків, і вірян, які зберігають слова цієї книги. Кланяйся Богові!

Ісус Христос із неба промовив:

– Не захищуй цієї книги, бо час близький! Неправедний нехай продовжує чинити неправду, гідкий нехай продовжує чинити гідоту, а праведний нехай примножує свою праведність, а святий нехай іще освячується! Незабаром гряде, й воздам кожному за справами його. Я Альфа й Омега, Перший і Останній, Початок і Кінець. Блаженні, хто випере шати свої, щоб мати право на дерево життя й увійти брамами в місто! А поза ним будуть пси, чарівники, розпусники, душогуби, ідолослужителі, прихильники неправди. Я, Ісус, послав Свого Ангела, щоб засвідчити вам це у Церквах. Я корінь і рід Давидів, зоря ясна й досвітня!

А Дух Божий і Церква-невіста кличуть Його:

– Прийди!

А хто чує ці слова, нехай скаже: «Прийди!» Хто прагне – хай воду життя бере дармо! Свідкую я кожному, хто чує слова цього пророцтва. Коли хто додасть щось до цих слів, то Бог накладе на нього кари, що описані в цій книзі. А коли хто відійме щось від пророцтва, то відійме Бог його частку від дерева життя та від святого міста.

Ісус Христос говорить:

– Так, незабаром прийду!

– Прийди, Господи Ісусе!

Благодать Господа нашого Ісуса Христа зо всіма вами! Амінь.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Яке ставлення до книг проявлене в Новому Завіті?
2. Яким повинно бути ставлення до Святого Письма в кожної людини?
3. Чому люди не повинні перекручувати Божих слів?
4. Чому люди, на твою думку, так очікують Кінця Світу?
5. Чи намагаєтеся ви уникати гріхів і дотримуватися праведності?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на

запитання:

Думка науковця:

ЗАГАДКА ПЕРШОДРУКАРЯ

Першодрукар Святополк Фіоль, за походженням німець, брався за друкарську справу в Великому князівстві Литовському як за видатну інновацію, якою не займався ніхто перед ним. Де й коли вчився Фіоль друкарства, нічого не відомо. Певне, він бував у Німеччині і там навчився нового тоді друкарського ремесла; від добрих майстрів, бо друки Фіоля не були гіршими від тогочасних німецьких друків. І певне, ще десь 1489 р., а може, й раніше Фіоль узявся за друк перших українських книжок. Знайшов Фіоль і майстра, що надзвичайно гарно, за вказівками самого Фіоля, виготовив потрібний шрифт. Майстертеж був німцем – Рудольф Борсдорф із Брунсвіку, що проживав у Кракові.

Першими книжками, які видрукував Фіоль, були «Октоїх» та «Часословець», обидві – 1491 р. випуску. Котра вийшла раніше, тобто котру з них вважати первнем українського друку – не відомо, але традиція вважає «Октоїх» 1491 р. першою слов'янською книжкою, що надрукована кирилицею. Крім того, Фіоль надрукував ще дві книжки – «Тріодь пісну» та «Тріодь цвітну», але вже без зазначення місця та часу друку. Збереглася згадка, що Фіоль видрукував ще й п'яту книжку – «Псалтир», яка не збереглася до нашого часу.

Для кого друкував Фіоль свої книжки? Це питання вирішує мова друків: там, де Фіоль не був зв'язаний традиційним церковнослов'янським текстом, мова його видань має рядознак живої української мови.

Але Фіолева праця закінчилася трагічно: 1491 р. його заарештувала краківська духовна інквізиція, й Фіоль після довгої тяганини визволився лише в середині 1492 р. Фіолева праця припинилася, а книжки його було спалено. По такій невдачі Фіоль покинув Краків і перебрався на Угорщину, до вільного королівського міста Левочі, що належало до Спишського комітату. Можливо, Фіоль ще й тут хотів зайнятися друкарством, але він уже не мав для цього матеріальних засобів. Фіоль помер близько 1525 р.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому друкаря Святополка Фіоля називають першодрукарем?
2. Якими були перші книги Фіоля?
3. Чому в церковних книжках друкар використовує не церковнослов'янську, а народно розмовну українську мову того часу?
4. Чи був у Фіоля вибір – працювати на благо батьківщини чи ні? Чому?
5. Яку місію виконував першодрукар?

4. Опрацюй художній уривок і дай відповіді на запитання:

Думка митця:

Ізборник Святослава

ЧОРНОРИЗЕЦЬ

(легенда)

Був чорноризець пустельник, що показував знаки й чудеса й мав при собі в пустелі одного учня. Одного дня слід було учню йти в одне місто, де мешкав злий і безбожний суддя.

Учень застав похоронну процесію, яка проводила цього суддю в останню дорогу з великими почестями. Повернувшись до пустелі, учень застав учителя також мертвого, так що його тлінні останки навіть пошарпали гієни. Учень почав жалкувати та промовляти до Бога: «Як же це? Злий і безбожний суддя похований із почестями, а святий і духовний пустельник помер на самоті й після смерті пошарпаний гієнами!».

Коли учень міркував над цим, з'явився йому ангел Божий і мовив: «Суддя був зовсім злою людиною, але зробив одну добру справу, й Бог йому віддячив тою шаную при похороні, а після смерті він горітиме в пеклі до кінця. Твій же вчитель, хоч догодив Богу, мав як людина одну малу ваду; але гіркою смертю він спокутував ваду й очищений до решти, загробне життя проведе в раю».

Отже, ніщо не буває без промислу Божого, але по всій землі й по небесах суди Божі та провидіння Його у всіх справах Його. Тільки дехто, не розуміючи мудрості Бога, говорить, що світ управляється оборотами зірок.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що побачив учень у місті? Яке значення Бог уклав у пишній похорон?
2. Що побачив учень пустельника у лісі? Яке значення мало це?
3. Як у цій притчі трактується прислів'я «око за око і зуб за зуб»?
4. Чи слушною є ідея посмертної розплати за гріхи?
5. Чим саме вразила тебе легенда?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Що повинні висвітлювати ЗМІ в діяльності церкви: чи тільки скандальні події, чи благодійність, наукові та творчі пошуки? Як вони мають це робити? Чи маєш ідеї, як можна розповісти про діяльність твоєї церкви в газеті/журналі, на радіо, телебаченні?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. Чому потрібно якнайшвидше миритися зі своїми кривдниками?

II. Як ти вважаєш, чому потрібно ретельно ставитися до своїх обов'язків і в сім'ї, і в школі, і в церкві?

III. Чому в сучасній пресі та багато скандалів і непотрібної, некорисної інформації?

7. Поміркуйте в групах:

Чи варто стежити за тим, як у засобах масової інформації висвітлюють події релігійного життя України, чи враховують існування всіх конфесій, а також інших віросповідань? Чи наголошують на існуванні проблем у релігійному житті (наприклад, атеїзмі, сатанізмі, неоязичництві, неопоганстві)?

8. Домашнє завдання: підготуйте повідомлення на тему «Релігійна ситуація в регіоні».

УРОК 34. УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Вставте пропущені слова в текст:

1. Благословенний і Господа нашого Ісуса Христа, що великою Своєю милістю віродив нас до живої надії через воскресіння з мертвих Ісуса Христа (1 Петр. 1:3).
2. Блаженні ви, понад всякими водами, що відпускаєте ногу волів і ослів на волю! (Іс. 32:20).
3. Горе вам, як усі люди про вас говоритимуть, бо так само чинили фальшивим пророкам батьки їхні! (Мт. 6:26).
4. «Я –Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому Хай не буде тобі інших передо Мною!» (Вих. 20:2 – 3).
5. Тоді каже до нього Ісус: «Відійди,! Бож написано: Господеві Богові своєму вклоняйся, і служи Одному Йому!» (Мт. 4:10).
6. І нині прислухайся, Боже наш, до молитви Твого раба та до його, і нехай засвітиться Твоє лице над Твоєю спустошеною святинєю, ради Господа! (Дан. 9:17).
7. І дав Він Мойсеєві, коли закінчив говорити з ним на горі, дві таблиці свідоцтва, таблиці кам'яні, писані Божим перстом (Вих. 31:18).
8. Вдячно у ваших серцях Господеві псалми, гімни, духовні пісні! (Кол. 3:16).
9. Бог дуже страшний у зібранні святих, і грізний Він на ціле Своє! (Пс. 88:8).
10. Ото, незабаром приходжу., хто зберігає слова цієї книги! (Об. 22:7.)

2. Дайте розгорнуту відповідь на питання:

1. Як християнські цінності вплинули на розвиток європейської цивілізації?
2. Коли митець виносить естетичний вирок потворному?
3. Що таке інкультурація? Чим підкріплена українська християнська традиція?
4. Яке значення українська християнська традиція має в світовому сенсі?
5. Що символізують частини храму?
6. Чим відрізняється духовна музика від інших жанрів?
7. Які проблеми окреслює інформаційний простір України?
8. Які проблеми висвітлює сучасний український медіапростір?
9. Яка духовна суть кожної культової споруди?
10. Наведіть приклади актуальних проблем сакрального мистецтва.
11. Якою філософією відзначається рок-музика?
12. Якою філософією відзначається поп-музика?
13. Якою філософією відзначається кислотна музика?
14. Чому, на вашу думку, праведність у давнину пов'язували з читанням книг?
15. У вигляді яких фігур будують храми? Що вони символізують?
16. Назвіть символи євангелістів. Що вони означають?
17. Охарактеризуйте одну з церковних споруд України.
18. Бог у творчості українських письменників.
19. Що вам відомо про нерукотворні образи? Чому їх так називають?

20. Що означає бути християнином?
21. Скільки куполів може мати храм? Що вони символізують?
22. Який перший символ християн? Чому?
23. Що вам відомо про духовний гімн християн? Хто його автор?
24. Кого вважають першим іконописцем? Чому?

3. Поясніть, як ви розумієте біблійну цитату:

1. Я прийду незабаром. Тримай, що ти маєш, щоб твого вінця ніхто не забрав (Об. 3:11).
2. ...аж Дух з височини проллється на нас, а пустиня в садок обернеться, а садок порохований буде за ліс! (Іс. 32:15).
3. Верніться-но кожен зі своєї злої дороги, та виправте вчинки свої, і не ходіть за іншими богами, щоб служити їм, і сидіть на тій землі, що Я дав вам та вашим батькам! (Єр. 35:15).
4. І дивись, і зроби за тим зразком, що тобі показано на горі (Вих. 25:40).

УРОК 35. ПІДСУМКОВИЙ УРОК: УСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Вірші з Біблії:

Ви світло для світу... Отак ваше світло нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі (Мт. 5:14, 16).

Цей урок дасть тобі відповіді на питання:

1. Що є найбільшою глобальною проблемою людства?
2. Чому знижується рівень духовності суспільства?
3. Які шляхи підвищення рівня духовності суспільства?

Ти – маленька лампадка, що жевріє серед безмірного мороку. Але ти – частина Божого плану, й ти – незамінний, оскільки немає іншого плану.

(Б. Ферреро)

Бог посилає нам випробування, щоб ми змінювалися, долаючи їх, а не впадали у відчай.

(Мати Тереза)

Для тих, хто ще на землі обирає небесне, земне буття стає частиною неба.

(К. Люїс)

Словник термінів:

1. Опрацюй текст і дай відповіді на запитання:

Думки авторів:

Ганна Самолюк

В сучасних умовах розвитку суспільства ключове місце має посісти духовність особистості, яку слід формувати, починаючи з раннього віку дитини. Адже у світі, в якому живемо, дуже легко занедбати, а то й загубити душу.

Ми прагнемо перемін у суспільстві. І часто не задумуємось, що найперше потрібно змінювати, не завжди відчуваємо відповідальність за особистісну позицію в суспільних змінах, чітко сформульовану Ш. Амонашвілі: «Не буде ніякого оновлення життя, якщо кожен із нас не оновить свою душу». Нам необхідно змінитися самим і допомогти змінитися тим, що поруч з нами, бо інакше не варто чекати якихось перемін у суспільстві.

Що є найбільшою глобальною проблемою людства? Традиційно всі глобальні проблеми (звичайно, умовно) поділяють на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні. Чи можна виділити якусь проблему над цими? На мою думку, першопричиною всіх глобальних негараздів людства є зниження рівня духовності суспільства, що, на жаль, поки що не розглядається у проблемному контексті. Але, якби люди жили за Божими законами, мали у своєму серці любов до Бога і ближнього, не були б актуальними нині питання збереження навколишнього середовища чи війни і миру та ін.

Тому, як зазначив Бруно Ферреро: «Великі перетворення завжди треба розпочинати від переміни серця». Людина, яка ставить перед собою мету духовного вдосконалення, розвитку своїх здібностей та талантів і прагне за їх

допомогою принести користь іншим людям, суспільству, державі, не прив'язується до матеріальних речей. У неї на першому місці – Бог. Суть людини – в її активному земному житті; головне її завдання – знайти Бога, тобто бачити Його правду і жити за Його законами, заповідями і настановами.

Потрібно прагнути за допомогою добра і любові зробити світ кращим.

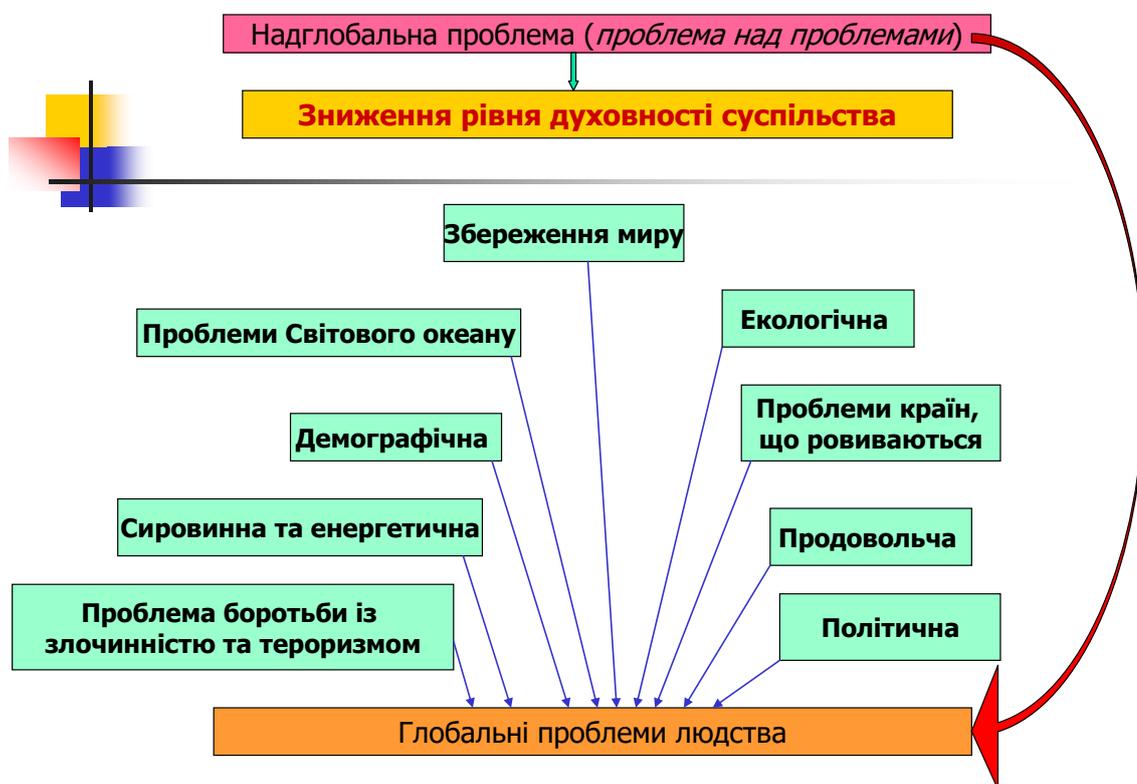
Любити життя, людей, красу, бо все це від Бога. Безсмертя – це наслідок справжньої любові.

Надіятись, що настане час, коли Господь достукається до серця кожної людини і у світі зникнуть усякі негаразди і непорозуміння.

Вірити, що Любов врятує світ. І як сказав О. Довженко: «Життя коротке. Поспішай творити добро».

Володарем часу є Господь. Він є понад часом, завжди був, є і буде. Тут ми – не вічні. Тому нам потрібно встигнути принести у цей світ свою щирю посмішку, щоб поряд комусь стало радісно на душі, дарувати свою любов так, як робив це Ісус, подати руку допомоги чи підставити плече тому, хто спіткнувся чи впав, щоб він міг якнайшвидше піднятися. І лише з Богом нам це під силу зробити. Хто відкидає Бога, не має ні сьогоднішнього, ні майбутнього, адже «Ісус – учитель-ремісник, який бачить можливості, що приховані в кожному з нас»(БраянКавано).

За часів правління царя Деоклеціана засуджували єпископа Егейського Зеновія. Його поставили перед вибором: життя, якщо зречеться Ісуса, або смерть, якщо не зречеться. Єпископ сказав: «Яке життя без Ісуса, краще смерть в Ісусі, яка дає вічне життя.». Зараз нас ніхто не ставить перед вибором: жити з Богом чи без Бога. Ми самі повинні чітко усвідомити, лише Ісус Христос – Дорога, Правда і Життя, лише з Господом ми піднімаємось вгору, без Бога – падемо вниз. «У душі, з'єднаній з Богом, безперервно квітне весна»(Святий Іван Марія Віаней).

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Що є найбільшою глобальною проблемою людства? Чи визнають її науковці?
2. Чи існували б інші глобальні проблеми, якби була розв'язана проблема зниження рівня духовності?
3. Коли, на думку автора, можна очікувати змін у суспільстві?
4. Як чином можна зробити світ кращим?

Катерина Хорощак

Що для мене означає хрещення Київської Русі?

Sacramentum... Щось глибоке і до кінця не збагненне. Таїнство хрещення – «священна містерія», акт духовного перенародження.

Вже 1025 років Христос живе в українському серці, сіє там своє зерно. Вже 1025 років Україна удостоєна бути з Ним, удостоєна бути спасенною. Що ж це може означати для мене?

Я – українка. Я – Божа дитина. І все, що подарував Бог через хрещення рідної землі, є для мене життям. Адже саме мої прабадьки дали змогу мені ще від народження бути з Богом. Хіба ж це нічого не означає?

Світло, яке несеться віками, передається з покоління у покоління. Багаття єдності і монолітності. Таїнство хрещення – один із визначальних чинників нашого з вами існування. Чому?

Та тому, що Бог оберігає нас. Попри всі міжусобиці і війни, тортури і голодомори стражденна Україна живе; і живе, власне, завдяки Батьку.

Що ж би творилося на нашій землі, якби в українській душі не прийшов єдиний Він, Творець всього сущого?

Множинне різновір'я, змінне фальшиве багатобожество знищило б Батьківщину і всіх нас...

То що ж тоді, на мою думку, заховане у цій не просто даті?

Віра. Незважаючи на всі негаразди, які були, є і будуть, ця неземна істина дозволяє йти далі, не розпорошуватись у суєті. Віра у Христа, у Пресвяту Трійцю – духовний скарб, що народився і зміцнився в мені під час хрещення; в мені – малесенькій частинці України.

Надія. Надія на те, що згодом серце кожного з нас відкриється на розуміння Слова Божого, на віковічні Господні істини, на усвідомлення важливості присутності Христової віри в українській душі.

Любов. Любов до Батьківщини і до всіх, хто творив її, творить і творитиме. Любов до Спасителя, який подарував мені все: рідну землю, батьків і... Себе.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому хрещення Київської Русі є важливим для кожного українця-християнина?
2. Що дає хрещення кожному з нас?
3. Що, на думку автора, заховано у цій даті?

Катерина Хорощак

Павутинний серпанок любові

Невідкладні справи, поспіх, шум, дискомфорт, біль, неспокій... Знайомо, правда? Цей список можна доповнити ще не одним словом.

Відкладіть усе. Відгородіться від суєти і шуму. Побудьте у тиші. Просто помрійте. Ні, не обов'язково блукати в захмарності і незвіданих широтах. Політайте в реальності. Де б ви не були, в офісах, занурені в роботу, де навколо тільки якісь папери та сумні стіни, а за вікном такі ж будинки, чи вдома, знову ж чимось заклопотані: чи то працею, чи самотністю і нудьгою, просто вигляньте і подивіться. Подивіться на цей світ... На небо, на дерева, на землю. Це все ж не просто так, правда?

Лише тут, у краплинці води, у травинці, у хмаринці, чи у комахці ми знайдемо Істину. Чому? Бо все це створив Бог. І створив не просто, а любов'ю, Своєю безмежною любов'ю, такою тихою і чистою, всемогутньою і терпеливою, вічною і жертвовною, щирою і відданою. Тому істина в любові, в Божій любові, яка огортає ще до народження і наповнює наше серце...

Біблія говорить: “Господь йому здалека з'явився: Я полюбив тебе відвічною любов'ю, тим і зберіг для тебе мою ласку.”

Божа любов – істинна повнота. Це щира щирість, милостива милість, правдива правда, вірна вірність. Чи може – найсвітліше світло, найжиттєвіше життя, найєдніша єдність... А якщо Бог вміщає всі ці поняття? То може, просто, Бог – Любов?

І, мабуть, найпершим проявом Його любові є наше життя. Створюючи кожного з нас, Бог повністю жертвує Себе, сяючи для всіх променистим світлом безмежної любові. Але як справжній Батько, дає право вибору: бути з Ним чи не бути, любити Його чи ні?

Божа любов у нашому серці – це як павутинний серпанок небесного кольору, який з великою ніжністю огортає душу, скріплює її, закриває і лікує всі рани, які можуть бути щілинами для диявола. Відкидаючи любов, ми відкриваємо ще не загоєні рани і показуємо шлях нечистому, роблячи себе беззахисними і допускаючи у серце гріх.

І так ми просто відмовляємось від Бога... Гріх, біль, депресія, смерть. Ці слова стають для нас пріоритетами. А Ісус? Ісус! Кожен день, кожен новий гріх розпинає Його знову. Цвяхи... Багато цвяхів... та іржі. Вони впинаються в тіло, проникають в кожну клітину невимовним болем, вибухаючи вогнем страждань та обпікаючи душу. Саме так. Душу.

В таке любляче та чисте Ісусове серце намагається пробратися біль. Страшний. Навіть дуже. Як це так? Дивитися з величезною любов'ю на тих, які тебе катують і розпинають?

Щосекундно Божа любов долає тисячі кілометрів темряви нашого серця, відчуваючи невимовну біль нескореності гріха...

Ісус говорить: “Я – світло світу. Хто йде за мною, не блукатиме у темряві, а матиме світло життя.”

Тільки Бог, тільки любов нас врятують від бруду і падінь. Але для цього Йому потрібно віддати все своє життя. Всі сфери довірити Йому. Принести у відкритих долонях. Не боятися. І Бог покаже дорогу. Заспокоїть душу. Пригорне і приголубить. Витре сльози і дасть сил. Та потрібно пам'ятати: погано Йому не

довіряти, так само і погано надмірно покладатися на Нього. Бог нас любить і дає свободу дій. Тому простягнімо долоні до Ісуса і Він навчить нас жити. Понесе на руках, коли буде важко. А, головне, – ми відчуємо ту справжню істинну любов, яку Він намагається донести до нас через всі ті стіни, якими ми відгороджуємося від Нього.

Невпинна глобалізація любові вказує на безмежність її джерела. І всесвіт світу наших сердець – Бог. Тому просто любіть, так щиро і чисто. Любіть все, що створив Бог, тоді й насправді полюбите Його. Не бійтеся, ту любов яку будете віддавати, Бог поверне сторицею. Просто Він – Тато, і любить нас без усяких умов.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Де можна знайти Істину?
2. Що, на думку автора, є на думку автора, є найпершим проявом Божої любові до людини?
3. Що знову і знову розпинає Ісуса?
4. Хто врятує людину? Яким чином?

2.Опрацюй біблійний уривок і дай відповіді на запитання:

Позиція Біблії:

Мт. 5:14 – 16.

Ви – світло світу. Не може сховатися місто, що стоїть на верху гори. І не запалюють свічку, й не ставлять її під посудину, але на свічник, і світить усім у домі. Так нехай світить світло ваше перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі справи й прославляли Отця вашого Небесного.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Як гадаєш, до кого звертається Ісус Христос цією притчею?
2. Хто – Світло для світу?
3. Як ти можеш «світити» для інших?

3. Опрацюй науково-публіцистичний текст і дай відповіді на запитання:

Думка науковця:

4.Опрацюй художні твори і дай відповіді на запитання:

Чотири свічки

Чотири свічки спокійно горіли і потихеньку танули... Було так тихо, що чулося як вони розмовляють.

Перша сказала: «Я – СПОКІЙ. Нажаль, люди не вміють мене зберегти... Думаю, мені не залишається нічого іншого як згаснути!...»І вогник цієї свічки згас.

Друга сказала: «Я – ВІРА. Нажаль, я нікому не потрібна. Люди не хочуть нічого слухати про мене, тому нема сенсу мені горіти далі...»Ледве сказала таке – подув легкий вітерець і загасив свічку.

Дуже засмутившись, третя свічка вимовила: «Я – ЛЮБОВ... У мене немає більше сил горіти далі... Люди не цінують мене і не розуміють. Вони ненавидять тих, які їх люблять, найбільше – своїх близьких...»Довго не ждала і ця свічка – згасла.

Раптом... в кімнату зайшла дитина і побачила 3 згаслі свічки. Злякавшись, вона закричала:

- Що ви робите?!... Ви ПОВИННІ горіти!!! Я боюся темряви!...

Промовивши це, вона заплакала.

Схвильована четверта свічка сказала: «Не бійся і не плач! ПОКИ Я ГОРЮ, ЗАВЖДИ МОЖНА ЗАПАЛИТИ ІНШІ ТРИ СВІЧКИ... Я – НАДІЯ!!!»

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чим були стривожена кожна свічка?
2. Який вихід із ситуації, яка склалася, вони вибрали?
3. Чому четверта свічка не підтримала своїх подруг?
4. Що стається з людиною, коли вона втрачає надію?
5. Як підтримувати вогник спокою, віри, любові та надії?

Притча про свічку

Оксана ОСТРЯНКО

Настав вечір. Один чоловік запалив маленьку свічку і почав підійматися з нею сходами, які, закручуючись спіраллю, губилися десь високо під склепінням вежі. – Куди ми йдемо? – запитала свічка. – Ми піднімаємося на вежу, щоб освітити шлях кораблям у гавань. – Але жоден корабель не зможе побачити мого світла, – заперечила свічка. – Хоча твій вогник і маленький, – відповів чоловік, – усе ж продовжуй горіти так яскраво, як тільки можеш, решту ж залиш мені. Так перемовляючись, вони дісталися самого верху вежі і підійшли до великої лампи. Чоловік запалив лампу за допомогою маленької свічки, і незабаром великі відполіровані дзеркала за лампою відбили її світло, поширюючи його на милі навколо і вглиб моря, освітлюючи шлях кораблям. ... Як маленька свічка або навіть сірник можуть розпалити величезне вогнище і вказати шлях сотням людей, так і невеличке полум'я твого душевного тепла і гарного прикладу в змозі змінити життя, світогляд і долю людей, навіть якщо ти сам цього ще не усвідомлюєш повною мірою. Просто будь світлом для людей, які тебе оточують, як той маячок, який радісно спрямовував кораблі в безпечну гавань.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чим була занепокоєна маленька свічка?
2. Яке завдання виконав чоловік за допомогою маленької свічки?
3. Як ми своїми маленькими добрими справами можемо допомогти іншим?

СВІЧКА ТА СІРНИКОВА КОРОБКА

Казка

Мюріель Тейлор

На одному з підвіконь самотнього старого будинку стояла маленька свічка, а поряд з нею лежала коробка сірників. Було це давно, коли ще не існувало електричного освітлення. У ті часи свічки вечорами старанно працювали, освітлюючи всі закутки в кімнатах.

Коли після робочого дня втомлені мешканці засинали, свічка та сірникова коробка, які залишалися на підвіконні, розпочинали між собою розмову.

Одного разу коробка стурбовано озвалася до свічки:

– Подруго, ти усе меншаєш та меншаєш. Коли ти гориш – ти танеш. Будь обережною, а то раптом від тебе нічого не залишиться!

Свічка посміхнулася:

– Світити – це мені дійсно дечого коштує, але ж мене задля цього й зроблено.

– Знайшла з чого радіти. Подивись, яка ти маленька! От якби ти була вогнем маяка й вказувала великим кораблям шлях у гавань, тоді варто було б витратити себе.

– Я маленька, це правда. Але я можу освітити темний закуток. Хіба ти не бачила, як учора бабуся розсипала монети з гаманця? Мною посвітили навколо – й усі монети відшукалися! Моє світло допомогло бабусі.

І свічка знову посміхнулася. Але сірникова коробка насупилася. Відповіді вона не встигла, бо прийшла бабуся, узяла свічку і пішла з нею коридором до себе в спальню.

Свічка та сірникова коробка зустрілися лише наступного дня. І тут занепокоєння сірникової коробки досягло межі.

– Ой-ой-ой, – заголосила вона, – що ж це з тобою сталося?! Ти удвоє менша, ніж була вчора!!!

Свічка весело підморгнула й відповіла:

– Знаєш, як усе було? Бабуся при світлі мого полум'я почала молитися і читати Біблію. Вона так зачиталася, що мені довелося горіти до півночі. Та це нічого. Я була дуже рада світити їй, особливо після того, як вона прочитала слова: «А ночі вже більше не буде, і не буде потреби в світлі світильника, ані в світлі сонця, бо освітлює їх Господь Бог». Потім бабуся стала перед іконами і промовила: «Дякую, Господи, за те, що настане день, коли Ти будеш нашим вічним Світлом». Ти не уявляєш, яка я щаслива, що могла послужитися старенькій своїм світлом!

Сірникова коробка знову не знайшла що відповісти.

Одного разу ввечері сталося дещо дивне. Навіть після того як усі повклалися спати, свічка на підвіконні продовжувала весело горіти. Ніхто не загасив її. Надворі лютувала завірюха. Вітер завивав і свистів, кружляючи снігові вихори. Час від часу крізь щілини у рамах на свічку потрапляв холодний струмінь повітря. Від цього вона танула ще швидше.

– Та ти що? Ти ж подбай про себе хоч трохи! Адже від тебе нічого не залишиться! Дозволь наступному подиху вітерця загасити тебе й урятувати від остаточного знищення! – захвилювалася сірникова коробка.

Проте весела свічка тільки посміхнулася. Вона продовжувала горіти, стаючи дедалі меншою. Сірникова коробка хвилювалася не жартома:

– Та невже ти мене не послухаєшся?! Ти ж можеш урятувати життя, якщо перестанеш світити!

– Мене поставили тут, щоб світити. Це моє місце. І я буду віддавати своє світло до кінця!

– Це божевілля! – не втихала сірникова коробка.

У цю мить за вікном почувся шерех, потім – кроки на ганку. Хтось постукав і смикнув за ручку дверей. Стукіт почули не тільки свічка та сірникова коробка. Хазяїн та старші сини прокинулися і відчинили двері. Струмінь холодного

повітря увірвався до кімнати і примусив полум'я свічки затремтіти ще дужче. Через поріг намело снігу, а з темряви ночі в освітлену свічкою кімнату увійшла жінка. Вона ледве пересувалася. Нічну гостю влаштували біля груби, допомогли зняти запарошене снігом пальто й заходилися терти задубілі на холоді руки та ноги. Зігрівшись та трохи оговтавшись, жінка почала розповідати:

– Я заблукала. Сніг пішов такий лапатий, і хуртовина замела шлях. Уже кілька годин я блукаю, марно намагаючись натрапити на нього. Зовсім знесилилась і подумала: ляжу в сніг і помру. Але в ту саму мить я побачила слабке світло і зрозуміла, що неподалік чиясь оселя.

– А ми саме для того й залишили свічку горіти на підвіконні, – сказав хазяїн.

– У таку хуртовину люди часто збиваються зі шляху.

При цих словах хазяїн поглянув на підвіконня, де стояла свічка. Вона горіла так довго, що від неї нічого не залишилось.

– Добра маленька свічко, ти врятувала сьогодні людське життя, – усміхнувшись, сказав він.

Маленька свічка, наче теж усміхнувшись у відповідь, блиснула ще раз яскравим полум'ям і згасла.

Поміркуй і дай відповіді на питання:

1. Чому сірникова коробка була стривожена?
2. Чи переймалася цим свічка?
3. Що приносило радість свічці?
4. Як ми можемо допомагати іншим людям?

5. Рубрика «Голос народу».

Обговори з однокласниками:

Чому потрібно прагнути до всебічного розвитку особистості?

6. Поміркуй і дай відповідь, як ти вчиниш у таких ситуаціях:

I. У громадському транспорті ти почув розмову двох молодих людей, які не бачать сенсу життя. Що ти можеш їм порадити, підказати.

II. У тебе труднощі, проблеми. Що ти робиш, до кого звертаєшся по допомогу, щоб не впасти у розпач?

III. У якій книзі можна знайти відповіді на всі запитання? Чи читаєш ти Святе письмо? Прокоментуй вислів: «Читай Біблію, бо не всі відповіді знайдеш у Google...».

7. Поміркуйте в групах:

Чи погоджуєтеся ви з висловлюванням: «Духовно зростати – це навчитися любити»?

8. Домашнє завдання: складіть проект «Шляхи підвищення рівня духовності суспільства».

ЗАГАЛЬНИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

А

Авторитет – це форма впливу людини на колектив, що виникає на основі безумовної поваги.

А капела – хоровий спів без інструментального супроводу.

Актуалізація – постійне й активне повторення вчень, стереотипів, ідеологічних позицій із їхнім оновленням та повторним усвідомленням.

Актуальність – усвідомлена важливість чогось-небудь.

Аматор – любитель, непрофесіонал у якомусь із видів діяльності.

Аморальність – учинок людини, який суперечить моральним нормам.

Анонім – автор, який не зазначив свого прізвища під твором або науковою працею.

Апостол – посланець Бога, який виконує на землі місію утвердження Божого ладу в людському суспільстві.

Архітектоніка – побудова будь-якого твору.

архітектура Палацово-паркова – мистецтво споруджувати палацово-паркові комплекси.

Аскетизм – релігійно-етичне вчення, за яким придушення людиною своїх фізичних потреб наближає її до Бога й Царства Небесного. Полягає у відлюдництві, безшлюбності, самотортурах, «умертвінні плоті», зреченні від радощів життя тощо.

Атеїзм – світоглядне вчення, що заперечує існування духовних істот.

Б

Багатство – одна з Господніх винагород, яку Бог дає праведним людям, які благоговіють перед Ним і виконують Його волю.

Байдужість – незворушність до чужого горя, нерозвиненість моральних почуттів.

Безробіття – соціальне явище, яке полягає у вимушеній незайнятості населення, що спричинена надлишком працівників на одне робоче місце.

Безсердечність – нехтування почуттями інших людей.

Благодійництво – діяльність, зумовлена благородними поривами душі, що полягає в матеріальних пожертвах на благо інших людей. Цю діяльність високо цінував Ісус Христос.

В

Ввічливість – уміння бути ласкавим і привітним із навколишніми.

Верифікація – перевірка фактів шляхом доведення їхнього документального існування чи відтворення в експериментах.

Вдячність – уміння належно оцінити всяку виявлену до нас уважність, усяке зроблене нам добре діло. Вона має велику суспільну вартість, бо підтримує в людях бажання робити добро іншим.

Вибір – волевиявлення людини, що ґрунтується на аналізі кількох варіантів поведінки й наданню переваги найпріоритетнішому з них.

Вибір істинний – вибір, який ґрунтується на точному знанні ситуації й

об'єктивному аналізі явищ дійсності.

Вибір хибний – вибір, який ґрунтується на суб'єктивних враженнях від дійсності та хибних, упереджених уявленнях про стан речей.

Відповідальність – почуття психологічної готовності людини визнати свої вчинки й їхні наслідки, налаштованість діяти раціонально на благо суспільства.

Віросповідання – усвідомлення людиною своєї належності до тієї чи тієї віри; здійснюється шляхом прийняття її символів та виконання ритуалів.

Вірування – уявлення про світ древніх людей, які пояснюють існування навколишнього світу, речей та істот.

Г

Гармонія – поєднання звуків, що утворює консонанс, приємне для нашого слуху.

Геніальність – це унікальні здібності, які дозволяють досягати видатних результатів.

Гідність – це поняття моральної свідомості, що виражає цінність моральної особистості в ставленні з повагою до себе та до інших незалежно від її соціального статусу, професії, національності.

Гіпотеза – наукове припущення, яке не було піддане верифікації.

Гріх – свідоме й добровільне порушення Божих Заповідей.

Громадянин – член певного суспільства, який має права та обов'язки щодо держави й підпорядковується прийнятим нормам і законам.

Громадянське суспільство – сфера самовиявлення й реалізації потреб та інтересів індивідів через систему взаємин, організацій та об'єднань, що охоплюють усі сфери суспільного життя.

Д

Дарунок – предмет чи послуга, яку надає одна людина іншій безкорисливо, мотивуючись почуттями дружби та любові.

Дезінтеграція – розпад колективу на групки під час конфлікту.

Держава – система офіційних органів, що здійснює керівництво певним суспільством, яке територіально організоване, законодавчо врегульоване й незалежне від інших держав. Є учасником внутрішньо-та міждержавних стосунків.

Державатоталітарна – держава, у якій регламентуються всі сфери суспільного існування, а також не визнається незалежність від влади таких окремих сфер приватного й суспільного життя, як-от: економіка, релігія, виховання, сім'я тощо.

диверсифікація Культурна – розпад єдиної культури на окремі частини.

Дисонанс – звукове поєднання, що полягає в порушенні звукової гармонії.

діалог Культурний – процес обговорення в засобах масової інформації актуальних питань і напрямків розвитку культури, етнічних спільнот окремої держави.

Діяльність – процес, який полягає в освоєнні людиною реалій навколишньої дійсності.

Добро—усе, що походить від Бога; усе, що Він позитивно оцінює; усе, що є важливим для людського життя, дозволяє морально, розумово та духовно зростати, бути щасливим, досягати гармонії та досконалості.

Догмат – основні тези того чи того віровчення, «азбука віри».

Дружба – стосунки, засновані на відданості й самопожертві, рівності та взаємоповазі, безкорисливості та щирості, при яких інша особистість стає вища за власну; відбувається духовне єднання.

Друзі – люди, чії стосунки засновані на справжній дружбі.

Дух – Божественне начало в людині, сукупність сил та здібностей.

Душа – центр самоусвідомлення людини через розум, почуття й волю.

Е

Еволюція – наукова гіпотеза про виникнення складних форм і систем життя з простих шляхом поступового ускладнення їхньої будови.

Експресія – підкреслене виявлення почуттів, переживань; виразність картини.

Епікуреї– послідовники грецького вчення мудреця Епікура, яківважали етичний закон основним, а задоволення –вищим благом.

Етап – те ж саме, що період.

етика Професійна – наука, яка систематизує й вивчає суспільні норми й правила, які регулюють стосунки між людьми в професійному колективі.

Ж

живопис Сакральний – живопис, перейнятий євангельськими мотивами – картини на біблійну й житійну тематику.

живопис Храмний – живопис, призначений для культових споруд – розпис стін фресками та ікони.

З

забарвлення Музичне – настрій музики (веселий або сумний тощо).

Закон – це нормативно-правовий акт, що приймається урядом на основі Конституції й регулює суспільні стосунки шляхом встановлення норм, що мають часові, класові та територіальні рамки. Це правило, яке має найвищу юридичну силу після Конституції.

Запити – об’єктивні й актуальні потреби людини чи соціуму.

Заробітна плата – гроші, які працівник отримує на тій чи тій посаді за певний відрізок часу.

Засоби масової інформації– преса, радіо, телебачення, інтернет, тобто всі засоби, що транслюють інформацію до споживача.

Засоби – сукупність мислительних прийомів та матеріальних знарядь, які служать людині для досягнення тієї чи тієї мети.

Звичаї – це правила поведінки, що сформувалися внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу для розмежування етапів життя й діяльності людей за умов родового ладу.

Звичка – основа поведінки людини, яка переконалася в правильності тих чи

тих вимог чи в прийнятності задоволення тих чи тих потреб, виконує їх підсвідомо чи свідомо – зусиллями волі та самоконтролю. Звичка – одна з найбільш соціально цінних поведінкових стереотипів особи.

Здібності – це властивості особистості, необхідні для здійснення певного виду діяльності.

Зло – це умисні чи ненавмисні логічні помилки, які людина здійснює тоді, коли уявляє добро й добрі наслідки своїх справ там, де їх нема або ж їх нівелює завдана шкода.

Знайомі – люди, чиї стосунки засновані на спільних інтересах, спільному місці роботи чи навчання, але між ними відсутнє духовне єднання.

Знання – теоретично узагальнений суспільно-історичний досвід, результат пізнання людиною дійсності, аналізу її явищ.

I

ідентичність Національна – усвідомлення людиною своєї приналежності до якоїсь нації.

Ідеологія – система поглядів та ідей, переконань, що виражає інтереси певних соціальних груп, оцінює ставлення людей до дійсності та містить програми соціальної діяльності, спрямованої на закріплення або зміну існуючих суспільних взаємин.

Ієрархія – підпорядкування менш значущого більш значущому.

Ікона – портретне зображення людей, які вважаються святими й пов'язані з біблійною традицією, здійснене за певними канонами: в певній колористиці, певних позах, у супроводі певної духовної істоти.

ікони Намісні– ікони, які розміщують угорі іконостасу – Господь Пантократор і Богородиця.

Імідж – сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів та елементів, які формують думку групи людей про конкретну особу.

Індивідуальність – це неповторне поєднання психологічних особливостей людини, які складають її своєрідність, відмінність від інших.

Інтеріоризація – усвідомлення якоїсь істини.

Іродіани– вузькополітична течія релігійної еліти юдеїв, що обстоювала законність і богообраність влади римського ставленика над юдеями – Ірода.

K

Кантата – твір урочистого або лірико-епічного характеру, що складається з кількох закінчених номерів, виконується співаками-солістами, хором і призначений для концертного виконання.

Кар'єра – успішне просування в громадській, професійній, науковій та інших видах діяльності.

Каяття – психологічне почуття жалю за неправильними вчинками, яке полягає в усвідомленні їхньої шкідливості та в бажанні уникати їх у подальшому житті й по можливості виправити ситуацію.

Кесар, або ж цезар – римський правитель, що завоював ізраїльтян.

книгиСвітські – книги, призначені для розважального, повчально-

дидактичного чи навчального прочитання, а також белетристика.

книги Церковні – книги, призначені для церковного вжитку; тексти, за якими відбувається Служба Божа.

Книжники – представники будь-якої релігійної чи суспільно-політичної течії, які користувалися авторитетом у юдейському суспільстві.

Кобзар – виконавець музичних творів, який вів мандрівне життя, виконуючи свої композиції на струнному інструменті – кобзі, рідше бандурі.

Компіляція – складання нової наукової праці чи історичної оповіді, літопису на основі кількох старих без аналізу та ґрунтовної обробки інформації.

Композитор – людина, яка професійно пише музику.

конкуренція Добросовісна – така, що базується на прагненні перевершити когось позитивними рисами та професіоналізмом, якістю виконаної роботи.

конкуренція Недобросовісна – така, що базується на прагненні усунути реального чи потенційного конкурента всіма доступними засобами.

Конкуренція – стосунки між працівниками в колективі, побудовані на змагальності та суперництві. Це принцип, за яким кожен працівник повинен намагатися перевершити інших у майстерності, якості, рівні професійної діяльності.

Конституція – основний закон держави, що закріплює основні правові аспекти існування держави та її громадян, визначає правовий напрямок розвитку суспільства та його спільнот.

Конституційні права – права, гарантовані конституцією держави.

Конфлікт – реальні або ілюзорні, об'єктивні або суб'єктивні, по-різному усвідомлені протиріччя між людьми зі спробами їхнього емоційного вирішення.

Конфліктологія – наука, яка вивчає конфлікти: їхні причини, наслідки, способи подолання й налагодження нових стосунків.

Космогонія – система поглядів й уявлень древніх народів про виникнення світу й людини.

Космополітизм – ідеологія світового громадянства, яка надає пріоритетного значення загальнолюдським цінностям і другорядного – національним проблемам.

Культ – віра в щось, що супроводжується обрядами жертвування й вшанування, й має значну кількість прихильників. Одна з ранніх форм релігії.

культура Етнічна – народна культура.

культура людства Духовна – духовні здобутки людства в сфері культури й науки.

культура особистості Духовна – це показник духовності, який складається з таких компонентів: моральні й світоглядні ідеали; духовні потреби та інтереси; духовні почуття й переживання; моральні й світоглядні переконання.

культура особистості Загальна – міра опанування особистості кращими навичками, вміннями, знаннями, правилами й нормами, які виробило людство в усіх сферах своєї діяльності.

Культура спілкування – міра опанування особистості знаннями, вміннями й навичками, а також комплексом правил і норм у сфері спілкування.

культура Християнська – результат праці поколінь послідовників

християнської віри, сліди якого є в мистецтві, науці, побуті, традиціях, звичаях й обрядах. Її традиційно ототожнюють із культурою європейської цивілізації.

Л

Лад – гармонія, гармонійне співіснування людини з іншими та з собою.

Літургія – богослужіння з приношенням Святих Дарів у православних і греко-католицьких церквах.

М

Матеріалізм – світоглядне вчення, за яким буття, матеріальне, речі вважаються первинними, а дух, духовне, ідеальне – вторинним.

Медіапростір – система, що є впорядкованою сукупністю організаційної, адміністративної, творчої й матеріально-технічної структур.

Медіасфера – сукупність медіапросторів окремих держав.

Мелодія – головне поняття в музиці. Визначається послідовністю чергування високих і низьких, довгих і коротких звуків, а також співвідношенням тонів і шумів.

Менталітет, або ж **ментальність** – система переконань, уявлень і поглядів соціальної спільності (нація, народ, етнос), картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів.

Мета – кінцева точка будь-яких зусиль людини, яка досягається в майбутньому шляхом послідовної зміни теперішнього стану речей.

Меценат – людина, що систематично здійснює благодійну діяльність у сферах культури й мистецтва.

мистецтво Античне – мистецтво древньої Греції та Риму (3 тис. до н. е. – 5 ст. н. е.).

Мистецтво спілкування – опанування культурою спілкування з метою перетворення комунікативного процесу на легкий й ефективний.

Мікроеволюція – здатність живих організмів пристосовуватися до умов і змін довкілля.

Місія – особливий вид діяльності, що є почесним або важливим.

Монументалізм – архітектурний стиль раннього Середньовіччя X – XII ст., пов'язаний із вираженням у простих і великих формах духу вічності.

Моральність – це світоглядні уявлення людини, які визначають її поведінку в суспільстві, стосунки з іншими членами суспільства.

музика Духовна – музичний жанр, що стосується взаємин людини з Богом, її духовної сфери.

музика Церковна – жанр музики, що супроводжує богослужіння, тобто соціальну сферу людських стосунків із Богом.

Н

навички Комунікативні – навички спілкування.

Наполегливість – здатність долати зовнішні й внутрішні перешкоди на шляху до досягнення певної мети.

Нахил – це сукупність вроджених фізіологічних і набутих регуляційних властивостей, які визначають можливості людини в конкретному виді діяльності.

Неофіти – новонавернені прихильники якоїсь віри.

норми Морально-етичні – норми, принципи, правила, які регулюють поведінку, та за якими відбувається співжиття людей у суспільстві.

норми Професійно-етичні – низка суспільних норм і правил, які спрямовані на налагодження гармонійних стосунків у колективі, сприятливої атмосфери між працівниками.

О

Обдарованість – це сукупність здібностей, яка зумовлює успішну працю людини в широкій сфері діяльності.

Обов'язок – справа, яку людина повинна неухильно здійснювати щодо себе та інших.

Образ Божий – подібність людини до Бога за здатністю мислити, почувати й проявляти волю.

образотворення Сакральне – характерна риса сакрального мистецтва, яке відображає духовні, моральні, естетичні цінності суспільства та епохи, перетворюючи їх на святощі.

Обряди – традиційні символічні дії, що в образній формі виражають визначні події в житті людини та соціуму.

Окультизм – діяльність, яка пов'язана зі спілкуванням зі світом надприродного, духами. Християнське вчення трактує його як намагання людини налагодити зв'язок з дияволом і гріх.

Ораторія – великий концертний твір із певним сюжетом.

орієнтир Життєвий – ті цілі, якими слід керуватися в житті постійно.

Особа – будь-яка людина.

Особина – представник будь-якого виду живих істот на Землі.

Особистість – людина, яка наполегливо самовдосконалюється й відрізняється з-поміж інших видатними талантами та позитивними рисами характеру, а також має низку духовних чеснот.

П

Пам'ятка архітектури – споруда, що має значну мистецьку й культурну цінність, часто визнана шедевром.

Парадигма – система форм, уявлень та цінностей одного поняття, яка відображає його видозміну, історичний шлях.

Парадигма цінностей – набір цінностей і морально-духовних понять, що має ієрархію й піддається систематизації.

Патріотизм – віра громадян держави в кращу долю своєї країни.

Первородний гріх – гріх Адама й Єви.

переконання світоглядні Істинні – ціннісні орієнтації особистості, що базуються на істинних, точних уявленнях про дійсний стан речей.

переконання Світоглядні – усвідомлена потреба особистості діяти згідно зі своїми ціннісними орієнтаціями.

переконання світоглядні Хибні – ціннісні орієнтації особистості, що базуються на хибних, неточних уявленнях про дійсний стан речей.

Період – часовий проміжок, що характеризується яскраво вираженими якісними та кількісними змінами стану якогось предмета, особи, суспільного явища.

Персоналії – видатні історичні діячі.

Пізнання – процес вироблення людиною в результаті досвіду або запозичення з інших джерел об'єктивних знань про навколишній світ.

пісні Духовні – пісні духовного змісту, які виконують у церкві під час Служби Божої або в релігійній громаді під час зібрання.

пласт Культурний – морально-духовний та матеріальний прошарок культури певної епохи, що проявляється в творах мистецтва, знаряддях праці та речах побутового вжитку.

плата Заробітна – гроші, які працівник одержує на тій чи іншій посаді за певний відрізок часу.

Повага – позитивне й помірковане ставлення однієї людини до іншої, яке ґрунтується на визнанні її особи й гідності. Це цілісне уявлення про неї, її духовне багатство чи убожество, про її практичні здібності, досягнення й недоліки.

поведінка Девіантна – це поведінка індивіда чи групи, що полягає в порушенні загальноприйнятих норм, а також соціальне явище, виражене в масових формах людської діяльності, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у суспільстві нормам (стандартам, шаблонам).

Подоба Божа – досконала й безгрішна, тобто подібна до Бога.

Покликання людини – зусилля, яких людина докладає для підтримки ладу там, де живе; служіння. Воно реалізується тоді, коли людина усвідомлює, що служіння є християнською чеснотою й починає виконувати його в житті.

Посада – службове становище працівника, зумовлене колом його обов'язків, посадовими правами та характером відповідальності.

Поспільство – спільнота.

Потворне – антипод, протилежність прекрасного. Ця категорія пов'язана з оцінкою тих явищ, які викликають людське обурення, незадоволення внаслідок дисгармонії. Відображає неможливість або відсутність досконалості.

права Конституційні – права, гарантовані конституцією держави.

права людини Основні – це можливості, необхідні для існування та розвитку людини в певних умовах.

Праведність – прагнення людини свідомо уподібнитися до Бога шляхом виконання Його Закону.

Право – це система загальнообов'язкових, формально-визначених правил поведінки, які встановлює, охороняє й гарантує держава з метою врегулювання найважливіших суспільних взаємин. Це також здійснювана державою форма законодавства. Це й наука, яка вивчає встановлені державою правила, за якими регулюють суспільні взаємини.

Праця – діяльність людини, спрямована на задоволення власних потреб і здобуття суспільних благ.

Примат – тут: моральна перевага.

Прийняття – це твереза оцінка свого справжнього рівня розвитку

Пристрастьблудна – невгамовне бажання тіла чинити блуд, перелюб.

Пристрастьзгубна – це діяльність людини, яка мотивується її бажаннями й призводить до руйнування органів і систем фізичного тіла.

Проказа – невиліковна хвороба древнього світу, яку вважали карою Божою за неморальне життя.

Професія – вид трудової діяльності, що потребує певних знань та навиків, набутих шляхом навчання й практичного досвіду.

Псалом – пісня, яка прославляє Бога, складена древніми авторами.

Р

реальність Соціокультурна – реальність існування тієї чи тієї спільноти людей, що визначається як економічним, так і соціальним, і культурним становищем.

Ревність – наполегливість, ретельність у виконанні якогось обов'язку.

Ремесло – спеціалізована виробнича діяльність, пристосована до задоволення побутових, утилітарних потреб людей.

Репутаціяпозитивна або **негативна** – думка колективу про характер індивіда – чесноти чи вади. Позитивна репутація викликає суспільну повагу.

Рефлексія – аналіз знань та вчинків людей, їх значення, наслідків та меж.

Риси характеру – позитивні чи негативні риси людини. Позитивні традиційно ототожнюються з чеснотами.

Ритм – це чергування довгих і коротких звуків та пауз у певній послідовності.

Рішучість – здатність людини самостійно і вчасно приймати відповідальні рішення й реалізовувати їх у своїй діяльності.

Розвиток – різкі якісні зміни всіх сфер людини.

роль Соціальна – за теорією ролей, це функція, яку виконує в суспільстві та чи та людина.

С

Самоаналіз – усвідомлення й аналіз власних дій і вчинків.

Самовдоволення – задоволення людини своїм соціальним статусом, яке може базуватися на хибних думках і враженнях про себе.

Самовдосконалення – прагнення людини покращити свою особистість у будь-якій сфері життя.

Самовиховання – процес наполегливої праці над собою з метою виховання позитивних рис характеру.

Самовідданість – уміння присвячувати себе цілком якійсь справі.

Самодисципліна – планування, організація і провадження суб'єктом діяльності на основі усвідомлення відповідальності перед власною особою. Цезусилля, які вживає особа для контролю своїх бажань, які вплинули б на виконання нею правил роботи і норм поведінки.

Самоконтроль – уміння контролювати свої бажання та пориви.

Самоорганізація – уміння планувати свої подальші дії, правильно

організувати свій час.

Самоосвіта – форма самовдосконалення: постійне поповнення знань із того роду діяльності, в якому людина є професіоналом.

Самоповага, або ж власна гідність – оцінка людиною себе як морально значущої особистості.

Самосвідомість – рефлекторна свідомість, за допомогою якої особа усвідомлює себе, власні дії й стани.

Самотність – емоційний стан людини, пов'язаний із відсутністю позитивних емоційних зв'язків із людьми та зі страхом їхньої вимушеної втрати в результаті соціальної ізоляції.

Свідомість – форма психіки людини, яка стосується реальної дійсності й є вищою формою відображення буття.

свідомістьПравова – форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, теорій, уявлень і настанов, що характеризують ставлення особи, суспільної групи чи суспільства до чинної правової системи та до всіх сфер, охоплених правовим регулюванням.

світоглядХристиянський – сприйняття світу через набір християнських цінностей.

Свобода волі – філософське питання про те, чи розум вільний у своїх діях або рішеннях, чи вони визначені наперед, детерміновані.

Себелюбство, або ж гордіня – непомірне й необ'єктивне самозвеличення.

Семіти – нащадки біблійного Сима, народи зі смаглявим кольором шкіри.

Сила волі – спрямованість зусиль особи до певної мети й готовність пожертвувати задля неї іншими справами.

символізм Патристичний– символічні образи в працях Отців Церкви.

ситуація Комуникативна– ситуація спілкування; це як співрозмовники, так й обставини, за яких виникло спілкування.

Служіння – дбання людини про інтереси Церкви, докільця, сім'ї, суспільства, держави й підтримка ладу в цих сферах.

Совість– особлива форма самоконтролю, важливий компонент моральної самосвідомості.

Соціалізація – процес становлення та розвитку особистості, під час якого відбувається її включення в соціум і засвоєння його правил і норм.

Співпраця – стосунки між працівниками одного колективу, що відповідають професійній етиці. Це процес спілкування всередині робочого колективу, заснований на взаємоповазі та взаємодопомозі, визнання професійних навичок одне одного та можливості креативних суперечок.

Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення й розвитку стосунків між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та містить у собі обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого з використанням знакових засобів.

спільнота Етнічна– спільнота – частина багатонаціональної держави.

Сповідь – одне зі Святих Таїнств у житті людини, що сповідує християнство, що полягає в безпристрасному висвітленні своїх неправильних учинків священику, який має владу передавати людині Боже прощення. Правильну сповідь

прирівнюють до духовного подвигу.

Спокуса – сукупність факторів, що передбачають вибір людини як відступ від духовних чеснот на користь зла.

споруди Культові – архітектурні споруди, зведені для задоволення потреб культу, здійснення священних ритуалів.

Стиль поведінки – набір поведінкових стереотипів, якими керується людина в повсякденному житті.

Стоїки – послідовники грецького вчення про рівність усіх і необхідність праці заради спільного блага, а також життя за природним покликанням.

Суспільство – це сукупність осіб, які перебувають між собою в різноманітних взаєминах. Це система різноманітних зв'язків і стосунків людей зі своїми механізмами саморегуляції, визначена територіальними, часовими та нормативно-правовими рамками.

суспільствоПострадянське – суспільство, яке утворилося після розпаду СРСР.

Сцени празників – ікони верхнього ряду іконостасу.

Т

Талант – це висока здатність до конкретного виду діяльності, у якій людина досягає значних творчих результатів.

Тактовність – це відчуття міри в стосунках із людьми, вміння не переходити межу.

Творчість – це процес створення якоїсь мистецької цінності з підручних матеріалів, що передбачає уявлення, проектування та працю митця під час утілення його задуму, а також почуття задоволення після цього.

Теологія, або ж богослов'я – учення, предметом пізнання якого є Бог і все, з Ним пов'язане, в тій мірі, у якій ці знання можуть бути доступні людям.

Теорія – наукове припущення, яке пройшло верифікацію.

Тіло – фізичний складник людини.

Товариство – сукупність людей, об'єднана тимчасовими або постійними інтересами; соціальна група.

Тоталітарна держава – держава, у якій регламентуються всі сфери суспільного існування, а також не визнається незалежність від державної влади таких окремих сфер приватного й суспільного життя, як економіка, релігія, виховання, сім'я тощо.

Традиція – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т. ін., що склалися історично, передаються з покоління в покоління й виконують роль неписаного закону.

традиціяХристиянська – перекази християнської церкви, система звичаїв та вірувань, що сформувалася за століття історії й за авторитетністю прирівнюється до Святого Письма.

традиція церковно-музична Візантійська – традиція духовної музики, запозичена з Візантії – держави, яка постала на руїнах Римської імперії й сформувалася на основі грецько-християнської культури.

У

Упередження – думка, що не має фактичного підтвердження, проте людина сприймає її за істину.

Уявлення – образ предмета, що базується на його узагальненому сприйнятті.

Ф

Фарисеї – представники релігійної та суспільно-політичної течії в іудаїзмі, що визнавали законним не тільки релігійне вчення – Тору, а й численні перекази та легенди.

Х

Характер – риси особистості, що складаються з вроджених і набутих, позитивних і негативних, і разом утворюють комплекс, який допомагає людині взаємодіяти з навколишнім світом.

Херувими – один із видів ангелів, духовні істоти з чотирма крилами й чотирма обличчями (Єз. 1: 5 – 14).

Хорал – урочистий музичний твір на слова символічного змісту. Вживається здебільшого як символ Церкви та проголошених нею святих.

Храм – це дім Божий, споруда, у якій вірячи збираються на богослужіння, молитву.

Ц

цивілізація Європейська – цивілізація, яка виникла в Середземноморському регіоні, сформувалася внаслідок закономірностей розвитку під впливом спільних культурних цінностей і традицій, має сталі тенденції взаємодії між культурами окремих народів і відзначається християнським світоглядом.

цінності Християнські – любов, віра й надія, рівність, взаємоповага, покірність, толерантність, сміливість, ретельність, щирість та інші позитивні якості, які мотивує християнське вчення, викладене в Новому Завіті. Вони пов'язані з іменем Ісуса Христа, Який утверджував їх Своїми проповідями.

Цілопалення – жертви, які здійснювали для Бога ізраїльські первосвященники щоранку й щовечора на великому жертovníку за певним ритуалом.

Ч

Чеснота християнська – позитивна риса людського характеру, розвиток якої є корисним для самої людини та приносить благо іншим.

Честь – сукупність моральних принципів, якими людина керується в громадській й особистій поведінці, визнання, що ґрунтується на усвідомленні ролі й місця кожного конкретного індивіда в суспільстві.

Чорногорці – сербська народність із центром у Чорногорії.

Ш

Шана – почуття благоговіння перед видатною особою.

Щ

Щирість – одна з позитивних рис характеру, що проявляється в неупередженому сприйнятті людиною навколишніх та у відкритості характеру й поведінки.

Я

Я-образ – усвідомлення особою приналежності до певної соціальної групи, що полягає в прийнятті її цінностей та стандартів поведінки.